

**KONVANSİYONEL BANKALAR İLE
KATILIM BANKALARININ DIŞ TİCARET
İŞLEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Büşra KARAYEL GÖKGÖZ
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR
Ağustos, 2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI KATILIM BANKACILIĞI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KONVANSİYONEL BANKALAR İLE KATILIM
BANKALARININ DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

Hazırlayan
Büşra KARAYEL GÖKGÖZ

Danışman
Prof. Dr. ŞUAYIP ÖZDEMİR

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Konvansiyonel Bankalar ile Katılım Bankalarının Dış Ticaret İşlemlerinin Karşılaştırılması” isimli çalışmanın, tarafımdan bilimsel etik ve ahlaka ters düşecek bir yardımdan faydalanmaksızın yazıldığını; yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, yararlanmış olduğum her kaynağa atıf yaptığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23/08/2022

İmza

Büşra KARAYEL GÖKGÖZ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSİTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Büşra KARAYEL GÖKGÖZ
	Numarası	200669101
	Anabilim Dalı	İşletme
	Programı	Katılım Bankacılığı
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Konvansiyonel Bankalar ile Katılım Bankalarının Dış Ticaret İşlemlerinin Karşılaştırılması
Tez Savunma Sınav Tarihi		23/08/2022
Tez Savunma Sınav Saati		10:30

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☐oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

KONVANSİYONEL BANKALAR İLE KATILIM BANKALARININ DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Büşra KARAYEL GÖKGÖZ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

Ağustos, 2022

Danışman: Prof. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR

İşletmelerin finansal yeterliliği, dış ticaret yapabilmesini etkileyen önemli hususlardandır. İşletmeler, ithal edeceği mal ve hizmetlerin bedelini ödeyebilmek veya ihraç edeceği malların üretimi esnasında ortaya çıkan maliyetleri karşılamak için finansmana ihtiyaç duyarlar. Firmalar, ihtiyacı olan finansman için özkaynaklarının yetersizliğinden ya da maliyet açısından yabancı kaynaklara yönelebilirler. Yabancı kaynakların temini ise çoğu durumda bankalardan sağlanır. Bankalar, finansman sağlamanın yanı sıra dış ticaret işlemi yapan işletmelerin teslim ve ödemelerine aracı rol üstlenirler. Türkiye’de 1985 yılında faaliyetlerine başlayan katılım bankaları faizsizlik prensibiyle faaliyetlerini sürdürmekte ve bu bakımdan konvansiyonel bankalardan ayrılmaktadır. Riba ve faizle ilgili tartışmalar artmakta ve iki banka türünün farklı açılardan karşılaştırılmasına ilişkin literatür çoğalmaktadır. Ancak konvansiyonel ve katılım bankalarının dış ticaret işlemlerindeki rolüne ilişkin çalışmaların az sayıda oluşu konunun bu kapsamda incelenmesini önemli hale getirmektedir. Bu önemle, dış ticaret işlemlerinin konvansiyonel ve katılım bankaları açısından karşılaştırılması, elde edilen bulgularla düzenleyici otoritelere öneriler sunulması ve literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında konvansiyonel ve katılım bankaları açısından dış ticaret işlemlerinin karşılaştırılması içerik analizi ile yapılmıştır. Analiz sonucunda dış ticaret teslim ve ödeme şekillerinin iki banka türü arasındaki uygulamasının genel anlamda aynı olduğu, temel farklılıkların şekilsel yönden olduğu ve dış ticaret finansman yöntemlerinin de genel anlamda aynı olduğu tespit edilmiştir. Dış ticaret finansman yöntemlerinden bazılarının bankaların yalnızca birinde uygulanabildiği ve ortak finansman yöntemlerinin banka uygulamalarındaki farklılıklarının vade, limit, döviz cinsi ve maliyet olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankacılık, Katılım Bankası, Konvansiyonel Banka, Dış Ticaret, Dış Ticaret İşlemleri

ABSTRACT

COMPARISON OF FOREIGN TRADE TRANSACTIONS OF CONVENTIONAL BANKS AND PARTICIPATION BANKS

Büşra KARAYEL GÖKGÖZ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION**

August, 2022

Advisor: Prof. Dr. Şuayp ÖZDEMİR

The financial adequacy of enterprises is an important issue affecting their ability to make foreign trade. Businesses need financing to pay for the goods and services to be imported or to cover the costs incurred while producing the goods to be exported. Firms may turn to foreign sources for the financing they need due to the insufficiency of their own funds or in terms of cost. In most cases, foreign resources are obtained from banks. In addition to providing financing, banks play an intermediary role in the delivery and payments of enterprises engaged in foreign trade transactions. Participation banks, which started their activities in Turkey in 1985, continue their activities with the principle of interest-free and differ from conventional banks in this respect. Discussions about *riba* and interest are increasing day by day, and the literature on comparing the two types of banks from different perspectives is enhancing. However, the limited number of studies on the role of conventional and participation banks in foreign trade transactions makes it important to examine the subject in this context. With this importance, it is aimed to compare foreign trade transactions in terms of conventional and participation banks, present suggestions to regulatory authorities with the findings, and contribute to the literature. Within the scope of the study, the comparison of foreign trade transactions in terms of conventional and participation banks was made with content analysis. As a result of the analysis, it has been determined that the application of foreign trade delivery and payment methods between the two types of banks is generally the same, the main differences are in terms of shape, and foreign trade financing methods are generally the same. It has been observed that some of the foreign trade financing methods can be applied in only one of the banks, and the differences in the bank applications of the co-financing methods are maturity, limit, currency type, and cost.

Keywords: Islamic Banking, Participation Bank, Conventional Bank, Foreign Trade, Foreign Trade Transactions

ÖNSÖZ

Tez çalışma sürecinde ve dışında kıymetli yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR'e ve tez sürecinin başından itibaren tezin ortaya çıkmasında, şekillenmesinde ve tamamlanmasında büyük pay sahibi olan, akademik ve bireysel anlamda gelişmem için bilgi ve tecrübesini sabırla aktarmaya çalışan değerli hocam Prof. Dr. M. Kemalettin Çonkar'a en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Ayrıca tez yazım sürecinde yoğun iş temposu içerisinde kariyer ve motivasyon anlamında desteklerini esirgemeyen değerli yöneticim Sayın Hakan KOCA'ya şükranlarımı sunarım.

Çalışma sürecinde her daim motive olmamı sağlayan sevgili eşim Halilibrahim GÖKGÖZ'e ve bugünlere gelmem, hayallerimin peşinden koşmam için hiçbir fedakarlığı esirgemeyip hayatıma kattıkları anlam için kıymetli aileme, babam Cengiz KARAYEL'e ve annem Samiye KARAYEL'e çok teşekkür ederim.

Büşra KARAYEL GÖKGÖZ
2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSİTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞI, FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

1. KATILIM BANKACILIĞI.....	3
1.1. FAİZSİZLİK PRENSİBİ VE KAPSAMI	3
1.2. KATILIM BANKALARININ TANIMI	5
1.3. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARININ GELİŞİMİ.....	6
1.4. KATILIM BANKALARININ İLKELERİ	8
2. KATILIM BANKALARI FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ.....	9
2.1. ÖZEL CARİ HESAP	9
2.2. KATILMA HESAPLARI	9
3. KATILIM BANKALARI FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ.....	9
3.1. BANKACILIK KANUNU KAPSAMINDAKİ KATILIM BANKALARI FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ.....	10
3.1.1. Kurumsal ve Bireysel Finansman Desteği.....	10
3.1.2. Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı	10
3.1.3. Finansal Kiralama	10
3.1.4. Ortak Yatırımlar	10
3.1.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı	11
3.2. KATILIM BANKACILIĞI UYGULAMASINDA FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ	11
3.2.1. Murabaha	11
3.2.2. Mudarebe	12
3.2.3. Müşareke	13
3.2.4. Selem.....	13
3.2.5. İstisna Akdi	14
3.2.6. İcara Akdi (Leasing).....	14
3.2.7. Teverruk.....	15
3.2.8. Sukuk (Kira Sertifikası).....	15
3.3. KATILIM BANKALARI FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET İŞLEMLERİ, KULLANILAN BELGELER VE BANKACILIK HİZMETLERİ

1. DIŞ TİCARET VE TEMEL KAVRAMLAR	19
1.1. DIŞ TİCARET, TANIMI VE ÖNEMİ	19
1.2. DIŞ TİCARETTE TEMEL KAVRAMLAR	19
1.2.1. Döviz	19
1.2.2. Gümrük	19
1.2.3. Kambiyo	20
1.2.4. Serbest Bölge	20
1.2.5. Sigorta	20
1.2.6. İhracat	20
1.2.7. İthalat	20
1.2.8. Dış Ticaret Dengesi	20
1.3. TÜRKİYE’NİN İHRACAT VE İTHALATINA GENEL BAKIŞ	20
2. DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNDE KULLANILAN BELGELER	22
2.1. TİCARİ BELGELER	22
2.1.1. Faturalar	22
2.1.1.1. Proforma Fatura	22
2.1.1.2. Ticari (Orijinal) Fatura	22
2.1.1.3. Navlun Faturası	23
2.1.1.4. Tasdikli Fatura	23
2.1.2. Çeki Listesi	23
2.1.3. Koli/Ambalaj Listesi	23
2.1.4. Gözetim Belgesi	24
2.1.5. Kontrol Belgeleri	24
2.1.6. Analiz Belgeleri	24
2.2. RESMÎ BELGELER	24
2.2.1. Gümrük Beyannameleri	24
2.2.2. Dolaşım Belgeleri	25
2.2.2.1. ATR Dolaşım Belgesi	25
2.2.2.2. EUR 1 Dolaşım Belgesi	25
2.2.2.3. EUR-MED Dolaşım Belgesi	26
2.2.2.4. Menşe Şahadetnamesi	26
2.3. TAŞIMA (SEVK) BELGELERİ	26
2.3.1. Deniz Konşimentosu (B/L)	26
2.3.2. Karayolu Taşıma Belgesi	27
2.3.3. Havayolu Taşıma Belgesi	27
2.3.4. Demiryolu Taşıma Belgesi	27
2.3.5. Nakliyeciler Makbuzları/FIATA Belgeleri	28
2.4. SİGORTA BELGESİ (SİGORTA POLİÇESİ)	28
2.5. FİNANSMAN BELGELERİ	28
2.5.1. Poliçe	28
2.5.2. Bono	28
3. DIŞ TİCARETİN FİNANSMANINDA BANKACILIK HİZMETLERİ	29
3.1. DIŞ TİCARET FİNANSMANI NEDİR	29
3.2. DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNİN FİNANSMANINDA BANKACILIK HİZMET BİRİMLERİ	29

3.2.1. Muhabir Bankalar	29
3.2.2. Temsilcilikler	30
3.2.3. Şubeler	30
3.2.4. Bağımlı veya Bağlı Bankalar	30
3.2.5. Konsorsiyum Bankaları	31
3.2.6. Kıyı Bankacılığı (Offshore Bankacılık)	31
3.3. DIŞ TİCARETİN FİNANSMANINDA BANKACILIK HİZMETLERİ	31
3.3.1. Fon Transferi	32
3.3.2. Mevduat Kabulü ve Kredi Verme	32
3.3.3. Finansal Kaynakların Tahsili ve Ödenmesi	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNDE TESLİM VE ÖDEME ŞEKİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1. DIŞ TİCARET TESLİM ŞEKİLLERİ	33
1.1. KENDİ İŞ YERİNDE TESLİM (EXV) (TİCARİ İŞLETMEDE TESLİM)	35
1.2. TAŞIYICIYA MASRAFSIZ TESLİM (FCA)	35
1.3. GEMİ YANINDA TESLİM (FAS)	35
1.4. GEMİ BORDASINDA TESLİM (FOB)	35
1.5. MALİYET VE NAVLUN ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (CFR)	36
1.6. MALİYET, SİGORTA VE NAVLUN ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (CIF)	36
1.7. TAŞIMA ÜCRETİ ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (CPT)	36
1.8. TAŞIMA ÜCRETİ VE SİGORTA ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (CIP)	36
1.9. TERMİNALDE TESLİM (DAT)	36
1.10. BELİRLENEN YERDE TESLİM (DAP)	37
1.11. GÜMRÜK VERGİLERİ ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (DDP)	37
2. DIŞ TİCARET ÖDEME ŞEKİLLERİ	37
2.1. PEŞİN ÖDEME	38
2.2. MAL MUKABİLİ ÖDEME	39
2.3. VESAİK MUKABİLİ ÖDEME	40
2.4. AKREDİTİFLİ ÖDEME	42
2.4.1. Akreditifin Tarafları	44
2.4.2. Akreditif Türleri	44
2.4.2.1. Yapısal Bakımdan Akreditif Türleri	44
2.4.2.2. Ödeme Şekli Bakımından Akreditif Türleri	46
2.5. KABUL KREDİLİ ÖDEME	47
2.6. AÇIK HESAP ÖDEME	47
2.7. KONSİNYE SATIŞ İLE ÖDEME	48
3. DIŞ TİCARET TESLİM VE ÖDEME ŞEKİLLERİNİN KONVANSİYONEL VE KATILIM BANKALARI AÇISINDAN BENZERLİK VE FARKLILIKLARI	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARETTE KULLANILAN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

1. DIŞ TİCARETTE BANKALARIN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	50
1.1. NAKDİ KREDİLER.....	50
1.1.1. İhracat Taahhütlü TL ve Döviz Kredileri.....	50
1.1.2. İştira ve İskonto Kredileri	50
1.1.3. Spot Krediler.....	50
1.1.4. Rotatif Krediler.....	51
1.1.5. Vadeli İhracat Kredileri (VİF)	51
1.2. GAYRİNAKDİ KREDİLER	51
1.2.1. Akreditif	51
1.2.2. Teminat Mektupları	53
1.2.3. Harici Garantiler ve Kontrgarantiler.....	53
1.3. NAKDİ VE GAYRİ NAKDİ KREDİLERİN KATILIM VE KONVANSİYONEL BANKALAR AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	53
1.4. ALTERNATİF FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	54
1.4.1. İslam Kalkınma Bankası ve Uluslararası İslami Ticaret Kurumu Aracılığıyla Ödeme (IDB-ITFC).....	54
1.4.2. SEP Programı	55
1.4.3. Leasing.....	56
1.4.4. Faktoring	57
1.4.5. Forfaiting.....	58
1.4.6. Franchising.....	59
1.5. TÜRK EXİMBANK KAYNAKLI NAKDİ VE GAYRİNAKDİ KREDİLER	60
1.5.1. Reeskont Kredisi.....	60
1.5.2. Sevk Sonrası Reeskont Kredileri	61
1.5.3. Kobi İhracata Hazırlık Kredisi	61
1.5.4. İhracata Hazırlık Kredisi.....	62
1.5.5. Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK) ve Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi	63
1.5.6. Sigortalı Alacağın Teminatına Dayalı Kredi	64
1.5.7. Katılım Bankacılığı Ürünleri.....	64
1.5.7.1. Katılım Bankaları Finansal Kiralama İşlemlerine Yönelik Kredi.....	64
1.5.7.2. Katılım Finans Yatırım Kredisi	65
1.6. TÜRK EXİMBANK KREDİLERİNDE KONVANSİYONEL İLE KATILIM BANKALARININ ŞEKİL ŞARTLARI VE UYGULAMA YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILARAK GENEL DEĞERLENDİRMESİ	65
1.6.1. Reeskont Kredisi.....	65
1.6.2. Sevk Öncesi İhracat Kredisi ve Katılım Bankası Sevk Öncesi İhracat Kredisi	66
1.6.3. KOBİ İhracata Hazırlık ve İhracata Hazırlık Kredileri	68
1.6.4. Katılım Bankalarında Eximbank Alacak Sigortaları Poliçesinin Teminata Alınması	68
1.6.5. Diğer Eximbank Kredilerinin Konvansiyonel ve Katılım Bankaları Açısından Maliyet Farklılıkları	69

SONUÇ VE ÖNERİLER	71
KAYNAKÇA.....	75

TABLÖLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Katılım Bankalarının Yıllar İtibariyle Aktif Gelişimi (Milyon TL).....	7
Tablo 2. Sukuk ve Bono Arasındaki Farklar.....	16
Tablo 3. Türkiye'nin 2014-2021 Dönemi Dış Ticaret Performansı (Bin Dolar).....	21
Tablo 4. Dış Ticaret Teslim Şekilleri.....	34
Tablo 5. Katılım ve Konvansiyonel Bankalar Dış Ticaret İşlemlerini Karşılaştırma Özeti.....	70

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Peşin Ödeme İşleyiş Şeması.....	39
Şekil 2. Mal Mukabili Ödeme İşleyiş Şeması.....	40
Şekil 3. Vesaik Mukabili Ödeme İşleyiş Şeması.....	42
Şekil 4. Akreditifli Ödeme İşleyiş Şeması.....	44

KISALTMALAR DİZİNİ

AAOIFI: İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu
AB: Avrupa Birliği
BCH: Borçlu cari hesap
CMR: Convention Marchandise Routier
EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EURIBOR: Avrupa Bankalararası Faiz Oranı
İGEME: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İKB: İslam Kalkınma Bankası
KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
LIBOR: Londra Bankalararası Faiz Oranı
MTO: Milletlerarası Ticaret Odası
OAİB: Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri
PAMK: Pan Avrupa Menşe Kümülyasyon Sistemi
SEP: Suudi İhracat Programı
SFD: Suudi Kalkınma Fonu
TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
VRHİB: Vergi Resim ve Harç İstisnası Belgesi
YP: Yabancı Para

GİRİŞ

Teknoloji ve iletişim ağlarının gelişimi, küreselleşme sürecini hızlandırmış, ülke ekonomilerinin birbirlerine olan entegrasyonunu arttırmıştır. Küreselleşmeyle beraber dünya tek bir pazar haline gelmiş, rekabet artmış ve ülkeler arasındaki dış ticaret işlem hacimleri büyümüştür. Dış ticaret işlem hacimlerindeki artış, ülkeler arası ekonomik ilişkilerin hatta bunun da ötesinde ülkeler arasındaki politik ilişkilerin en belirleyici öğelerinden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla ülkeler ve firmaların dış ticaret konusunda küresel rekabete ve mevzuatlara uyum sağlamaları önem arz etmektedir.

Firmaların dış ticaret işlemleri yapabilmesi finansal yeterlilikleriyle paraleldir. Firmalar, ihraç edeceği malların üretimi sırasında ortaya çıkan maliyetleri karşılamak ya da ithal edeceği hizmet ve malların bedelini ödeyebilmek için finansmana ihtiyaç duyarlar. İhtiyaç duyulan finansman için firmalar, bazı durumlarda maliyet açısından bazı durumlarda ise özkaynak yetersizliğinden dolayı yabancı kaynaklara yönelirler. Yabancı kaynaklarla finansman ise çoğunlukla bankalardan veya finansman kurumlarından sağlanır. Dış ticaret işlemlerinde bankaların rolü finansman ihtiyacını karşılamakla sınırlı değildir. Bankalar, finansman ihtiyacını karşılamamanın yanında dış ticaret işlemi yapan firmaların ödeme ve teslimlerine de aracılık ederler.

Dünyada 1970’li yılların sonuna doğru faizsiz bankacılığın belirgin şekilde yayılması ve başarılarının ortaya çıkmasıyla beraber Türkiye gündeminde de önemli bir yankı uyandırmıştır. Türkiye’de 1985 yılında faaliyetlerine başlayan katılım bankaları faizsizlik prensibiyle faaliyetlerini sürdürmekte, fonlara mal gözüyle bakmamakta ve fonları kar veya zarara katılma şeklinde toplamaktadırlar. Faiz ve riba kavramları ile ilgili tartışmaların geçmişi eskilere dayanmakla beraber tüm banka faiz çeşitlerinin İslam dininde yasaklanan riba ile aynı olduğu anlayışı ülkemizde genel kabul görmüş yaklaşımlardandır. Ancak gerek din alimleri gerekse finans, ekonomi, işletme eğitimi almış bazı uzmanlar, ribanın yasaklanma gerekçeleri ile faizin tamamen aynı olmadığını belirtmişlerdir (Rahman, 1964; Uludağ, 1998; Bayındır, 2006; Çağrıcı, 2020; Öztürk ve Şahin, 2021).

Faiz ve riba ile ilgili tartışmaları içeren literatür günden güne artmakta, konvansiyonel ve katılım bankaları fon toplama ve fon kullandırma yöntemlerine ilişkin farklı açılardan karşılaştırmalar çoğalmaktadır. Ancak dış ticaret işlemlerinde konvansiyonel ve katılım bankalarının karşılaştırılmasına ilişkin çalışmaların (incelenen

literatür kısıtında) az sayıda oluşu konunun bu bağlamda ele alınmasını önemli hale getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada konvansiyonel ve katılım bankaları dış ticaret işlemlerinin karşılaştırılması, elde edilen bulgular neticesinde düzenleyici otoritelere öneriler sunulması ve bu konuda literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında, dış ticaret işlemlerinin konvansiyonel ve katılım bankaları açısından karşılaştırması nitel yöntemlerden olan içerik analizi (belge ile) ile yapılmıştır. Elde edilen bulgular sektör deneyim ve bilgi birikimiyle yorumlanmıştır

Çalışma, 4 ana bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde katılım bankacılığı kavramı ile Türkiye’deki gelişimi açıklanmış, katılım bankaları fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri ele alınmıştır. Dış ticaret, dış ticaret işlemleri ile ilgili kavramlar, dış ticaret işlemlerinde kullanılan belgeler ve dış ticaret finansmanını açıklayan ikinci bölümün ardından çalışmanın üçüncü bölümünde dış ticaret teslim ve ödeme şekillerinin konvansiyonel ve katılım bankaları açısından karşılaştırılması yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, dış ticaret finansmanının konvansiyonel ve katılım bankaları açısından karşılaştırılması yapılmış olup sonuç bölümü üçüncü ve dördüncü bölümün bulgularıyla birlikte oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞI, FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

Çalışmanın bu bölümünde katılım bankacılığı ve Türkiye’deki gelişimi açıklanacak, katılım bankaları fon toplama ve kullandırma yöntemleri ele alınacaktır.

1. KATILIM BANKACILIĞI

1.1. FAİZSİZLİK PRENSİBİ VE KAPSAMI

Sözlükte ödünç olarak verilen paradan elde edilen getiri, nema, üreme olarak tanımlanan faiz, iktisadi açıdan ise sermaye getirisi olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda sözlükte bir diğer şekilde paraya zamansal değer katması sonucu oluşan fazlalık olarak da tanımlanabilmektedir (Özsoy ve Sayar, 2019: 13).

Faiz, yaygın olarak Arapçadaki “riba” kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Riba, sözlükte iki şey arasındaki karşılaştırmadan doğan fazlalığı ifade eder. Fıkıhta ise ribâ, borç olarak verilen mal ya da parayı belirli vade sonrasında fazlalıkla alma ve zamanında ödenmeyen borca vade tanınması sonucu yine verileni fazlasıyla almaya verilen addır (islamansiklopedisi.org).

Yazır (1992, C2: 236-256) tarafından yapılan Kur’an Tefsirinde faizin haramlığına ilişkin gerekçeler anlatılmıştır. Gerekçeler kısaca ifade edilirse:

- Borç alan taraf kaynak sıkıntısı çekip fakir taraf iken borç veren zengin taraftır; ancak faiz alan ve faizci diye ifade ettiğimiz taraf riba alabilmek adına daima ihtiyaç sahibi bir muhtaç gözetir. Riba, kaynak sıkıntısı çeken ihtiyaç sahibinin ihtiyacını hafifletmediği gibi emek ve üretimini karşılıksız bir şekilde gasp eder.
- Riba insanları çalışarak, üreterek para kazanmaktan uzaklaştırır çünkü faizcilikle parasını artırdığına şahit olan kimse az veya çok tutardan bağımsız olarak kolay yoldan kazanç elde etmenin tadına ulaşmış olur ve emek-sermaye gibi zahmetlere katlanarak üretim yapmaktan ticaretin içerisinde olmaktan imtina edebilir. Böylece de iş dünyası içerisinde seri ve katma değerli üretim yapma yeteneğine sahip birçok iş adamı sektörden çekilerek önemli bir istihdam sağlayabileceği iş dünyasının mahrum kalmasına sebep olabilir.

- Ribanın mevcut olduğu yerlerde karz-ı hasen (güzel borç) olarak ifade edilen borç verme oldukça azalır, bu durum da toplumda bir takım yardımlaşma, dayanışma, iyilik gibi kavramları unutturarak hırs, saldırganlık, kin, öfke gibi kavramları ön plana çıkarır.

Günümüz dünyasında işletmelerin gerek yatırım aşamasında gerekse işletme döneminde özkaynak dışında finansal kaynağa ihtiyaç duydukları açıkça görülen bir realitedir. Mevcut İslam fıkhrındaki genel kabul her çeşit faizin riba olduğu biçiminde olduğuna göre faizsiz finansman yöntemlerinin ve bunları uygulayacak kurumların geliştirilmesi bir zaruret olarak ortaya çıkmıştır. Bu zaruret “Faizsiz Bankacılık” veya ülkemizdeki ismiyle “Katılım Bankacılığı” uygulamasını ortaya çıkarmıştır.

Faizsiz bankaların finansman modelleri iki kategoriye ayrılabilir. İlk kategori fonların kar ve zarar paylaşımı esasına göre kullanılmasıdır. Bunlar mudarebe, azalan müşareke ve şirket öz sermaye katılımlarıdır. İkinci kategori ise mal ve hizmetlerin sabit getirili olarak satılması, kiralanması biçimindeki uygulamalardır. Bunlar da murabaha, istisna, selem ve leasing olarak sıralanabilir (Munavvar, 2001’den akt Ayub : 2017: 219).

Uygulama sonuçlarına bakıldığında bankaların en çok kullandıkları yöntemin “murabaha” olduğu görülmektedir. Murabaha ise sabit getirili bir yöntem olduğu için faizli kredinin bir başka biçimde uygulanması olarak eleştirilmektedir.

Faizin ortaya çıkardığı olumsuzluklarla ilgili değerlendirme ve eleştirilerin çoğunun iki taraflı borç ilişkisi çerçevesinde anlam ifade ettiğini belirtmek gerekir. Günümüzde ise faiz deyince öncelikle “banka” dediğimiz kurumlar akla gelir. Burada ise üç taraflı bir ilişki söz konusudur. Söz konusu eleştiriler geleneksel bankaların mevduat ve kredi faiziyle ilgili olarak geçerliyse faizsiz bankacılık yaptığı ifade edilen katılım bankalarının mevduata verdiği kar payı ve kredi kullandırmada uyguladığı vade farkının söz konusu olduğu “murabaha” uygulaması için de aynen geçerlidir denilebilir (Çonkar ve Gökgöz, 2022: 247-248).

Özetlemek gerekirse faizsiz finans kurumlarının işlemlerinin çoğu, ana akım finans kurumlarındakilerle benzerlik göstermektedir. Bu nedenle faizsiz finansın temeli olan ribanın tanımının yeniden gözden geçirilmesi yönünde sesler yükselmeye başlamıştır. Çünkü ribanın tanımı, faizsiz finans alanında herhangi bir gerçek deneyim olmadan çok öncelerde yapılmış bulunmaktadır. Fiili uygulama, teoriyle önemli ölçüde çelişen durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İslam iktisatçılarının, konuyu yeniden gözden geçirmeleri gereği ortaya çıkmış bulunmaktadır (Khan, 2019:315).

Faizsiz bankacılıktaki uygulamaların birçoğunun fıkıh literatüründeki ‘hiyel’ mantalitesinde dayandığı da belirtilmektedir. Hiyel yönteminin, yani kuralların arkasını dolanarak o kuralın engellediği sonuca bir şekilde ulaşma çabasının en çok faiz ve talak alanlarında gerçekleştiği, bir alanda hiyel’in çok fazla ortaya çıkmasının ise eskiden çözüm gibi görülen bir uygulamanın bugün sorun üretmeye başladığının göstergesi olduğu da belirtilmektedir (Bardakoğlu, 2019: 253-254).

Netice olarak çeşitli eleştiriler olsa bile, İslam ülkelerindeki fakihlerin çoğunluğu şu andaki faizsiz bankacılık uygulamasını caiz görmektedir. Bu yaklaşımla bağlantılı olarak uygulama ciddi ölçüde yaygınlaşmaktadır. Ülkemizde de ‘katılım bankacılığı’ ismiyle son 10 yılda önemli mesafeler katetmiş bulunmaktadır.

Khan (2019: 308-315) tarafından ribanın mevcut tanımıyla ilgili bazı problemler olduğu belirtilmiştir:

- Bakara suresinde de yer aldığı üzere Kur’an-ı Kerim’de ribanın yasaklanmasını ifade eden önemli bir gerekçe ‘adalettir’ Fakat şu anda mevcut uygulama içerisinde adaletli olup olunmadığına çok da bakılmamaktadır.

- Bakara suresinde riba borç alan kişinin koşullarının iyileştirilmesiyle ilgili olarak ele alınır, mevcut görüş ise bu unsuru dikkate almaz. Tüm faiz türleri borç alan kişinin koşullarının iyileştirilip iyileştirilmediğine dikkat etmeden riba sayılmaktadır.

Literatürde faiz ve riba kavramları ile ilgili bir takım tartışmaların devam etmesiyle beraber tüm banka faiz çeşitlerinin İslam dininde yasaklanan riba ile aynı olduğu anlayışı ülkemizde genel kabul görmüş yaklaşım olarak ifade edilmektedir. Ancak gerek din alimleri gerekse finans, ekonomi, işletme eğitimi almış bazı uzmanlar tarafından ribanın yasaklanma gerekçeleri ile faizin tamamen aynı olmadığı belirtilmiştir (Rahman, 1964; Uludağ, 1998; Bayındır, 2006; Çağrı, 2020; Öztürk ve Şahin, 2021).

1.2. KATILIM BANKALARININ TANIMI

Katılım bankacılığı, faizsizlik prensiplerine göre çalışan, bu prensiplere uygun biçimde bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren, zarar ve kara katılma esasına göre fon kullandırıp fon toplayan bankacılık sistemidir (TKBB, 2022: 2)

Faizsizlik prensibiyle faaliyetlerini sürdüren bu bankalar fonlara mal gözüyle bakmamakta ve fonları kar veya zarara katılma şeklinde toplamaktadırlar. Ayrıca fon

kullandırırken de peşin alıp vadeli daha yüksek fiyata müşteriye aktarma veya kar/zarara ortaklık içeren yöntemler kullanmaktadırlar (Çonkar, 1989: 108).

Katılım bankaları finansal işlemler üzerinden kar veya zarar üretmezler. Kendi özkaynaklarını ve mudilerin bankaca değerlendirilmek üzere yatırdığı fonları ticaret ve yatırım faaliyetleriyle değerlendirilerek, sonuçta oluşan kar veya zararı müşterileriyle paylaşmak esası ile çalışırlar (Tunç, 2013: 113-114).

1.3. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARININ GELİŞİMİ

Dünyada 1970’li yılların sonuna doğru faizsiz bankacılığın belirgin şekilde yayılması ve başarılarının ortaya çıkmasıyla beraber Türkiye gündeminde de önemli bir yankı uyandırmış, kamuoyunda sıkça konuşulmaya başlanmıştır. Fakat o dönem kanunlar katılım bankalarının kurulması için yeterli değildi, bunun için 16 Aralık 1983 yılında Kanun Hükmünde Kararname ile katılım bankalarının Türkiye’de aktif olarak kurulması için yasal izin çıkarılmıştır. Aynı zamanda bu bankalar tüm dünyada “İslami Banka” olarak adlandırılırken bu izinle Türkiye’de ismi “ Özel Finans Kurumları” olarak adlandırılmıştır. 1983 yıl sonuna doğru çıkarılan bu izin katılım bankalarının uygulama içerisinde aktif olarak faaliyet göstermesi için yeterli değildi, bu duruma istinaden 25 Aralık 1984 ‘te katılım bankalarının birtakım işlemlerinde düzenlemenin yapılmasıyla ilgili olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Merkez Bankası’nı yetkilendirmiştir (Özsoy ve Sayar, 2019: 30).

25 Şubat 1985’te ise hukuki sürecin tamamlanmasıyla beraber Türkiye’de ilk kez Albaraka Türk ve Faisal Finans faaliyetlerine başlamıştır. Daha sonra 1989’da Kuveyt Türk Finans Kurumu, 1991’de Anadolu Finans Kurumu, 1995’de İhlas Finans ve 1996’da Asya Finans Kurumu aktif olarak faaliyetlerine başlamıştır. 90’lı yıllarda birçok özel finans kurumunun Türkiye’de faaliyetlerine başlaması sonrasında 2001 yılında Faisal Finans Özel Finans kurumu ortaklık yapısıyla beraber ünvanını Family Finans olarak değiştirmiştir. Akabinde yine aynı yıl İhlas Finans Kurumu’nun faaliyetinin BDDK tarafından durdurularak ruhsatının iptal edilmesi piyasada özel finans kurumlarına olan güveni ciddi anlamda sarsmıştır ve bu oluşan güven problemiyle beraber yıllarca ülkemizde bu algının değiştirilmesi için önemli bir emek sarf edilmiştir (Özsoy ve Sayar, 2019: 31).

2005 yılında ise söz konusu kurumların ünvanlarında “banka” isminin yer almasının da ayrı bir güven problemi oluşturduğu gözlenmiş ve “ Özel Finans

Kurumu’’ yerine ‘’ Katılım Bankası ‘’ ismi kullanılmaya başlanmıştır. Hükümet tarafından 2013 yılında katılım bankalarının kamu tarafının da olacağı açıklanmış ve önemli adımlar atılmıştır. 2015 yılında da Türkiye’de sermayesini T.C Hazinesi’nden 675.000.000 TL ödenmiş sermaye olarak alıp kurulan ilk kamu katılım bankası Ziraat Katılım Bankasıdır. Ardından 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası ve 2019’da Emlak Katılım Bankası kurulmuştur (Özsoy ve Sayar, 2019: 33).

Ülkemizde de katılım bankacılığının öncelikli amacı aktifleştirilemeyerek ekonomiye dahil edilemeyen yastık altı diye ifade edilen fonların gün yüzüne çıkarılarak faizsiz finans esasıyla ekonomiye dahil edilmesidir. Aynı zamanda para ve faizden kaçınmak isteyen hedef kitlenin ihtiyaçlarını karşılamak da temel amaçlardandır. Tabii katılım bankaları bu hedefe ulaşmak için modern bankacılık içerisinde kendi esas ve kuralları çerçevesinde her türlü ürün, süreç, hizmet vb gibi faaliyetlerini profesyonel şekilde mudilerine sunmaktadır (Rodoplu, 1997: 9).

Aşağıdaki tabloda katılım bankalarının yıllar itibariyle sektör içindeki payı sunulmuştur:

Tablo 1. Katılım Bankalarının Yıllar İtibariyle Aktif Gelişimi (Milyon TL)

	Katılım Bankaları	Yıllık Büyüme (%)	Bankacılık Sektörü	Sektördeki Payı(%)
2005	9.945		406.915	2,44%
2006	13.729	38,05%	498.587	2,75%
2007	19.435	41,55%	580.607	3,35%
2008	25.769	32,59%	731.640	3,52%
2009	33.628	30,50%	833.968	4,03%
2010	43.339	28,88%	1.006.672	4,31%
2011	56.076	29,39%	1.217.711	4,61%
2012	70.279	25,33%	1.370.614	5,13%
2013	96.086	36,72%	1.732.413	5,55%
2014	104.319	8,56%	1.994.329	5,23%
2015	120.253	15,27%	2.357.453	5,10%
2016	132.874	10,50%	2.730.942	4,87%
2017	160.136	20,51%	3.257.819	4,91%
2018	206.931	29,22%	3.867.426	5,35%
2019	284.272	37,38%	4.490.818	6,33%
2020	437.092	53,75%	6.107.832	7,16%
2021	441.252	0,1%	6.108.594	7,22%

Kaynak: tkbb.org.tr

Yukarıdaki tablo 1 incelendiğinde katılım bankaları aktif büyüklüklerinin ve sektör içindeki paylarının yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Ancak yıllar itibariyle gerçekleşen büyüme, 2021 yılında aynı ivmeyi yakalayamamıştır. Bunun önemli

sebeplerinden biri olarak Covid-19 pandemisi¹ gösterilebilir. Nitekim aynı durgunluk bankacılık sektörünün tamamında da izlenebilmektedir.

1.4. KATILIM BANKALARININ İLKELERİ

Katılım bankalarının temel ilkelerini ifade etmeden önce “katılım” kavramının tanımlanması konunun anlaşılması açısından katkı sağlayacaktır. Katılım, var olmak, canlı kalmak, hayatta olmaktır (Hazıroğlu, 2017: 185). Yani katılım, hayata iştirak etmek, aynı zamanda iştirak etmenin yanında harekete geçmektir.

Katılım bankaları ilkeleri finans bilimi dahilinde İslam hukuku çerçevesine göre geliştirilmiştir. Katılım Bankaları ilkeleri Yılmaz, 2010; Aktepe, 2013; Durmuş, 2013; Hazıroğlu, 2017; Ayub (2019) ve Ceruz (2019)’dan yararlanarak aşağıdaki gibi maddelendirilmiştir:

- Faiz net bir ifadeyle yasaklanmıştır.
- Ticaret helaldir, aldatmak yasaktır.
- Para, bir şeyi satın alma gücünü ifade etmektedir. Mal gibi düşünülemez
- Piyasaya suni amaçlı müdahalelerin yasaklanmasından dolayı kara borsacılık hoş görülmez, servet stoklanmamalıdır.
- Garara yönelik işlemler yasaklanmıştır
- Mudilerle imzalanan sözleşmeler dışına kesinlikle çıkılmamalıdır ve aynı zamanda sözleşmeler içerisinde yer alan hükümler herhangi bir anlam karışıklığına yer vermeden net şekilde yazılmalıdır.
- Risk paylaşımı esas olup kar-zarar ortaklığı yapılır.
- İnsanların güzel davranışlarda bulunması, yardımlaşması, başkalarına faydalı olarak yaşaması “ihsan ve infak” anlamına gelir. Katılım bankaları da İslam Dini’nde “Allah’ın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsanda bulun” buyrulduğu² gibi ortaklığa ve katılıma teşvik eder.
- Yalnızca İslam fıkına göre caiz sayılan ürün ve faaliyetler fonlama konusu olabilir.

¹ 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiş ve özellikle 2021 yılı çok sayıda tedbirin alındığı yıl olarak tarihe geçmiştir.

² Kur’an’da Kasas/77’de mealen böyle buyrulmaktadır.

- İslami Finansal Hizmetler Kurulu'nun İslam ekonomisinin esasları bağlamında yayınladığı ilkelere dayanarak faizsiz bankacılığın şu esasları dikkate alması gerektiği söylenebilir: faizsizlik, dürüstlük, ahlakılığı üstün tutma, adalet, liyakat, kararlarda yeterli ve sağlıklı bilgiye dayanmak, helal faaliyetleri desteklemek.

2. KATILIM BANKALARI FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Katılım bankaları fon toplama yöntemleri özel cari hesap ve katılma hesabı olarak 2 grupta toplanmıştır.

2.1. ÖZEL CARİ HESAP

Katılım bankalarında aktif edilen cari(vadesiz) hesaplar konvansiyonel bankalardaki vadesiz diye ifade edilen hesaplara kısmen borç kısmen de emanet sayılması nedeniyle benzer. Yani katılım bankalarının hesaba yatırılan bakiyeyi geri ödemekle sorumlu olması sebebiyle "borç" konusu doğarken, cari hesaplardaki bakiyenin belli bir tutarının banka şubelerinde bulundurulması ve bir kısmının zorunlu karşılık olacak şekilde bulundurmaları, mevcut hesaplarda bulunan bakiyelerin tamamının katılım bankası tarafından kullanılamaması ise "emanet" hükmünü ortaya çıkarmaktadır (Aktepe, 2013: 65).

2.2. KATILMA HESAPLARI

Katılma hesapları, katılım bankalarına mudilerin birikimlerini yatırmasıyla beraber ilgili kaynakların fon kullandırma süreçlerine dahil edilmesi sonucu kar ya da zararın hesap sahiplerine ana parayı iade/verme garantisi bulunmayarak dağıtıldığı hesaplardır (Özsoy, 2012: 19).

Katılma hesaplarında, faizsiz bankalar ile mudiler arasında kar ve zarara dayalı ortaklık anlaşması mevcuttur. Bu ortaklıkta mevduat sahibi bankaya birikimini yatırarak ortaya sermaye koyarken, katılım bankası bu süreçte fonların kullandırılmasıyla emeğini ortaklığa dahil etmektedir (Şahin, 2007: 68).

3. KATILIM BANKALARI FON KULANDIRMA YÖNTEMLERİ

Çalışmanın bu kısmında katılım bankaları fon kullandırma yöntemleri; bankacılık kanunu kapsamındaki katılım bankaları fon kullandırma yöntemleri ve katılım bankacılığı uygulamasında fon kullandırma yöntemleri olarak iki ayrı başlık altında incelenecektir. Her iki başlık altındaki yöntemler esasen benzer olup ifade şekli bakımından ayrımı yapılarak ele alınmışlardır.

3.1.BANKACILIK KANUNU KAPSAMINDAKİ KATILIM BANKALARI FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

3.1.1. Kurumsal ve Bireysel Finansman Desteği

Ticari faaliyet gösteren işletmelerin veya bireysel kişilerin ihtiyaç duydukları her türlü gayrimenkul, taşıt, mal veya hizmetin katılım bankası aracılığıyla satıcıdan doğrudan alınması ve bedelin direkt olarak satıcıya ödenmesiyle beraber alıcı tarafın borçlanmasıdır. Uygulama içerisinde “murabaha” olarak isimlendirilmektedir.

3.1.2. Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı

Katılım bankasıyla fon kullanacak ticari işletme veya bireysel müşteri arasında imzalanan kar-zarar ortaklık sözleşmesiyle banka belirli bir malın ticaretine ortak olur ve işlemin sonunda ticaretin doğurmuş olduğu kara veya zarara dahil olur. Aynı zamanda konumuz ortaklıkta banka tarafından karşı müşteriden teminat istenmesi halinde sözleşme içeriğinde karar kılınan teminatlar da gösterilir (Karakuş, 2016: 5-6).

Bankacılık kanununda yer alan katılım bankaları fon kullandırma yöntemlerinden “kar-zarar ortaklığının”; katılım bankasının fonladığı faaliyet hakkında sınırlı bilgiye sahip olması, ilgili projeyle alakalı yeterli donanım ve ekibe sahip olmaması gibi sebeplerle katılım bankalarının asıl fonksiyonlarına daha yakın olmasına rağmen reelde payı oldukça düşüktür (Tunç, 2013: s.216-217). Uygulama içerisinde “mudarebe” olarak da ifade edilmektedir.

3.1.3. Finansal Kiralama

Menkul veya gayrimenkul malların 10.06.1985 tarih ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu kuralları çerçevesinde İslami Finans Kurumu tarafından temin edilerek kiraya verilmesidir (Resmi Gazete, 2001). Finansal kiralama, uygulama içerisinde “icare” olarak isimlendirilmektedir.

3.1.4. Ortak Yatırımlar

Yeterli özkaynağa sahip olmayan ancak gelişime açık önemli bir potansiyeli olan şirketler ile katılım bankaları arasında sözleşme düzenlenerek ilgili sözleşme maddeleri çerçevesinde iştirak edilmesi ve yatırımın finansmanı sebebiyle oluşturulacak fonlara dahil olmaktır. Katılım bankalarının nadiren yapmış oldukları işlemlerdir, aynı zamanda bu yatırımı yapan bankalar, en geç 7 yıl içerisinde paylarını halka arz etmelidir (Karakuş, 2016: 7). Uygulama içerisinde “müşareke” olarak isimlendirilmektedir.

3.1.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Kambiyo mevzuatı ve dış ticaret kanunları kapsamında katılım bankalarıyla finansman kullanan müşteriler arasında düzenlenen yazılı sözleşmeye istinaden mal karşılığı olan vesaikin katılım bankası tarafından satın alınması ve vadeli finansman kullananlara daha yüksek fiyat üzerinden satması işlemidir. Bu süreçte banka, müşterinin talepte bulunduğu ürünlerin tutarını peşin ödeyerek ihracatçıdan satın alıp anlaşılan rakam üzerinden ithalatçıya satar (Ustaoğlu, 2014: 51).

3.2. KATILIM BANKACILIĞI UYGULAMASINDA FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

3.2.1. Murabaha

Murabaha kavramının sözlük anlamı, “malı kar ile satmaktır.” Müşterilerin ihtiyacı çerçevesinde mal ya da hizmetin karşı satıcıdan peşin alınması ve üzerine kar eklenerek müşteriye vadeli olarak satılmasıdır. Geçmişte İslam dünyasında vadeli satışlar yani murabaha işlemi aktif biçimde kullanılmış ve bu satış işlemlerinde kadılar noter görevi görmüştür.

Günümüzde bankalarda uygulanan murabaha yöntemi süreci, Ayub (2020: 250) tarafından aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

- Müşteri ve banka arasında “satın alma anlaşması” veya murabaha sözleşmesi imzalanır. Bu sözleşme ya da anlaşmaya göre banka satışı üstlenir ve müşteri ilgili malı, satın alma bedeli üzerinde belirli miktarda kar payı ile bankadan satın alacağını taahhüt eder.

- Banka, müşterisini ilgili malı kendi adına satın alması için vekili olarak atar ve taraflar arasında vekalet anlaşması imzalanır.

- Müşteri, malı banka adına satın alıp, sahipliğini alırken; ödemeyi banka yapar.

- Müşteri, banka adına malı aldığını bildirir. Malı bankadan almak için “satın alma anlaşması”nda karar verildiği şekilde maliyet üzerine kar payı koyarak teklif yapar. Bu işlem ilgili mal satın alınmadan önce yapılmalıdır.

- Banka, müşterinin teklifini kabul eder. Mal, mülkiyetinin yanında malla ilgili risklerle beraber müşteriye geçer.

- Müşterinin vade sonunda vade farkı ilave edilmiş satın alma bedelini bankaya geri ödemesiyle süreç tamamlanarak murabaha işlemi sonlanır.

3.2.2. Mudarebe

Mudarebe kavramı, darb kökünden türeyen Arapça bir kelimedir, sözlük anlamı ise “bir taraftan özkaynak diğer taraftan emek ortaya konularak oluşturulan ortaklıktır.”

Katılım bankacılığında kullanılan bir finansman çeşidi olarak ifade edilse de geçmiş İslam öncesi dönemlere kadar dayanan bir yöntemdir. Toplum içerisinde önemli bir sermayesi bulunan fakat bazı projeleri gerçekleştirmek için gerekli sektör deneyimi ve bilgiden eksik kişilerle bu husustaki gerekli becerilere sahip, ancak yeterli sermayesi bulunmayan kişilerin bir araya gelerek oluşturmuş olduğu finansman yöntemidir (Aktepe, 2013: 41).

Mudarebe, faizsiz bankacılık fon kullandırım yöntemleri içerisinde yer alıp uygulamada yer alan zorluklar sebebiyle diğer ürünlere göre kullanım oranı oldukça düşüktür. Mudarabe uygulama içerisinde yaygın olmamakla beraber mukaraza ve kıraz olarak da ifade edilmektedir.

Mudarebe sürecinde sermayeder taraf birikimini veya malını mudarıba yani parayı işletecek kişiye emanet eder. Mudarıp ta önceden belirlenmiş olan pay oranında işletilen paradan elde edilen karı yatırımcıya verir, geri kalan kısmı ise mudarıbın olur. Mudarebe ürününde taraflar serbest olarak kar paylaşım oranını belirleyebilir; ancak mutlak kar tutarı baştan belirlenemez (Tunç, 2013: 139).

Mudarebe, bir yatırımın gerçekleştirilmesi sürecinde proje hakkında yeterli bilgi birikimi ile becerisi olan fakat yeterli sermayesi olmayan tarafın katılım bankası tarafından finanse edilmesidir. Mudarıp taraf yani müşteriden sermaye koyması beklenmez ancak yatırım projesini takip edip üretimi gerçekleştirip işi yapacak taraf müşteridir (Tunç, 2013: 140).

Başlangıçta sözleşmede mudarıb tarafın alacağı kar payı oransal olarak belirlenir, bu süreçte ayrıca müşteriye yönetim gideri ödenir ve projenin gerçekleşmesine dair yapılan harcamalar proje karından düşülür. Mudarebenin tamamlanmasıyla kar elde edilmişse, bu kar taraflar arasında paylaşılır, kar değil de zarar oluşursa tüm zarara banka yani sermaye sahibi katlanmak zorundadır. Fakat şunu da ifade etmek gerekir; eğer zarar müşteri(mudarıbın) ihmali sebebiyle oluşmuşsa banka zararı mudarıptan talep etme hakkına sahiptir (Tunç, 2013: 140).

Uygulamaya bakıldığında ise mudarebe ürünü faizsiz bankacılık sisteminde yoğun olarak kullanılmamakta, ağırlıklı olarak murabaha yöntemine başvurulmaktadır.

3.2.3. Müşareke

Müşareke, Arapça şerik kelimesinden türeyerek ‘’ortaklık’’ anlamına gelmektedir ve faizsiz bankacılık sisteminde kullanılan iş ortaklığı modelidir. (Tunç, 2013: 143)

Müşareke, planlanan bir projenin gerçekleştirilmesi için hem emeğin hem de sermayenin ortaya koyulmasıdır. Karın paylaşımı müşareke ortaklığı aşamasında sözleşmede belirtildiği oranla gerçekleşirken, zarar ortaklık sermaye oranına göre ortaklara pay edilir (Erdoğan, 2010: 433).

Aslında katılım bankalarının günümüzde çeşitli alanda aktif olarak faaliyet gösteren ticari kuruluşlarla kendi sermayesini ortak etmesi diğer yandan bir öz sermaye yatırımı olarak değerlendirilebilir. Konusunda uzman müteşebbis ile bankanın birlikte yürüttüğü kar/zarar ortaklığı projesidir.

Müşareke finansmanı süreci aşağıdaki şekilde gerçekleşmektedir:

-Sahip olduğu kaynakları güvenli şekilde değerlendirmek isteyen katılım bankası ile gerçekleştirmek istediği proje için finansman ihtiyacı olan taraf arasında yazılı olarak iş ortaklığı sözleşmesi imzalanmasıyla beraber proje başlatılır.

-Her iki taraf sözleşmede belirlenen oranlar dahilinde ortaklığa iştirak eder.

-Katılım bankası yalnızca sermaye sağlarken iş ortağı olan müşteri, ilgili sürece hem sermaye hem de emek sağlamak zorundadır.

-Proje sonunda elde edilen kar sözleşmede belirlenen oranlarda taraflar arasında paylaşılır, fakat proje sonunda zarar oluşur ise ilgili zarar ortaklıktaki iştirak payları kadar üstlenir (Tunç, 2013: 144-145).

3.2.4. Selem

Ödemesinin peşin olarak yapılıp malların daha sonra teslim edildiği vadeli sözleşmedir. Bu sözleşmenin alıcı ve satıcıya faydaları şu şekildedir; satıcı parasını peşin alarak malın üretimi için ihtiyaç duymuş olduğu finansmana sahip olmaktadır, alıcı ise vadeli sözleşmeyle beraber ileride oluşacak fiyat artışından korunmaktadır (Ayub, 2017: 266).

Bir finansman yöntemi olarak selem'in katılım bankacılığında kullanılış biçimi şöyle özetlenebilir: Müşterinin belirleyeceği esaslar çerçevesinde katılım bankası, malı satacak işletmeye siparişte bulunur ve bedeli peşin olarak öder. Banka, sürenin sonunda söz konusu malı müşterisine (girişimci) satar. Müşteri borcunu kendisine teslimi anında veya ileri bir vadede bankaya öder (Tunç, 2013: 149).

3.2.5. İstisna Akdi

İstisna, ileri bir zaman diliminde teslimatı gerçekleştirilecek bir ürünün üretimi veya montajı için anlaşıldığı fiyat üzerinden satılarak ödemenin baştan alındığı ya da anlaşılan süre içerisinde taksitlerin ödendiği bir anlaşmadır. Bu sözleşme ile ev, yol, fabrika vb gibi yerlerin inşası amaçlı olarak finansman kullandırılabilir (Ayub, 2017: 282).

Yöntemin bankada işleyişi aşağıda özetlenmiştir (Tunç, 2013: 151):

- Müşteri, bankaya müracaat eder ve temin edilecek malın maliyetini, temin süresini ve şartlarını bildirir.
- Banka, müşterisinin isteğine uygun biçimde üreticiye sipariş verir.
- Müşterinin talimatı doğrultusunda mal bedeli vadeli veya peşin olarak banka tarafından üreticiye ödenir.
- Üretici, malı banka veya girişimciye (bankanın göstereceği) teslim eder.
- Girişimci, malın bedelini anlaşılan vadede bankaya öder.

3.2.6. İcara Akdi (Leasing)

İcara, kiralama anlamının yanında leasing modeli olarak ta ifade edilebilir. Katılım bankalarının prensiplerine uygun şekilde varlıklarını kira geliri oluşturmak amacıyla müşterilerine kiralamaları icara olarak adlandırılır. İcara sözleşmelerine menkul ile gayri menkul mallara ek olarak iş ve hizmetler de konu olabilir (Odabaşı, 2010: 27).

Belirli bir kira bedeli karşılığında genellikle duran varlık niteliğindeki bir emtianın kullanım hakkının müşteriye verilmesidir. Banka, müşterilerin taleplerine cevap verebilmek için bazı ekipmanı mülkiyetinde tutar. İhtiyacı olan müşterilerine belli bir dönem ve tutar üzerinden kiralar. Kira süresinde emtia bankaya geri döner. Buna operasyonel kiralama denir. Bundan farklı olarak müşteriye kira süresi sonunda malın

mülkiyetini devralma opsiyonu da tanınabilir. Ülkemizde finansal kiralama olarak isimlendirilebilecek bu sistem uygulanmaktadır (Tunç, 2013: 147-147).

3.2.7. Teverruk

Güncel ticari finansman ihtiyaçlarının ortaya çıkardığı ve diğer ismiyle uluslararası murabaha olarak adlandırılan alım-satım yöntemidir. Teverruk yönteminin uygulamada kullanılmasının ilk sebeplerinden birisi faizsiz bankacılık sistemi içerisinde fon kullandırma yöntemlerine uymayan müşterilerin taleplerini karşılamak, diğeri ise katılım bankalarının likit varlıklarını değerlendirme isteğidir.

İlgili fon kullandırım süreci özellikle zaruret hali içeren ihtiyaçlar ve fatura tarihi geçmişte kalan mal alımlarını fonlamak adına kullanılır. Uygulamada ağırlıklı olarak bayilik sistemiyle çalışan sektörlerde faaliyet gösteren müşteriler başka bankada bulunan doğrudan tahsilat sistemi içindeki faturalarını fonlamak istediğinde teverruk yapılır. Örneğin müşteri, A Gıda firmasının bayiliğini yapıyordur ve bugün tarihli faturayla mal alımı gerçekleştirmiş fakat ödemesini 1 ay vadeli DTS (doğrudan tahsilat sistemi) ile gerçekleştirecektir, bu durumda 1 ay sonra bankaya finansman talebi için başvurduğunda finansman talebini oluşturan şey 1 ay önceki ticareti gerçekleştirilen ve faturası oluşan bir alışveriştir. Bu durumda bankaların danışma kurulu birimlerine ilgili işleme ait fatura ile DTS ödeme vadesi-tutarı iletilerek uygunluk alınarak teverruk yoluyla müşterinin direkt hesabına fon tutarı geçilir, sonrasında müşteri DTS ödemesinin olduğu ilgili bankaya bedeli göndererek tahsilatın yapılmasını sağlar ve ödeme dekontunu katılım bankasıyla paylaşarak süreci sonuçlandırır.

3.2.8. Sukuk (Kira Sertifikası)

Arapça'daki sertifika anlamına gelen ‘‘Sak’’ kelimesinin çoğuluna ‘‘Sukuk’’ denir. Orta çağda Müslüman tüccarlar ticaretlerinde yükümlülüklerini belgeleyen sukuk niteliğinde kağıtlar kullanmıştır (Kallek, 2008: 157).

Sukuk, bir varlığa sahip olmak ve ilgili varlıktan fayda sağlama hakkı veren menkul kıymettir (Yanpar, 2005: 203).

Türkiye’de sukuk uygulaması, ‘‘kira sertifikası’’ olarak ifade edilir. Faizsiz bankacılık sistemiyle uygulanan sukuk, bono ve tahvil gibi borçlanma araçlarına İslami çerçevede ortaya çıkmış alternatif sermaye piyasası aracıdır (Yılmaz, 2014: 83).

Sabit getirisi olması sebebiyle uygulamada tahvil ve bonoya benzetilerek faizsiz bono olarak ifade edilir; fakat varlığa sahip olmak ve ilgili varlıktan faydalanma hakkının olması yani dayanak bir varlık belirtilmesi tahvil ve bonodan farkını ortaya koyar. (Kömürcü, 2018: 41)

Aşağıdaki tabloda sukuk ve bono karşılaştırması yapılmıştır:

Tablo 2. Sukuk ve Bono Arasındaki Farklar

Farklar	Sukuk	Bono
Özü	Borç olmayıp, belirli varlık/hizmet/projelerde yatırımcıların haklarını ve hisselerini temsil eder.	Borç, ihraç edenindir
Dayanak	En az %51'i maddi varlıklara dayanır. Dayanak varlık, proje veya bir hizmet/hak üzerinde yatırımcıya mülkiyet hakkı tesis eder.	Dayanak varlığı yoktur. Teminata bağlanmamıştır ve alacaklılar alacaklarını direkt borçludan talep ederler.
Teminat	Projelerde veya temel varlıklarda sahiplik hakları ile teminatlandırılmıştır ve ek teminatlara sahiptir	Genelde teminata sahip değildir.
Anapara ve Gelir	İhraç eden garanti etmez.	İhraç eden garanti eder.
Amaç/ Prensip	Faizsiz Bankacılık Prensiplerine uygun olarak ihraç edilirler.	Herhangi bir maksatla ihraç edilebilirler.
Sertifika sahiplerinin riskleri	Sertifika sahipleri temel varlıkların/projelerin performansından payları nispetinde etkilenirler. Ayrıca borçlunun performansı da ödemeleri etkileyebilir.	Bono sahipleri dayanak varlık söz konusu olmadığı için dayanak varlığın performansından değil yalnızca borçlunun finansal durumundan etkilenirler.
İhraççı	Sermaye şirketi veya tacir niteliğini haiz gerçek veya tüzel kişilerin malvarlıklarını birleştirmesi ve bir araya gelmesi suretiyle yazılı sözleşmeye göre oluşturulan adi ortaklıktır.	Kamu ve özel hukuk tüzel kişileridir.

Kaynak: Kömürcü, 2018: 42; <http://www.investrade-tr.com>

Sukukun özellikleri:

- İslami kurallara göre faizin yasak olması sebebiyle sukuk getirileri de klasik tahvillerden farklı olarak kar payı veya kira geliri şeklindedir. (Durmuş, 2010: 144)
- İslam hukuku çerçevesinde ikincil piyasada işlem gören sukuk, varlığa dayalı orta vadeli sertifikalar olması sebebiyle düzenli bir gelir sağlamaktadır (Tariq, 2004: 20).
- Sukuk, değer kaybetmeden nakde dönüşüm hızı yüksek olan finansal bir araçtır. (Tariq, 2004: 20).
- Sukukun proje bazlı olarak ortak mülkiyet hakkını içerdiği durumlar vardır. (Ayub, 2017: 392).

- Önceden belirlenen oranlar kadar kar edilmesi halinde sukuk sahiplerine kazanç sağlarken, projenin zarar etmesi halinde yine ortaklık payı kadar kayıp söz konusu olur (Durmuş, 2010: 144).

- AAOIFI (İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) tarafından İslami finasta sukuk; icara sukuk, mudarebe sukuk, muşaraka sukuk, murabaha sukuk, selem sukuk, istisna sukuk, hibrid sukuk, vakala sukuk, istihmar sukuk ve diğer sukuklar olmak üzere 14 farklı çeşitle ifade edilmiştir.

3.3. KATILIM BANKALARI FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Katılım bankalarında fon kullandırma yöntemlerinin açıklanması sonrasında, eleştiri konusu olan kısımlar hakkında genel bir değerlendirme yapılması, banka uygulamaları içerik ve mantığının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

İslami bankacılık ticari faaliyet ağırlıklı, konvansiyonel banka ise finans ağırlıklı bir hizmet işletmeciliğidir. Genel anlamda bir değerlendirme yapıldığında aslında temel amaç her iki tarafta da alınan malların finanse edilmesidir. Konvansiyonel bankalar belgelerin ticaretini, katılım bankaları alınan malı finanse eder şeklinde ifade ediliyor ancak aslında konvansiyonelde de amaç aynıdır. Tabii konvansiyonel banka için bahsedilen belge ticaretinden kasıt mal almak isteyen bir müşterinin bankaya başvurusu ve bu süreçte belgeleri imzalıyor olması mı bunu netleştirmek gerekir; yani “bankalar belgelerin ticaretini yapar malların değil” şeklinde ifadeler netleştirilmelidir. Eğer öyleyse katılım bankaları da malın ticareti yanında belge ticaretini de yapmaktadır; çünkü sonuç olarak mal almak isteyen kişi satıcıyla arasında anlaşıyor ve “benim adıma bu malı alıp vadeli satar mısın?” diye faizsiz bankacılık sistemine başvuruyor ve ilgili banka da vekalet belgesi, finansman sözleşmesi gibi evrakları imzalayarak sonucunda da ihtiyaç duyduğu mala kavuşmuş oluyor.

Katılım bankalarıyla ilgili bir diğer husus da banka bu süreçte mallarla ilgili ne gibi bir riske girmiş oluyor konusudur. Malların satın alınmasından bir süre sonra müşteri mukabili olan ödemeyi gerçekleştirir. Bu ödemeyle ilgili aynı süreç konvansiyonel bankada da geçerli ama geri ödemeyle ilgili faizsiz bankacılıkta bir risk alınmaz diye ifade edilebiliyor. Halbuki örneğin 6 ay vadeli murabaha ürünüyle bir fon kullandırımı yapıldığında 6 ay sonra bu finansmanın geri ödenip ödenmemesi riski her iki banka türü için de vardır. Borcun geri alınması tartışılmaz bir risktir ve finans sektöründe yok

sayılamaz. Aynı zamanda teminat tarafı da her iki banka için aynıdır, finansman talepleri karşısında bankalar belirli analizler sonucu mutlaka teminat talep edebilmektedir.

Yani ana hatlarıyla toplamak gerekirse bahsedilen geleneksel ve katılım bankaları bir mal/hizmet alımını finanse etmektedirler; burada ayrışan önemli şeylerden birisi sözleşme belgeleridir³. Bazen sırf konvansiyonel banka işlemlerini İslami açıdan olumsuz gösterebilmek amacıyla katılım bankaları tarafında da geçerli olan şeyleri yok saymak doğru olmaz. Faizsiz finans sektörünü geliştirmek için bu tarz süreçleri daha geniş bakış açılarıyla değerlendirmek gerekir.

³ Bankadaki fon kullandırım işlemlerinde müşterilerden alınan sözleşme niteliğindeki belgelerdir (murabaha sözleşmesi, satıcı ödeme sözleşmesi, kurumsal fon kullandırım sözleşmesi vb.).

İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET İŞLEMLERİ, KULLANILAN BELGELER VE BANKACILIK HİZMETLERİ

Çalışmanın bu bölümünde dış ticaret ve dış ticaret işlemleri ilgili kavramlar açıklanacak, dış ticaret işlemlerinde kullanılan belgeler ve dış ticaret finansmanı ele alınacaktır.

1. DIŞ TİCARET VE TEMEL KAVRAMLAR

1.1. DIŞ TİCARET, TANIMI VE ÖNEMİ

Dış ticaret, bağımsız bir ülkede üretilen mal, hizmet veya sermayenin bir başka ülkede tüketiciye satılması, dağıtılması yani ticareti olarak ifade edilebilir. (Gültekin ve Savcı, 2010: 1).

Ülkeler bir takım çıkarlarını gerçekleştirebilmek ve dış ticaretten daha çok pay alma adına önemli bir rekabet süreci oluşturmuş olup büyük bir yarış içerisinde olduklarıdır. Bu yarış ortamında katma değerli mal üretimi, profesyonel bir pazarlamayla farklı ülkelere satışının gerçekleştirilmesi oldukça kritiktir. Dolayısıyla dış ticaret işlemlerinin yönetimi ve bu faaliyetin gerçekleştirilmesi önemli hale gelmiştir. Dış ticaret, ihracat ve ithalat kalemlerinden oluşurken ekonomik açıdan ciddi bir fayda sağlamanın yanında bir takım risk unsurlarını da içermektedir. Bu sebeple dış ticaret işlemlerinde mevzuat ve ticari kurallara önemli ölçüde hakim olmak gerekir (Çalışkan, 2009).

1.2. DIŞ TİCARETTE TEMEL KAVRAMLAR

1.2.1. Döviz

Ticari ilişki içerisinde olduğumuz ülkelere ödeme gerçekleştirmek için kullanılan tüm araçlar olarak ifade edilebilir, dar kapsamda ise yurt dışı ülkelerinin paralarının tamamına ‘‘döviz’’ denir (Gün, 2004: 34).

1.2.2. Gümrük

İhracatı veya ithalatı gerçekleştirilen herhangi bir üründen belirli kanunlara göre vergi, harç alınmasına yönelik tüm işlemlerin yapıldığı bölgeye gümrük denir.

1.2.3. Kambiyo

Kambiyo, yabancı para ve bu paralarla ödemeyi gerçekleştirmeyi sağlayan hesap, belgelerdir (Kaya ve Turguttopbaş, 2012).

1.2.4. Serbest Bölge

Serbest bölge, bir ülkenin milli egemenlik sınırlarında kalmasına rağmen, gümrük sınırlarının dışarısında kalan bölgedir. Ayrıca bu bölgelerde ihracatı artırmak için ülkedeki mevcut bölgelere göre daha çok teşvik imkanı tanınır ve geçerli olan bir takım kamu düzenlemeleri kısmen veya tamamen uygulanmayabilir. (Tuna, 2015).

1.2.5. Sigorta

Uluslararası ticaret işlemlerinde malın son kullanıcıya ulaşımına kadar geçen sevkiyat süreçlerinde oluşabilecek tüm risklere karşı güvence oluşturmak adına yapılan işlemlere sigorta denilmektedir. (MEGEP, 2008: 9).

1.2.6. İhracat

Bir ürünün mevcut ihracat mevzuatıyla beraber gümrük mevzuatına da uygun şekilde yurt dışına çıkarılması yani yabancı ülkelere satılması ihracat olarak ifade edilmektedir. (Çalışkan, 2009).

1.2.7. İthalat

İthalat, ilgili mevzuat kapsamında yasal izne tabi olarak yurt dışından alınan ürün veya hizmetin millileştirilerek serbest dolaşıma girmesidir, ithalat aynı zamanda ‘‘dış alım’’ olarak ta adlandırılır. (Yıldız, 2016: 16)

1.2.8. Dış Ticaret Dengesi

Ülkelerin kalkınmasında önemli rol oynayan dış ticaret dengesi, ihracat ile ithalat arasındaki farktır.

1.3. TÜRKİYE’NİN İHRACAT VE İTHALATINA GENEL BAKIŞ

Teknolojinin, ulaşımın, iletişim ağlarının ve sanayileşmenin gelişimi, küreselleşme sürecini hızlandırmış, serbest ticaret geliştirmiştir. Bunların sonucu olarak dünya ticaretinde ülkeler arasındaki ticari sınırlar kalkmış ve dünya tek bir pazar haline gelmiştir. Küreselleşmenin artan ivmeyle gelişmeye devam etmesi uluslararası ticaretin önemini günden güne arttırmaktadır.

Ülkelerin dış ticaret performansını gösteren dış ticaret dengesinin pozitif olması, cari fazla verme açısından katkı sağlar. Dış ticaret dengesinin negatif olması durumu ise ilgili ülke ekonomisinin cari açık verebileceğine işaretler. Kısaca bahsedilirse, cari fazla veren bir ülke ekonomisi sahip olduğu döviz miktarını arttırmakta, zenginleşmekte ve bunun sonucu olarak yerel döviz kurunun değeri ve ülkenin refah düzeyi artmaktadır. Diğer taraftan cari açık veren ülke ekonomisi için ise çark tersine işler ve ülke ekonomisi değer kaybeder. Bu bakımdan ülkeler cari fazlayı arttırmaya odaklanırlar. Ülkelerin ihracatını arttırmaya yönelik politikaları, ithalatlarını azaltamadıkları sürece başarılı olmayabilir. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin 2014-2021 yıllarına ait ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, dış ticaret hacmi ve ihracatın ithalatı karşılama oranı sunulmuştur:

Tablo 3. Türkiye'nin 2014-2021 Dönemi Dış Ticaret Performansı (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracat/İthalat
2014	166.504.862	251.142.429	-84.637.567	417.647.291	66,3
2015	150.982.114	213.619.211	-62.637.098	364.601.325	70,7
2016	149.246.999	202.189.242	-52.942.243	351.436.241	73,8
2017	164.494.619	238.715.128	-74.220.509	403.209.747	68,9
2018	177.168.756	231.152.483	-53.983.726	408.321.239	76,6
2019	180.832.722	210.345.203	-29.512.481	391.177.924	86
2020	169.637.755	219.516.807	-49.879.052	389.154.562	77,3
2021	225.291.050	271.424.050	-46.133.000	496.715.100	83,0

Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 3 incelendiğinde, 2014 yılında 166,5 milyar dolar olan Türkiye'nin ihracatı 2021 yılında 225,3 milyar dolara ulaşmış ve yaklaşık %35 artarken; 2014 yılında 251,1 milyar dolar olan ithalat, 2021 yılında 271,4 milyar dolara yükselmiş ve yaklaşık %8'lik bir azalış gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dış ticaret hacmine bakıldığında, yıllar itibariyle artış ve azalışlar olsa da 2014'ten 2021'e kadar Türkiye'nin dış ticaret hacminde 79 milyar dolarlık bir artış olmuştur. Yıllara göre dış ticaret dengesi karşılaştırıldığında, her yıl dış ticaret dengesinin negatif olduğu, dış ticaret açığının yıllara göre artış ve azalış gösterse de 2014'ten 2021'e kadar azalma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Ayrıca 2019 yılında dış ticaret dengesindeki belirgin olumlu seyir sonrası 2020 yılında negatif ve dramatik bir azalış olmuştur. 2020 yılındaki bu olumsuz seyrin sebeplerinden birisinin şüphesiz Covid-19 pandemisi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin yıllar itibariyle ihracatını arttırmasına rağmen cari açığında önemli bir azalışın olmadığı görülmektedir. Bu

durumun meydana gelmesindeki faktörlerden birisinin Türkiye'nin ihracat ettiği ürünlerden birçoğunun bileşimindeki girdilerin önemli bir oranının ithal girdi olmasıdır.

2. DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNDE KULLANILAN BELGELER

Dış ticaret işlemlerinde kullanılan belgeler, ticari belgeler, resmi belgeler, taşıma belgeleri ve finansman belgeleri olmak üzere 5 ana başlık altında incelenecektir. Bu belgelerin bankacılık işlemleri tarafında anlam ifade etmekten ziyade dış ticaret süreçlerinin gerçekleştirilmesi ve gümrük işlemleri için gerekli evrak setleridir. Hem konvansiyonel hem de katılım bankaları yalnızca ilgili belgelerin “amir banka”ya iletilmesi konusunda bir nevi posta görevini ifa etmektedirler. Ancak finansman belgeleri, konvansiyonel ve katılım bankaları tarafından müşteriden alınarak; müşteriye fon kullanırır. Finansman belgelerinin bankacılık süreci açısından iki banka arasında farklılığı yoktur

2.1. TİCARİ BELGELER

Dış ticaret işlemlerinde ticari belgeler; faturalar, çekli listesi, koli/ambalaj listesi, gözetim belgesi, kontrol belgeleri, analiz belgeleri ve ekspertiz raporu olmak üzere 7 başlık altında toplanmıştır.

2.1.1. Faturalar

Dış ticaret işlemlerinde faturalar ise proforma fatura, orijinal fatura, navlun faturası, tasdikli fatura olmak üzere 4 başlık altında tanımlanacaktır.

2.1.1.1. Proforma Fatura

Alıcı ile satıcı arasında oluşan iş ilişkisini ifade eden ilk aşamadır, aslında ihracatçı müşterinin ithalatçıya göndermiş olduğu satış teklifi olarak da değerlendirilebilir. Belge üzerinde birim fiyat, malın özellikleri-cinsi, teslim ve ödeme şekilleri gibi bilgilerin yanında ilgili belge üzerinde “proforma fatura” ibaresi mutlaka yer almalıdır. Kesin satış söz konusu olmadığından dolayı herhangi bir teklif almanın ötesinde ticari değeri bulunmamaktadır. (Atabey, vd., 2006: 51).

2.1.1.2. Ticari (Orijinal) Fatura

Faturayı düzenleyenin şirket ünvanı veya adı, vergi kimlik numarası, vergi dairesi, mal veya hizmetin açık şekilde tanımlanması, miktarı, teslim edilecek tarih detayları, alıcının adı ve hesap bilgileri, teslim-ödeme şeklini içeren belgelere ticari yani orijinal

fatura denir. İlgili belge satışın kesin şekilde yapılmış olduğunu göstermektedir (Ortaç, 2010: 42).

2.1.1.3. Navlun Faturası

Satıcı yani ihracatçı tarafından taşıma hizmetinden sonra gemi firmasına ödenen tutarı gösteren belgedir. Navlun faturasının yükleme belgeleriyle beraber ithalatçıya gönderilmesi şarttır; çünkü ilgili fatura ithalatçının bankası açısından mal tutarının tahsili esnasında kapatılması gereken bir belgedir (Bağdatlı, 2010: 12).

2.1.1.4. Tasdikli Fatura

İlgili faturanın düzenlenmesindeki amaç ticarete konu ürünün ihraç ülkesi kökenli olduğunun belirtilerek ifade edilmesidir. Ve bu fatura ihracatçı tarafın alıcıya kestiği faturanın ülke konsolosluğunda onaylatılması ile oluşur. (Şahin, 2007).

2.1.2. Çeki Listesi

Fatura ve konşimentoda yazılı olan malın cinsi, adedi, brüt ağırlığı, net ağırlığı, koli numarası, ambalaj bilgileri, koli ölçüleri, araç plakası gibi bilgilerin detaylı şekilde belirtilerek hazırlanan fatura tamamlayıcı belgedir (Karacan, 2010: 27).

Çeki listesi satıcı veya herhangi birisi tarafından hazırlanabilmekle beraber birtakım işlemler esnasında ambalajın zarar görmesi halinde malla ilgili işlemlerin tamamlanmasında önemli bir kolaylık sağlar. Yani aslında çeki listesi ürünlerin taşıma sürecinde hasar görmesi durumunda büyük bir önem arz eder ve yine sigorta ettirilmiş malların ne kadarının hasarlı olduğu zararın ne kadar oranda sigorta şirketi tarafından karşılanacağı gibi detaylar bu liste dikkate alınarak belirlenir (Yarbaşı ve Gürtan, 2012: 71).

2.1.3. Koli/Ambalaj Listesi

Koli/ambalaj listesi fatura tamamlayıcı nitelikte olması sebebiyle faturada belirtildiği şekilde oldukça detaylı olmalıdır. Bu liste ile beraber her koli içerisinde hangi üründen kaç birim olduğu gösterilir ve böylece ambalaj açılmadan önce içerisindeki mallar bilinir, bu şekilde bir liste aynı zamanda ürünlerin sayımı, teslim alınması, gümrük kontrollerinin yapılması sırasında önemli bir kolaylık sağlar (Çelik ve Ekinci, 2010: 32).

2.1.4. Gözetim Belgesi

Ekspertiz raporu niteliğinde olan ihracatı yapılan malların alıcının siparişine uygunluğunu kanıtlayan ve uluslararası objektif gözetim firması tarafından malın yüklenmesi esnasında hazırlanan belgedir (Toroslu, 1997: 24).

2.1.5. Kontrol Belgeleri

Dış ticaretteki birtakım düzenlemeler ve yönetmelikler kapsamında ürünlerin ihracat ve ithalatında kullanılan belgelerdir. Yani özellikle tarım ürünlerinin ithalat ve ihracata konu olması halinde Türk Standartları Enstitüsü tarafından belirlenen standartlara uygun olduğunun bu belgelerce tasdik edilmesi gerekir. Dış Ticaret Müsteşarlığı Standardizasyon Genel Müdürlüğü tarafından yapılan denetimlerde kullanılan bu belgelere ihracat işlemlerinde Kontrol Belgesi 1, ithalat işlemleri için ise Kontrol Belgesi 2 denir (Aydın ve Sevim, 2002: 40).

2.1.6. Analiz Belgeleri

Dış ticarete konu ürünlerin talep edilen şartlara uyumlu olup olmadığını incelemeye yönelik belgedir. Analiz raporları kimyasal analiz ve ithalatçının talebine göre düzenlenmesi halinde farklılık gösterebilir. Objektif olarak değerlendirilmesi gereken kimyasal ürünlerin analizi, gözetim firması ya da imalatçı şirket tarafından yapılır. İthalatçının istemesi halinde ise malın gümrük girişine gelmesiyle beraber ithal edilen üründen bir örnek alınarak, bağımsız olarak faaliyet gösteren bir firma veya ülkede uygulanmakta olan ithalat mevzuatı çerçevesinde görevlendirilmiş kuruluşlarca analiz yapılarak ilgili belge düzenlenir, bu kuruluşlar kamu veya özel olabilir (Kaya, 2008: 112).

2.1.7. Ekspertiz Raporu

İhraç veya ithal edilen mallarla ilgili fiyat, kalite, miktar vb. gibi hususlarda gümrük birimlerince tereddüte düşülmesi halinde ihracatçılar birliği, ticaret ve sanayi odaları gibi kurumlar tarafından ilgili birimlere verilen raporlardır. (Ortaç, 2010: 45).

2.2. RESMÎ BELGELER

2.2.1. Gümrük Beyannameleri

İthalat ve ihracat işlemlerinde kullanılmak üzere 8 nüshadan oluşan beyannamelerin ilk üç sayfası ihracatta, 4 ve 5 nolu sayfaları transit amaçlı ve 6-7-8 olmak üzere son üç sayfası ithalatta kullanılmaktadır. İthalat hesaplarının kapatılması sürecinde ilgili beyannamenin mutlaka bankaya ibraz edilmesi gerekmektedir. Bankaya ibraz edilen

belgenin bir adet kopya nüshası ithalat dosyasında muhafaza edilir ve belge aslı ithalatçıya iade edilir (Ziraat Bankası, 2001a: 12).

2.2.2. Dolaşım Belgeleri

Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye arasında Ankara antlaşmasıyla oluşan ‘‘Katma Protokol’’e dayanmaktadır. Bu belgeler ile asıl amaç ürünlerin dolaşımına destek sağlayarak gümrük vergilerini belirli yönetmeliklerle indirime tabi tutabilmektir (Kuruç, 1971: 181).

2.2.2.1. ATR Dolaşım Belgesi

ATR belgesi Türkiye ile AB ülkeleri arasında yapılacak ticarete ortaklık ilişkisi kapsamında gümrük indirimlerinden faydalanabilmek üzere içeriğinde ithalatçının adı-ünvanı-adresi-ülkesi, ihracatçının adı-adresi-ülkesi-ünvanı, ATR numarası, ihracat ve ulaşacağı ülke bilgileri, malın tanımıyla beraber özellikleri, taşımaya ilişkin detay bilgi, fatura numarası-mala dair birimsel bilgiler, gümrük tarihi-vizesi-mühürü-yetkili kaşe imzası, gözlemler ve onay tarihinin bulunduğu dolaşım belgesidir. ATR belgeleri yalnızca Ticaret Odasından alınmaktadır, ilgili belgeye istinaden gümrük indiriminden faydalanabilmek için sadece ticaret odasından belgeyi almak yeterli değildir, belge alındıktan sonra 4 ay içerisinde ithalatçı ülkedeki Gümrük İdaresine mutlaka onaylatılmalıdır, aksi takdirde ithalatçı Gümrük İdaresine onaylatılmayan belgelerde gümrük indirimden faydalanılamaz ve ilgili işleme dair vergilerin tamamını ödemesi gerekir. Fakat diğer bir alternatif olarak ithalatçı, ATR belgesini daha sonra onaylatmak şartıyla gümrük müdürlüğüne teminat vererek mallarını çekebilir (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Genelge 2014/1).

2.2.2.2. EUR 1 Dolaşım Belgesi

AB üye ülkeleri EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) üye ülkelerine (İzlanda Norveç, İsviçre ve Liechtenstein) ve Türkiye’nin serbest olarak ticaret yapma anlaşması imzaladığı ülkeler gümrük indirimlerinden yararlanabilmek amacıyla yine ATR belgeleri üzerinde olduğu gibi ihracatçı\ithalatçının adı-ünvanı-adresi-ülkesi, EUR 1 numarası-serisi, ihracat varış ülkeleri, detaylı taşıma bilgileri, ticaret odasının yetkili kaşe imzası, fatura numarası-ürünün özellikleri, çıkış gümrük idaresinin vizesi-vize tarihi-kaşe imzası gibi bilgileri içeren belgedir. Tarım ürünleri gibi sanayi ürünü dışında olan malların ticaretinde ihracata konu ürünlerin mutlaka %100 Türk menşeli olması şartıyla EUR -1 belgesi kullanılabilir (Yarbaşı ve Gürtan, 2012: 75).

2.2.2.3. EUR-MED Dolaşım Belgesi

Türkiye, Avrupa topluluğu ve EFTA ölkelerinden oluşan Pan Avrupa Menşe Kümülayon Sistemine (PAMK) dahil ölkeler, Faroe Adaları ve Akdeniz Ölkeleri arasında serbest ticaret anlaşmaları kapsamında gerçekleştirilen ticarete, menşeli girdilerin diğer karşı ölkelerce serbest şekilde kullanılmasını sağlayan sisteme PAMK denilmektedir. Bu mevcut sistem içerisinde 2006 yılından bu yana dzenlenen dolaşım belgesine EUR-MED denir (OAİB).

2.2.2.4. Menşe şahadetnamesi

Mevcut ürunün hangi ölkede üretiminin gerçekleştirildiğini göstermekte olan belgedir. Genel olarak ithalatçı tarafın malın hangi ölkede üretildiğini öğrenmek için ihracatçı firmadan talep ettiği belgedir. İlgili menşe şahadetnamesi de ihracatçıların bağlı oldukları meslek odasına başvurması sonucunda oluşturulur, aynı zamanda bu belge ile ithal işlemlerde vergi indirimi ve muafiyetinden faydalanılır. Dolayısıyla ithalat yapan firmanın bu vergi indirim ve muafiyetlerinden faydalanabilmesi için bu belgeyi gümrükte sunması gerekir. Menşe şahadetnamesi hazırlanırken ithalatçı ülkenin talebi doğrultusunda özenle ve doğruca hazırlamak oldukça önemlidir; çünkü malların menőei ithalatçı ülke tarafında uygulamaya alınacak gümrük vergisi vb. oranları etkileyebilir. (Altaylı, 2008: 46)

2.3. TAşIMA (SEVK) BELGELERİ

2.3.1. Deniz Konşimentosu (B/L)

Malları yükletenin talep etmesi halinde uluslararası taşımacı firma tarafından malın yüklendiği, talep edilen şekilde taşınacağı ve varış yerinde alıcıya teslimini taahhüt eden bir belge niteliğindedir. Ayrıca deniz konşimentosu malın taşıyıcı tarafından taşınmak için alındığını göstermekle beraber arka sayfasında ilgili taşımanın hangi şartlarda yapılacağı ayrıntılı olarak yazılır ve malın mülkiyetini göstermesi sebebiyle kıymetli evrak niteliğinde olup ciro yapılabilir (Gürsoy, 2015: 9).

Deniz konşimentosunda aşağıdaki bilgiler mutlaka yer almalıdır: (Gökgöz ve şeker, 2014: 61)

- Taşımacı, gönderici ve alıcının ünvanı, adresi
- Geminin adı, taşımanın yapıldığı süre, eşyanın gönderildiği yer, yükleme ve boşaltma limanları

- Navlunun nerede ödeneceğine dair bilgi
- Ambalajın cinsi, sayısı, ölçüleri, malın tanımı, markası, brüt ağırlığı ve ambalajın konşimento numarası,
- Ürünün gemiye yüklenme tarihi, taşımacının imza ve tasdiğı.

2.3.2. Karayolu Taşıma Belgesi

Kara yolu taşıma belgesi uluslararası nitelikte Kara Yolu Mal Dolaşım Birliğı tarafından CMR (Convention Marchandise Routier/Karayolu Taşıma Sözleşmesi) anlaşmasını kabul eden ülkelerce kullanılan taşıma belgesidir. İhracatçı tarafından doldurulan CMR belgeleri, satıcı adına düzenlenir ve ciro edilerek devrinin yapılması söz konusu değildir. Aynı zamanda CMR belgesi, teslim alındı yanında sevk belgesi niteliğinde olup üç adet olarak düzenlenmektedir. CMR belgesi oluşturan taşıyıcı firmalar malın hasar görmesi halinde sigortacının malın sahibine tutarı ödemesi sonrasında kendilerine oluşturacağı riske karşılık olarak sigortalanmış bulunmaktadır. İçerdiği bilgiler bağlamında konşimonteyla benzeşmektedir (Ecer ve Cantez, 2003: 224). (Önceki atıf yapılan tanımla çok benzer ifadeler kullanılmıştır)

2.3.3. Havayolu Taşıma Belgesi

Malın yükleme noktasından boşaltma noktasına kadar hava yolu ile taşınacağını gösteren taşıma belgesidir. İlgili belge bir örneğı taşıyıcıda, bir örneğı alıcı, bir örneğı de satıcı firma olmak üzere üç adet orijinal, dokuz kopya belge olarak düzenlenir (Toroslu, 1997: 14). Bu belge yalnızca alındı makbuzu niteliğı taşıırken konşimento gibi kıymetli bir belge olmayıp ilgili belgenin ciro ile devri söz konusu değildir.

2.3.4. Demiryolu Taşıma Belgesi

Demiryolu idaresi tarafından bir vagonun dolmasıyla beraber göndericiye verilen ve ürünlerin demir yolu aracılığıyla uluslararası anlaşmalardaki kurallara göre taşınmasıyla ilgili olarak düzenlenen belgedir. Tıpkı hava yolu taşıma belgesinde yer aldığı gibi demir yolu taşıma belgesinin de ciro yapılması söz konusu değildir, fakat taşınılan ürünün mülkiyetini ifade etmektedir. İlgili belge altı nüsha olarak hazırlanmaktadır (Ortaç, 2010: 55).

2.3.5. Nakliyeci Makbuzları/FIATA Belgeleri

Nakliyeci makbuzları ürünlerin kara veya demir yoluyla gönderilerek taşıma işlemini yapan aracı komisyoncular tarafından yüklenmek için teslim alındığını ifade eden belgelerdir.

Ayrıca nakliyeci makbuzları ciroyla devredilemediği gibi malın kime ait olduğunu yani mülkiyetini de temsil etmemektedir (Ortaç, 2010: 55).

2.4. SİGORTA BELGESİ (SİGORTA POLİÇESİ)

Malların yüklemesinin gerçekleştirildiği yerden varış yerinde alıcısına teslim edildiği ana kadar olan süreçte oluşabilecek risk ve hasarlara karşı sigorta yapıldığını gösteren belgedir. Sigorta poliçeleri mutlaka acenteleri tarafından düzenlenerek imzalanmış olmalıdır.

2.5. FİNANSMAN BELGELERİ

2.5.1. Poliçe

Keşideci yani alacaklı tarafından borçlu (muhatap) üzerine çekilen belirli bir miktar paranın lehdara yani üçüncü kişiye belirli bir süre dahilinde kayıtsız şartsız emrine ödeme yapılacağını gösteren ödeme emridir. Ayrıca sigorta poliçeleri nama, hamiline ve emre olmak üzere üç ayrı şekilde düzenlenebilir.

Dış ticaret işlemlerinde iki farklı poliçe kullanılmaktadır (Ziraat Bankası, 2001b: 32-33).

- Flotan sigorta poliçesi, ileri vadede gerçekleşecek malın taşınmasıyla ilgili olarak kesin nakliye sigortasının yapılacağını gösteren belgedir. Özellikle bankalar tarafından akreditif açılış işlemleri esnasında sigorta teminatına ihtiyaç duyulursa flotan sigorta talep edilmektedir.

- Kat'i (kesin) sigorta poliçesi, ürünlerin nakliye aracına yüklenmesi itibarıyla gerekli bilgilerin sigorta acentesine iletilmesiyle beraber düzenlenmektedir. İlgili poliçeler ile ürünlerin yüklendiği yerden alıcıya teslim edilinceye kadar olan süreçte oluşabilecek muhtemel hasarlar sigorta koşulları kapsamında garantiye alınmış olur.

2.5.2. Bono

Kısa vadeli borçlanma senedir. İhracatçı firma tarafından ithalatçı firmaya mal satışının olması halinde düzenlenmektedir. Poliçeden farkı ise ithalatçının ihracatçı lehine

ödeme taahhüdünde bulunarak alacaklı tarafa yani ihracatçıya göndermesidir. Ayrıca bononun ciro ile el değiştirmesi söz konusudur (Toroslu, 1997: 22).

3. DIŞ TİCARETİN FİNANSMANINDA BANKACILIK HİZMETLERİ

3.1. DIŞ TİCARET FİNANSMANI NEDİR

Dış ticaret finansmanı, firmaların gerçekleştirmiş oldukları dış ticaret işlemleri esnasında özkaynaklarının yeterli gelmediği durumlarda yabancı finansman çeşitlerine başvurusudur⁴ (Kaya, 2013: 4).

Son dönemlerde özellikle 21. Yüzyılın giriş aşamalarında uluslararası dış ticaret işlemleri yeni nitelikler kazanmakla beraber ülkeler arası ticaret ve finansman yöntemlerinin de oldukça farklı boyut kazandığı gözlenmektedir. Finans kaynaklarının hangi alana yönlendirilmesi gerektiği konusunda etkili ve profesyonel dış ticaret finansman firmaları yaygınlaşarak önemli bir rol almaya başlamıştır (Altaylı, 2008: 90).

3.2. DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNİN FİNANSMANINDA BANKACILIK HİZMET BİRİMLERİ

Dış ticaret işlemlerinde bankacılık hizmet birimleri muhabir bankalar, temsilcilikler, şubeler, bağımlı ya da bağlı bankalar, konsorsiyum bankaları, kıyı bankacılığı olmak üzere altı başlık altında incelenecektir.

3.2.1. Muhabir Bankalar

Uluslararası finansal işlemler ile dış ticaretin finansmanı alanında bankalar uzmanlaşarak profesyonel şekilde hizmet vermektedir. Dolayısıyla uluslararası ödeme gerçekleştirme konularında bankaların yurt dışındaki farklı bankalarda işlemlerini yürütebilmek için o ülkede belirli bankalarla mutlaka ilişki kurması gerekmektedir. Yani iki ayrı ülkede faaliyet gösteren ancak birbirlerinin işlemlerini karşılıklı şekilde sürdürmek adına aralarında belli bir anlaşma bulunan bankalara ‘‘muhabir banka’’ adı verilmektedir.

Muhabir bankalar, karşı ülkenin ulusal parası cinsinden birbirleri üzerinde her an kullanabileceği alacak hesabı bulundurur ve böylece karşı yani muhabir banka adına ödeme yapılacağı zaman onun hesabı borçlandırılarak ilerlenir, diğer taraftan gelir tahsili söz konusu olması halinde ise ilgili hesaplar alacaklandırılmaktadır (Seyidoğlu, 2010:

⁴ Firmalar ihracat ve ithalat sürecinde hammadde alımı gibi sebeplerle bankalardan finansmana ihtiyaç duyabilirler.

233). Hem katılım bankaları hem de konvansiyonel bankalar muhabir banka olarak çalışmaktadır.

3.2.2. Temsilcilikler

Bazı bankalar yurt dışında faaliyetlerini sürdüren müşterilerine kendi personeliyle hizmet edebilmek adına yabancı ülkede temsilcilik bürolarını açmayı tercih edebilirler; fakat temsilcilikler bankaların yurt dışı şubeleri değildir, bu yüzden ilgili temsilcilikler herhangi bir şekilde mevduat kabul etmez, kredi açılışı gerçekleştiremez ve akreditif açılış işlemlerine aracılık edemez. Temsilciliklerin görevleri müşterilerine yerli ülke hakkında bilgi paylaşımında bulunarak öneriler belirtmek, yerel ülkenin çıkarları konusunda müşterileri yönlendirmektir (Güney, 2008: 128).

3.2.3. Şubeler

Son dönemlerde uluslararası bankacılıkta yaşanan gelişmelerle beraber şube bankalarının sayısı ciddi anlamda artmıştır, bunun önemli bir sebebi olarak da dışa açılan müşterisine hizmet veremeyen bankanın hem iç hem dış müşterisini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalması gösterilmektedir. Ana bankanın yasal-hukuki ve mali açıdan parçası olmanın yanında şube bankasının kaynaklarının tamamı ana bankanın desteğiyle gerçekleşmektedir. Defterler ve hesaplar ayrı tutulmakta ancak alacak ve borç ana banka tarafına aittir. Şube bankaları hukuki açıdan ise iki farklı bankacılık kurallarına tabidir, yani şubeler hem kendi yerel ülkelerine hem de bulundukları ülkelerin yasal düzenlemelerine göre çalışmaktadırlar, iki farklı düzenlemeye tabi olarak çalışmak da şube bankalarına birçok kısıtlamayı beraberinde getirmektedir. Hizmeti verilen krediler ve hesaplara yatırılan mevduatlar ana bankanın sermaye hacmiyle yine ana bankanın garantisi altındadır. Yurtdışı piyasasında yer almak isteyen yabancı bankalar için yeni şube açılışı yapmanın en karlı yolu o ülkedeki mevcut bankayı satın almaktadır (Parasız, 2005: 661-662).

3.2.4. Bağımlı veya Bağlı Bankalar

Kısmen ya da tamamen yabancı bir bankanın mülkiyetinde olup kendi adına kurulmuş bankalara “bağımlı banka” denir. Kendi tüzel kimliklerine sahip olmanın yanında yerel yani ev sahibi olan ülkenin yasalarına göre faaliyet göstermeleri gerekmektedir. Yasal olarak vermiş oldukları kredi rakamları ise bağımlı olduğu bankalara değil, kendi mevcut özkaynaklarına göre belirlenmektedir, bu yüzden de verdikleri kredi limitlerinin sınırlı olduğu ifade edilmektedir. Bu süreçte şubelerin

özellikle yerli ülkedeki yabancı olarak değerlendirilen girişimcilere hizmet vermesi ve yine yerel yatırımcılardan iş almakta zorlandığı tespit edilirken, bağımlı şirketler her iki tarafa da aynı ve belirli derecede hizmet sunabilme fonksiyonuna sahiptir. Bazı ülkelerde yabancı bankanın yerel ülkede şube açmasına izin verilmeyerek yalnızca yerel ülke kural ve yasalarına göre banka kuruluşunun tamamlanmasına izin verildiği ya da vergi hukuku kapsamında bağlı bankalara şubelere göre daha çok ayrıcalık tanındığı bir statü olabilir (Parasız, 2005: 662-663).

3.2.5. Konsorsiyum Bankaları

İki veya daha fazla bankanın aralarında anlaşmış olduğu kurallar çerçevesinde kurularak merkez bankası sistemine dahil olmadan bağımsız bir şekilde faaliyet göstermesi durumuna ‘‘konsorsiyum’’ denilmektedir. Yerel bankalar gibi piyasadan mevduat toplama yetkisi bulunmayan konsorsiyum bankalarının temel amacı, ortak bir amacı gerçekleştirmek adına pay sahibi bankaların yönetim ile beraber sermaye kaynaklarından faydalanmaktır (Aydın, 2006: 201’den akt. Turan ve Kaya, 2014: 42).

3.2.6. Kıyı Bankacılığı (Offshore Bankacılık)

Bir takım vergi, faiz, karşılık bulundurma gibi yükümlülüklerden kurtulma ve hükümet sınırlandırmalarını aşma amacıyla bankalar yurt dışında şubeler açmayı tercih etmişlerdir. Yani ülkedeki bazı yasal düzenlemelerin ülke dışında geçerliliğini kaybetmesiyle banka işlemi daha farklı yollarla gerçekleştirerek yasal düzenlemeler nedeniyle oluşan maliyetlerden kurtulmayı hedeflemiş ve bu da ‘‘kıyı bankacılığı’’ kavramının oluşmasına sebep olmuştur.

Kıyı bankacılığı işlemlerinde yerel ülkedeki banka, hesaplar çerçevesinde yabancı müşterilerden para toplayarak diğer yabancılara kredi vermektedir. Bu süreçte mevduat ve krediye konu olan para ise yerel ülkenin ana parası değildir ve yabancı bir ülkeye ait paradır.

Yani aslında kıyı bankacılığı yurt içi kısıtlamalardan kaçınmak adına oluşturulan, süreçleri uzun süren bir modeldir.

3.3. DIŞ TİCARETİN FİNANSMANINDA BANKACILIK HİZMETLERİ

Dış ticarete bankacılık hizmetleri fon transferi, mevduat kabulü ve kredi verme ve finansal kaynakların tahsili ve ödenmesi olarak üç ana başlık altında ele alınmaktadır.

3.3.1. Fon Transferi

Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmeyle beraber fon transferleri basit bir işlem haline dönüşmüştür. Teknolojinin gelişmesiyle şubeye gitmeden internet bankacılığı kanallarıyla da fon transferi gerçekleştirilebilmektedir. Yabancı para transferi olarak isimlendirilen döviz transferi “Swift” kanalıyla yapılmaktadır (Güney, 2008:124).

3.3.2. Mevduat Kabulü ve Kredi Verme

Bankaların önemli bir fonksiyonu mevduat toplamının yanında kredi vermektir. Bu fonksiyonun amaca yönelik olarak gerçekleştirilmesi için daima en düşük faiz oranlarıyla mevduat toplamak ve bu toplanan mevduatları en az riskli müşterilere daha yüksek faizle kredi olarak vermektir. Aynı zamanda uluslararası bankacılık tarafından değerlendirdiğimizde kredi ilişkisi süreçleri yalnızca bankalar ve müşteriler arasında gerçekleşmemekte olup bankalar arası ve bankalar ile devletler arasında da olabilmektedir (Güney, 2008:125).

3.3.3. Finansal Kaynakların Tahsili ve Ödenmesi

Uluslararası ticarete takas odasının olmaması sebebiyle tahsil ve ödeme aşamaları bankaların karşılıklı ilişkileri kapsamında gerçekleşmektedir. Finansal kaynakların tahsili veya ödemesi açık ya da ek bilgiye istinaden gerçekleştirilecek yapıda olabilir. Açık yapıdakiler ağırlıklı olarak çekler, para havaleleri gibi bankalar adına yerel ülkenin para biriminden düzenlenmiş ve başka bir ülkede yerel parayla değiştirilenlerdir. İlgili çeklerin alıcıları ödemeyi ülkedeki yerel bankalarına gerçekleştirirler. Yabancı bankalar çekleri muhabir bankalara göndererek tahsilatını gerçekleştirirler, dolayısıyla bu şekilde gerçekleştirilen işlemler hem yerel hem uluslararası düzeyde yapılmaktadır. Belgelerin eksiksiz ve tam şekilde toplanması, uluslararası ticaret süreci açısından önemlidir. Bu bilgiler kapsamında bankaya önemli bir sorumluluk düşmekte, çünkü herhangi bir aksaklık yaşanması halinde risk ile karşı karşıya kalınmaktadır (Parasız, 2005: 668).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNDE TESLİM VE ÖDEME ŞEKİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde dış ticaret teslim ve ödeme şekillerinin konvansiyonel ve katılım bankaları açısından karşılaştırılması yapılacaktır. Bu kapsamda öncelikle dış ticaret teslim ve ödeme şekillerinden genel anlamda bahsedilecek ve bölümün sonunda dış ticaret teslim ve ödeme şekillerinin konvansiyonel ve katılım bankaları açısından benzerlik ve farklılıkları karşılaştırılacaktır.

1. DIŞ TİCARET TESLİM ŞEKİLLERİ

Dış ticaret işlemlerinde taraflar açısından güvenilirlik oldukça önemlidir. Tarafların birbirlerini tanımıyor olmaları, ülkelerdeki mevzuat farklılıkları ve ülkeler arası mesafe güvensizliğe sebep olan unsurlardandır. Bu güvensizliklerin aşılabilmesi için herkesin benzer şekilde anladığı formlar ihtiyaç haline gelmiştir. Bu sebeple MTO (Milletlerarası Ticaret Odası) 1936 yılında ‘‘INCOTERMS’’ isminde düzenlemeler yürürlüğe koymuştur. Incoterms’te belirtilen düzenleme ve terimlerle taraflar arası sorumluluklar, taşıma maliyetlerine hangi tarafın katlanacağı, taşıma sırasında oluşma ihtimali öngörülen risklerin hangi tarafa ait olacağı ve hukuki kapsamda ihracatçının ithalatçıya mal teslimini nasıl tamamlayacağı şeklindedir. Incoterms düzenlemeleri incelendiğinde 1953 yılı başta olmak üzere 1967, 1976, 1980, 1990, 2000 ve 2010 yıllarında güncellenmiştir. Son olarak 2010 yılında güncellenen düzenleme 1 Ocak 2011 yılında uygulamada yer almıştır. İlgili yıllarda yapılan güncellemelere istinaden oluşan değişikliklerle birlikte dış ticaret teslim şekilleri 11 grupta toplanmıştır (İGEME, 2009: 75’den akt. Sayım ve Zengin, 2012: 216). Aşağıdaki tabloda dış ticaret teslim şekilleri sunulmuştur:

Tablo 4. Dış Ticaret Teslim Şekilleri

Klozlar	İngilizce	Türkçe	Taşıma Şekilleri
EXW	Ex Works	Ticari İşletmede (İşyerinde) Teslim	Denizyolu,Karayolu,Havayolu,Demiryolu veya Çok vasıtalı taşıma
FCA	Free Carrier	Taşıyıcıya Teslim (Taşıma Masrafsız)	Denizyolu,Karayolu,Havayolu,Demiryolu veya Çok vasıtalı taşıma
FAS	Free Alongside Ship	Gemi Yanında Teslim	Denizyolu
FOB	Free on Board	Gemiye Yüklenecek (Gemi Bordosundan) Teslim	Denizyolu
CFR	Cost and Freight	Mal Bedeli ve Navlun Ödenmiş Olarak Teslim	Denizyolu
CIF	Cost, Insurance and Freight	Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun Ödenmiş Olarak Teslim	Denizyolu
CPT	Carriage Paid To	Taşıma Ücreti Ödenmiş Olarak Teslim	Karayolu,Havayolu,Demiryolu, Denizyolu veya Çok vasıtalı taşıma
CIP	Carriage and Insurance Paid To	Taşıma Ücreti ve Sigorta Ödenmiş Olarak Teslim	Denizyolu,Karayolu,Havayolu,Demiryolu veya Çok vasıtalı taşıma
DAT	Delivered At Terminal	Terminalde Teslim	Denizyolu,Karayolu,Havayolu,Demiryolu veya Çok vasıtalı taşıma
DAP	Delivered At Place	Belirtilen Noktada (Yerde) Teslim	Denizyolu,Karayolu,Havayolu,Demiryolu veya Çok vasıtalı taşıma
DDP	Delivered Duty Paid	Gümrük (Vergileri) Resmi Ödenmiş Olarak Teslim	Denizyolu,Karayolu,Havayolu,Demiryolu veya Çok vasıtalı taşıma

Kaynak: Kaya, 2010: 7'den akt. Turna, 2015: 40)

Dış ticaret teslim şekilleri, dış ticaretle bağlantılı olarak malın teslim alınması sürecinde fiziki ortamın belirleyen ve ödenecek masrafların ihracatçı veya ithalatçıya ait olmasını gösteren belgelerdir. Bu yüzden dış ticaret teslim şekillerinin katılım ve konvansiyonel banka uygulaması tarafında herhangi bir rolü yoktur.

1.1. KENDİ İŞ YERİNDE TESLİM (EXV) (TİCARİ İŞLETMEDE TESLİM)

Ürünlerin üretilmesi, ambalajlanması işlemlerinin bitirilip ihracatçı tarafın tesisinde hazır hale getirilerek, herhangi bir taşıma aracına yükleme ve gümrük çıkış işlemleri gerçekleştirilmeden ithalatçı tarafa haber vererek, ihracatçının sorumluluğunun son bulduğu bir teslim şeklidir. Yani mallar ithalatçı ya da temsilcisi tarafından ihracatçının tesisinden teslim alınarak taşıma aracına yüklenir ve talep edilen yere götürülür. Bu süreçte tüm risk, masraf ve gümrük işlemleri ithalatçıya aittir. Dolayısıyla ihracatçı tarafa en düşük, ithalatçı tarafa ise en yüksek sorumluluğu yükleyen teslim şeklidir (Koban, 2002: 38).

1.2. TAŞIYICIYA MASRAFSIZ TESLİM (FCA)

Malların gümrük işleri tamamlanarak alıcı tarafından belirlenen taşıyıcıya ve yine alıcının belirttiği yerde teslim edilmesiyle beraber satıcının mal teslim sorumluluğunu yerine getirmiş olmasına “taşıyıcıya masrafsız teslim” denir. Taşıyıcıya teslim kavramı çok vasıtalılarda dahil olmak üzere herhangi bir taşıma işleminde kullanılabilir. “Taşıyıcı” taşıma sözleşmesi kapsamında havayolu, demiryolu, deniz yolu ile taşınma işlemini üstlenen veya bunun yapılacağı taahhüdünde bulunan şahıstır (Altaylı, 2008:15)

1.3. GEMİ YANINDA TESLİM (FAS)

Gemi yanında teslim, ihracatçının satışı konusunda anlaşılan malları belirlenen tarih ve limanda gemi yanında teslim etmesidir. İhracatçı ülke tarafındaki taşıma başta olmak üzere limana kadar olan diğer tüm masraflar ihracatçı tarafa aittir. Yalnızca deniz ve iç sulara ait taşımalarda kullanılan bu terimde gümrük işlemleri ihracatçı ve ithalatçı tarafların kendilerinin yaptığı teslim şeklidir. Gemi yanında teslim şeklinde ithalatçı tarafında oluşan risk, gemilerin limana yanaşmasında oluşabilecek gecikmelerdir. Çünkü ihracatçının anlaşmış oldukları sözleşmeye istinaden malları belirlenen tarihte limana ulaştırması sonrasında limanda beklemeden dolayı oluşan tüm masraflar ithalatçının sorumluluğundadır (Çalış, 2008: 7-8).

1.4. GEMİ BORDASINDA TESLİM (FOB)

Malların yükleme limanında güverteyi aşmasıyla beraber satıcının malları teslim etmesidir. Bu teslim şeklinde satıcı taraf ürünleri gümrüklenmiş olarak gemiye yüklemekle sorumludur. İlgili yükleme yapıldığı an itibariyle mallara ilişkin tüm masraf ve muhtemel bir hasar riski tamamıyla alıcı tarafa aittir (Gürsoy, 2007: 15).

1.5. MALİYET VE NAVLUN ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (CFR)

İhracatçı sözleşme kapsamında hazırlamış olduğu malları, tüm risk ve masrafları üstlenerek limana getirir, gümrük işlemleri ile navlun bedelini ödeyerek yükleme gerçekleştirilir. Yüklemenin yapılmasından sonra navlun hariç ürün ile ilgili oluşabilecek tüm masraflar ithalatçı tarafa aittir. İthalatçı taraf, mal bedelini sözleşmeye uygun olarak gerçekleştirir (Toroslu, 2013: 87).

1.6. MALİYET, SİGORTA VE NAVLUN ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (CIF)

Mal bedeli, sigorta ve navlun ödenmiş olan teslim şekli (CIF) malların limanda geminin güvertesini geçmesiyle beraber ihracatçının teslimini gerçekleştirdiği anlamına gelen teslim şeklidir (Kaya ve Turguttopbaş, 2012: 59).

Mal bedeli ve navlun ödenmiş olarak teslim (CFR) şeklinde olan ihracatçı tarafın yükümlülükleri bu teslim şeklinde de geçerlidir. Yalnızca ilave olarak taşıma esnasında oluşabilecek risklere karşı ihracatçı deniz sigortası yaptırmak zorundadır. Ürün bu şartlar kapsamında gemiye yüklendikten sonra sigorta ve navlun dışında olan tüm masraflar ithalatçı tarafa aittir Kaya, 2013: 78).

1.7. TAŞIMA ÜCRETİ ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (CPT)

İhracatçı malın anlaşılan yere varışına kadar navlun ödemesi ve diğer tüm ihracat işlemleriyle ilgili masrafları ödemekle sorumludur. Malla ilgili riskler taşıyıcıya teslim anı itibariyle ithalatçı tarafa geçer ve malın boşaltma bedelini, gümrük vergilerini, diğer masrafları alıcı taraf öder (Doğan, 2021: 321).

1.8. TAŞIMA ÜCRETİ VE SİGORTA ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (CIP)

Malları anlaşılan varış noktasına kadar taşıma ve navlun ücreti ödemesi satıcı yani ihracatçıya aittir, taşıma ücreti ödenmiş olarak teslimde (CPT) olduğu gibi varış noktasından sonra oluşabilecek tüm riskler ihracatçıdan ithalatçıya geçer. Yalnızca CPT'deki sorumluluklara ek olarak ihracatçı malları taşıma esnasında hasar riskine karşı sigorta yaptırmak zorundadır. Böylece sigortayı yaptıran ve ödemesini gerçekleştiren ihracatçı malları gümrükten geçirir (Sayım ve Zengin, 2012: 219).

1.9. TERMİNALDE TESLİM (DAT)

Malın ihracatçı ve ithalatçısının anlaşmış olduğu terminal noktasında boşaltma masraflarını ihracatçı taraf karşılayarak ithalatçıya vermesidir. Gümrük işlemlerinden oluşan tüm masraflar ithalatçıya aittir. Terminalde teslim (DAT) yöntemi taşıma şekline

bakılmaksızın yani hava,deniz,kara yolu dahil olmak üzere tüm taşıma türlerinde kullanılabilir (Kaya, 2013).

1.10. BELİRLENEN YERDE TESLİM (DAP)

Malın alıcı ile satıcısının anlaşmış olduğu herhangi bir liman, havalimanı, gümrük noktasında boşaltma için hazır olan nakliye aracının ithalatçı emrine bırakılmasıdır. Gümrük işlemleri kapsamında oluşan tüm vergi ve harçlar ithalatçıya aittir. İhracatçı malları belirlenen varış noktasında aracın üzerinde ithalatçıya teslim eder, boşaltma işlemini gerçekleştirmez ve taşımacı taraf ile farklı bir sözleşme yoksa malların boşaltılmasıyla ilgili de herhangi bir sorumluluk taşımaz.

Belirlenen yerde teslim şekli de (DAP) terminalde teslimde olduğu gibi (DAT) hava, kara, deniz tarzı tüm taşıma türlerinde kullanılabilir (Küsmey, 2016: 52).

1.11. GÜMRÜK VERGİLERİ ÖDENMİŞ OLARAK TESLİM (DDP)

Gümrük vergileri (resmi) ödenmiş olarak teslim şeklinde, ihracatçı ihracat işlemlerine yönelik izinler dışına ithalatta gerekli tüm gümrük işlemlerini tamamlayarak ithalatçı tarafa ulaşım aracında malları teslim eder (Turna, 2015: 49) . Tüm risk, masraf ve gümrük vergileri ihracatçıya aittir. İthalatçı taraf ise sözleşmede belirlenen mal bedelini ödemeye ilave olarak ihracatçının sorumluluğunda bulunmayan yüklemeden önce gerçekleştirilmesi gereken muayene masraflarını öder ve malın teslimiyle boşaltımını yapar. Eğer anlaşılan sözleşmede malların boşaltılması ve malın teslim yerine kadar ödenecek nakliye rakamı satıcıya ait olacak şekilde anlaşılmamışsa malın tesliminden sonra olan nakliye bedeli de ithalatçı tarafa aittir (Özalp, 2004: 17).

2. DİŞ TİCARET ÖDEME ŞEKİLLERİ

Küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasındaki dış ticaret işlem hacimleri artış göstermiş ve dış ticaret işlemleri, büyük firmaların yanı sıra küçük ve orta ölçekli firmalarda da yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda ihracatçı ve ithalatçı arasındaki ödeme yöntemleri de önem kazanmış ve ödeme yöntemlerini standartlaştırmak zorunluluk haline gelmiştir. ICC (Uluslararası Ticaret Odası), tarafından dış ticaret ödeme şekillerinin standartları belirlenmiş ve dış ticaret işlemi yapan firmalar da dış ticaret ödeme şekillerini bu standartlara göre yapmaktadır. ICC, dış ticaret ödeme şekillerini; peşin ödeme, vesaik mukabili ödeme, mal mukabili ödeme, akreditifli ödeme, kabul kredili ödeme, açık hesap ödeme ve konsinye satış ile ödeme olmak üzere 7 grupta toplamıştır. Dış ticaret teslim şekillerinde hem katılım hem konvansiyonel bankaların bir nevi postacılık görevi görmesi

ve uygulama içerisinde aktif farklı bir rolü olmaması söz konusuysa, dış ticaret ödeme şekillerinde durum biraz daha farklılaşmaktadır. Peşin ödeme, açık hesap, konsinye satış, kabul kredili ödeme ile mal mukabili tarafında banka uygulamasında ilgili bedellerin hesaba aktarılmasıyla ilgili rolü mevcutken vesaik mukabili ve akreditifli ödemede banka ödeme garantileri sürece dahil olmaktadır. Vesaik mukabili işleminde her iki tarafın bankalarına (ihracatçı-ithalatçı) sorumluluk yüklenir. İthalatçı taraf güven problemi yaşaması halinde vesaik mukabili evrak setlerinde ihracatçının bankasından ‘‘aval’’ (ödeme garantisi içeriğinde teminat mektubu) talep edebilir. Akreditifli ödeme ise her iki tarafı da koruyan ve ilgili ödemenin banka garantisi altına alındığı bir ödeme yöntemi olmakla beraber akreditif süreçleriyle ilgili detaylı bilgi aşağıda ifade edilmiştir.

2.1. PEŞİN ÖDEME

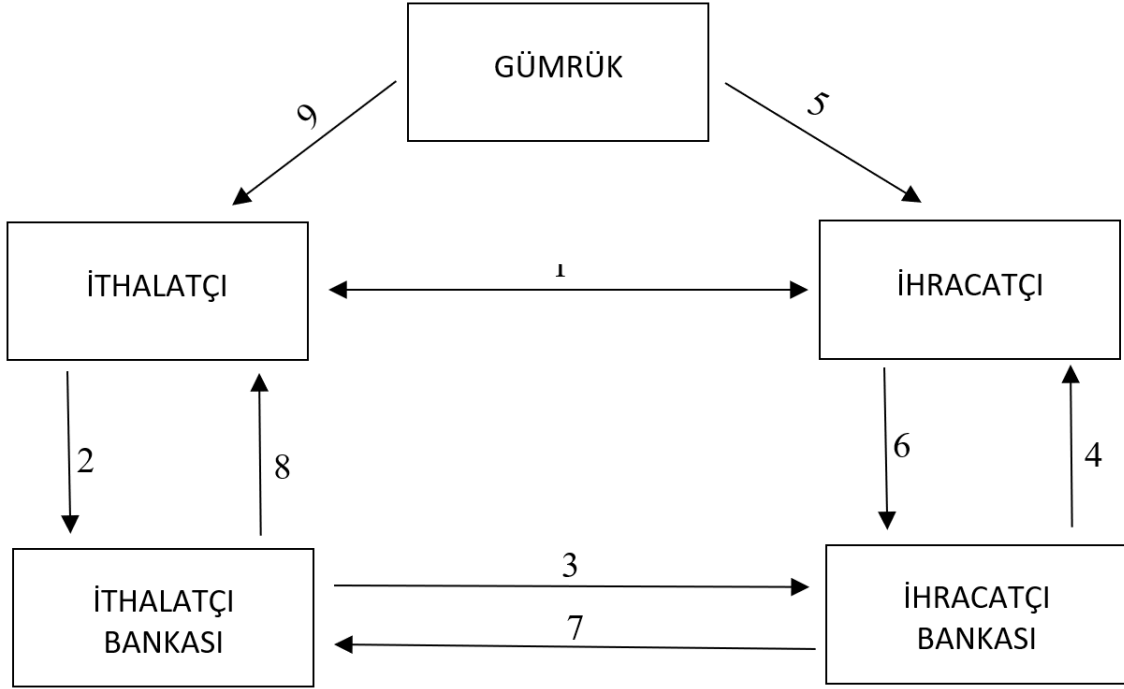
Bu ödeme şeklinde ithalatçı mal bedelinin bir kısmını ya da tamamını ihracatçıya peşin öder. İhracatçı malı göndermeden mal bedelinin tamamını ya da bir kısmını alarak finansman sağlar. Bu, ihracatçının ödemeyi tahsil edememe riskine karşı kendisini korumasını sağlar. Diğer taraftan ithalatçı açısından, ihracatçının malı göndermemesi, gönderilen malın siparişe uygun olmaması veya malın eksik olması riskleri mevcuttur (Varlık ve Uçar, 2017: 3).

Peşin ödeme süreci, ihracatçı ve ithalatçı arasında yapılan sözleşme sonrası aşağıdaki şekilde gerçekleşir (Gürsoy, 2010: 73):

- 1) Sözleşme
- 2) Yapılan sözleşmeye göre ithalatçı, sözleşme bedelini bankasına transfer eder.
- 3) İthalatçının bankası sözleşme bedelini ihracatçının bankasına transfer eder ve ihracat süreci ihracatçı tarafından başlatılır.
- 4) İhracatçının bankası, sözleşme bedelini ihracatçının hesabına transfer eder.
- 5) Mallar, ihracatçı tarafından gümrüğe teslim edilir.
- 6) İhracatçı, ihracat işlemi için düzenlenen fatura, taşıma belgesi, menşe şahadetnamesi, çekli listesi, varsa sigorta poliçesi ve dolaşım belgesini muhabir bankaya teslim eder.
- 7) Teslim edilen belgeler, ithalatçının bankasına aktarılır.
- 8) Belgeler, ithalatçıya ulaştırılır.

9) İthalatçı bu belgeler aracılığıyla gümrükte bekleyen malı kendi ülkesine çeker.

Şekil 1. Peşin Ödeme İşleyiş Şeması

2.2. MAL MUKABİLİ ÖDEME

İthalatçının malı teslim aldıktan sonra ihracatçıya ödemeyi yaptığı ödeme şeklidir ve “açık ödeme” olarak da adlandırılır (Gökgöz ve Özdemir, 2015: 110). Açıklamadan da anlaşılacağı üzere “mal mukabili ödeme” ihracatçı açısından oldukça riskliken; ithalatçı açısından risksiz bir ödeme şeklidir. Diğer ödeme türleriyle kıyaslandığında, ithalatçı açısından en az riskli ödeme türü olarak belirtilebilir. Peşin ödeme türü, ihracatçı açısından en az riskli ödeme türüken; “mal mukabili ödeme” ihracatçı için en riskli ödeme türü olarak ifade edilebilir. Mal mukabili ödeme süreci, aşağıdaki şekilde gerçekleşir (Toroslu, 2013: 102’den akt. Ağsakal ve Erkan, 2016: 583-584):

1) İthalatçı ve ihracatçı, dış ticarete konu olan mallar için teslim ve ödeme şekilleri konusunda sözleşmeyle anlaşırlar.

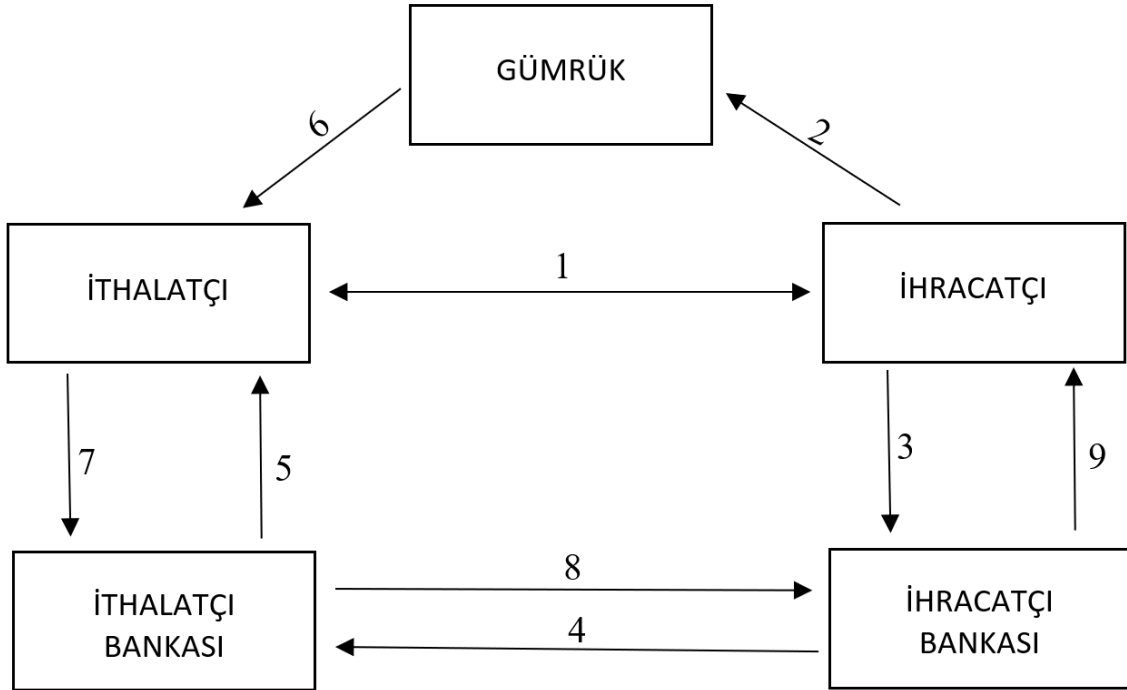
2) İhracatçı, sözleşmenin gereği olarak söz konusu malları hazırlayarak sevkiyatı başlatır.

3) İhracatçı, söz konusu mallara ilişkin belgeleri bankasına vererek ithalatçının bankasına gönderilmesi talimatını verir.

4) İhracatçının bankası, söz konusu belgeleri ithalatçı bankasına gönderir.

- 5) Belgeler, ithalatçı bankası tarafından ithalatçıya ulaştırılır.
- 6) İthalatçı, kendisine teslim edilen belgeleri kullanarak gümrükten mallarını alır.
- 7) İthalatçı malların bedelinin ödemesini bankasına yapar.
- 8) İthalatçı bankası, ödemesi yapılan mal bedelini ihracatçının bankasına transfer eder.
- 9) İhracatçı banka, mal bedelini ihracatçı firmanın hesabına havale eder.

Şekil 2. Mal Mukabili Ödeme İşleyiş Şeması

2.3. VESAİK MUKABİLİ ÖDEME

Dış ticarete konu olan mal bedelinin ithalatçı tarafından bankası aracılığıyla ihracatçı firmanın bankasına ödemesinin akabinde belgelerin ithalatçı firmaya teslimini sağlayan ödeme şekli olarak belirtilebilir. İthalatçı firma teslim aldığı bu belge aracılığıyla ihracatçı tarafından gönderilen gümrükteki malları teslim alma hakkını edinmiş olur. Bu ödeme yöntemi “belge karşılığı ödeme yöntemi” olarak da ifade edilir (Gökgöz ve Şeker, 2015: 110-111).

Vesaik mukabili ödeme, ithalatçıya malların kontrol edilerek teslim alınmasını sağlaması bakımından ithalatçı açısından peşin ödemeye göre daha güvenli bir yöntemdir. İthalatçı firma malları kabul etmezse, ihracatçı firma malların kendisine dönmesi için ek masraflara da katlanmak durumundadır (Ağsakal ve Erkan, 2016: 584). Dolayısıyla

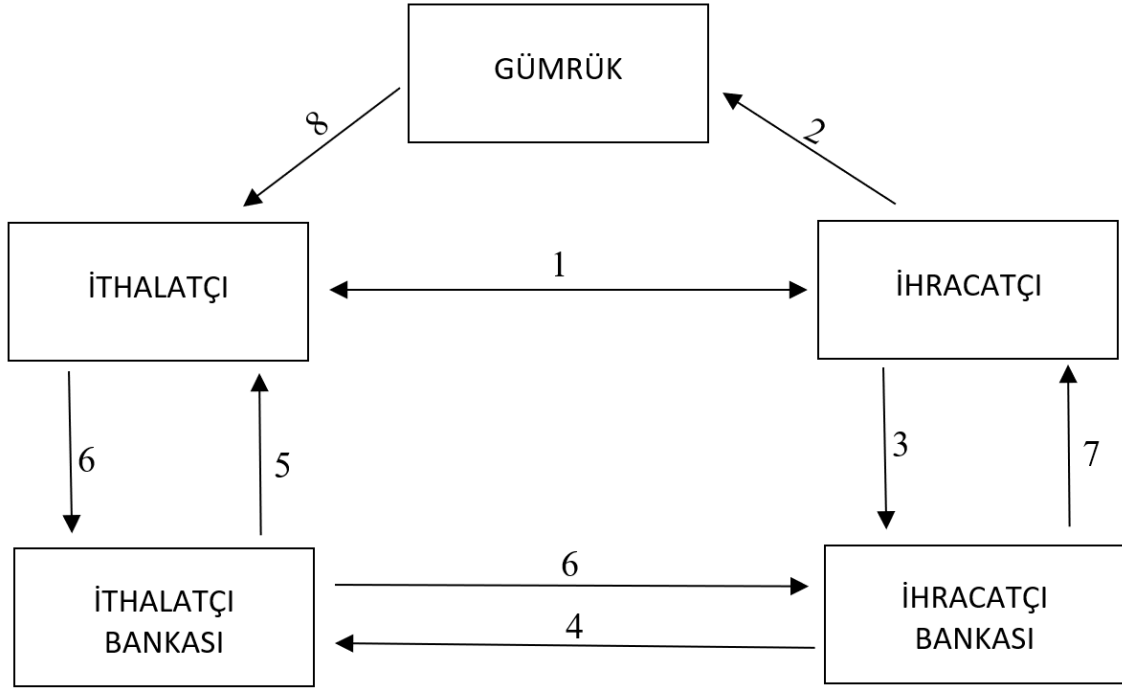
vesaik mukabili ödeme şeklinde ihracatçı ve ithalatçının birbirlerine karşılıklı olarak güven duymaları, malın ihraç ve ithal edildiği ülkelerdeki hukuki, siyasi ve ekonomik koşulların uygunluğunun istenilen sonuçların elde edilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Vesaik mukabili ödeme şekli diğer ödeme şekillerinden farklı olarak ihracatçı ve ithalatçının bankalarına sorumluluk yükler. İthalatçının bankası, ihracatçının bankası tarafından gönderilen belgeler arasında yer alan “teminat mektubu”na uygun şekilde hareket etmekle yükümlüdür. Bunun sebebi, ithalatçı firmanın gümrükten malı alabilmesi için mal bedelini ödemesinin gerekliliğidir (Bayram, 2019: 213).

Vesaik mukabili ödeme süreci, aşağıdaki şekilde gerçekleşir (Kaya, vd., 2013: 66):

- 1) İhracatçı ve ithalatçı arasında ödeme ve teslim sürecine ilişkin sözleşmede anlaşılır.
- 2) Dış ticarete konu olan mallar ihracatçı tarafından gönderilir ve mallar gümrükte bekler.
- 3) Belgeler, ihracatçı tarafından bankasına teslim edilir.
- 4) İhracatçı firmanın bankası belgeleri ithalatçı firmanın bankasına gönderir.
- 5) İthalatçının bankası belgeleri ithalatçıya teslim eder
- 6) İthalatçı, mal bedelini bankasına gönderir ve banka da ihracatçının bankasına gönderir.
- 7) İhracatçının bankası, mal bedelini ihracatçıya havale eder.
- 8) İthalatçı, belgeleri kullanarak malı gümrükten alır.

Şekil 3. Vesaik Mukabili Ödeme İşleyiş Şeması

2.4. AKREDİTİFLİ ÖDEME

İtibar etmek, onaylamak, güvence vermek anlamına gelen “accredits” kelime kökeninden gelen akreditif, anlamından da anlaşılacağı üzere güvenceli bir ödeme yöntemi olup ödeme yöntemleri içerisinde en güvenilir olarak ifade edilmektedir (Kızııl vd., 2014: 23). Yazılı bir taahhüt biçimi olan akreditif, ithalatçı tarafından bankasına talimat vermesi ve bankanın ihracatçının ülkesinde bulunan muhabiri bankası aracılığıyla ihracatçıya, belgelerin belirlenen süreç içerisinde ibrazına karşılık ödemeyi yapacağına dair verdiği taahhüttür. Akreditifli ödeme yönteminde, ödeme ithalatçı tarafından hizmet veya mala istinaden değil ibraz edilen belgelere istinaden yapılmaktadır (Gökgöz ve Özdemir, 2015: 111).

Akreditifli ödeme yöntemi, hem ithalat yapanı hem de ihracat yapanı koruyan ödeme yöntemidir. İhracatçı, akreditif koşullarına uygun olarak malları gönderdiğinde, mal bedelinin kendisine ödenilmesinden emin olacaktır. İthalatçı ise sevkiyatı yapılan malların akreditif koşullarına uygun olarak gönderildiğini gösteren belgelerin bankaya sunulmasından önce ödemenin yapılmayacağı konusunda emin olacaktır (Atay ve Kartal, 2014: 36).

Akreditifli ödeme süreci, aşağıdaki şekilde gerçekleşir (Askar, 2018: 7-8):

1) İthalatçı ile ihracatçı arasında sözleşme yapılır. Sözleşmede malın fiyatı, cinsi özellikleri, satış şekli, alım-satımda kullanılacak para birimi, sevk şekli gibi önemli hususlar bulunmaktadır.

2) İthalatçı ve ihracatçı akreditif sözleşmesi için anlaşır.

3) İthalatçı sözleşmeye istinaden bankasına (amir banka) akreditif açılması konusunda talimat verir.

4) İthalatçının bankası (amir banka), akreditifi ihracatçının bankasına (muhabir banka) gönderir.

5) İhracatçının bankası (muhabir banka), akreditifi ihracatçıya (lehdar) ihbar eder. İhracatçı (lehdar) akreditifi kabul ederse işlemi başlatır.

6) Akreditif açıldıktan sonra ihracatçı (lehdar) malın sevkiyatını başlatır.

7) Mallar, ithalatçının ülkesine ulaştığında malların ulaştığını gösteren taşıma belgesi, menşe şahadetnamesi, sigorta poliçesi, dolaşım belgesi, çeki listesi ve fatura gibi belgeler ihracatçı (lehdar) tarafından bankasına (muhabir banka) teslim edilir.

8) İhracatçı (lehdar) belgeleri teslim etmesine istinaden mal bedelini kendi bankasından (muhabir banka) tahsil eder.

9) İhracatçının bankası (muhabir banka) belgeleri, ithalatçının bankasına (amir banka) gönderir.

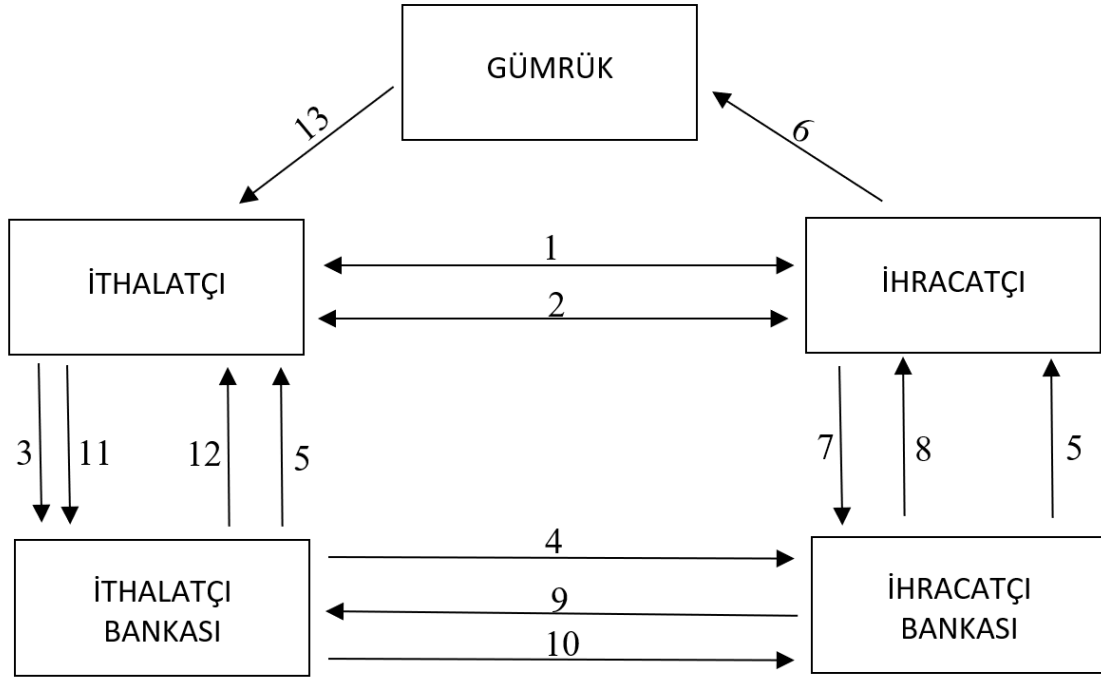
10) İthalatçının bankası (amir banka) belgelerin doğruluğunu inceledikten sonra ihracatçının bankasına (muhabir banka) ödemeyi yapar.

11) İthalatçının bankası (amir banka) ithalatçıdan ödeme talep eder ve ithalatçı (akreditif amiri) komisyonla birlikte ödemeyi yapar.

12) İthalatçı (akreditif amiri), ödeme sonrası ilgili belgeleri amir bankadan teslim alır.

13) İthalatçı (akreditif amiri), belgeler aracılığıyla malları gümrükten alır.

Şekil 4. Akreditifli Ödeme İşleyiş Şeması

2.4.1. Akreditifin Tarafları

Akreditifin tarafları, akreditif amiri, amir banka, lehdar ve muhabir bankadan oluşmaktadır. Akreditifin ilk tarafı akreditif amiri, akreditifi açtırma emrini veren ithalatçıyı temsil eder ve ithalatı yapılacak mal için amir bankaya rehin ve satış hakkı tanıyan taraftır (Kızıl vd., 2014: 24). Amir banka ise ithalatçıya teminat aracılığıyla kefil olan ve teslimat koşullarını yerine getirdiğinde ihracatçıya ödemenin yapılacağı garantisini veren ithalatçının bankasıdır. Amir banka ithalatçının ülkesinde olmak zorunda değildir (Dölek, 2007: 26). İhracatçıyı temsil eden ve adına akreditif açılan taraf lehdardır. Lehdar, akreditifteki koşullara uygun şekilde düzenlediği belgeleri amir bankaya bankası aracılığıyla teslim etmek zorundadır ve bu sayede ödeme taahhüdünü elde eder (Kızıl vd., 2014: 24). İhracatçının ülkesinde bulunan ve ihracatçının bankası olan muhabir banka, akreditif açıldığında ihracatçıya bildirir ve ihracatçı belgeleri teslim ettiğinde ihracatçıya ödemeyi yapar (Öztürk, 2012: 304).

2.4.2. Akreditif Türleri

Akreditif türleri, yapısal ve ödeme şekli bakımından 2 grupta toplanabilir.

2.4.2.1. Yapısal Bakımdan Akreditif Türleri

Yapısal bakımdan akreditif türleri; dönülebilir akreditif, dönülemez akreditif, teyitli akreditif, teyitsiz akreditif, kırmızı şartlı akreditif, yeşil şartlı akreditif,

devredilebilir akreditif, döner akreditif, karşılıklı akreditif ve teminat akreditif olmak üzere 10 başlık altında incelenecektir.

Dönülebilir Akreditif (Kabili Rücu Akreditif): Dönülebilir akreditif, isminden de anlaşılacağı üzere akreditifin iptal edilmesine ve ihracatçı aleyhinde değişikliğe izin veren akreditiftir (Kütükçü, 2013: 16). Bu bakımdan ihracatçıya güven sağlamayan akreditif türlerinden olduğu belirtilebilir.

Dönülemez Akreditif (Gayrikabili Rücu Akreditif): Bu akreditif türünde ihracatçı ve ithalatçının her ikisinin kabul etmediği durumda iptal edilemeyen ve değişiklik yapılamayan akreditif türüdür (Sirpal, 2009: 2).

Teyitli Akreditif: Akreditif teklif mektubunda, ihracatçının bankasının, ithalatçının bankasının teyit etmesinin yanı sıra kendi teyitini de eklediği (mektupta “teyitli” kısmının işaretlendiği) akreditif türüdür (Yılmaz, 2011:44)

Teyitsiz Akreditif: Teyitsiz akreditifte ödemeden yalnızca ithalatçının bankası sorumludur. İhracatçının bankası teyitli akreditiften farklı olarak akreditifin doğruluğunu onaylamak dışında risk üstlenmez (Yeni, 2005: 27). Bu bakımdan teyitsiz akreditif, ithalatçı açısından teyitli akreditife göre daha risklidir.

Kırmızı Şartlı Akreditif (Peşin Akreditif): Bu akreditif, ihracatçının bankasına belgeler ibraz edilmeden akreditif tutarının bir kısmının veya tamamının ihracatçıya peşin ya da avans olarak ödendiği akreditif türüdür (Kaya, 2013: 434). Kırmızı şartlı akreditifin ithalatçı açısından en büyük riski, ihracatçıdan herhangi bir teminat almadan ödeme yapmış olması ve ihracatçının yükümlülüklerini yerine getirmeme ihtimalidir (Zeynelzade vd., 2016: 132). Diğer taraftan kırmızı şartlı akreditif, ihracatçının üretime dahi geçmeden mal bedelinin bir kısmını ya da tamamını tahsil etmesine imkan verdiği için bir nevi ihracatçıya kredi imkanı tanımış olur.

Yeşil Şartlı Akreditif: Kırmızı şartlı akreditifteki riskleri azaltmak maksadıyla oluşturulan yeşil şartlı akreditif, kırmızı şartlı akreditifte olduğu gibi ön ödeme içerir ancak kırmızı şartlı akreditiften farklı olarak bu ön ödeme öncesinde ihracatçı, malların belli bir kısmını ambarda (üçüncü şahıs firması) depolar ve mülkiyetini bankasına devreder. Bu devir işleminden sonra da avansını tahsil ettiği akreditif türüdür (Dölek, 2007: 35).

Devredilebilir Akreditif: İhracatçı tarafından başka bir ihracatçıya devredilebilen akreditif türüdür. Bu akreditif türü genel olarak ihracatçının mal üreticisi değil;

komisyoncusu olduğu durumlarda uygulanmaktadır. Devredilebilir akreditifte, devretme yalnızca bir kez yapılabilir (Alabayır ve Muzır, 2016: 309).

Döner Akreditif (Yenilenen/Rotatif Akreditif): İthalatçı ve ihracatçı arasındaki ticaretin devamlılığı söz konusu olduğunda kullanılan akreditif türüdür ve aynı malın ticaretinin yapıldığı durumlarda kullanılabilir. Döner akreditif, kullanıldıkça yenilenir ve değişikliğe ihtiyaç duyulmaz (Alabayır ve Muzır, 2016: 309). Dolayısıyla bu akreditif türünün ithalatçı ve ihracatçıyı bazı masraflardan koruyarak taraflara avantaj sağladığı söylenebilir.

Karşılıklı Akreditif: Komisyon geliri sağlamak isteyen şirketler tarafından kullanılan ve malın asıl ithalatçı ve ihracatçısının birbirlerinden haberdar olmadığı akreditif türüdür. İhracatı yapan komisyoncu şirket, adına açtırmış olduğu akreditifi teminat göstererek başka bir lehdar için akreditif açılmasını talep eder ve ticaretini bu yolla tamamlar. Bankalar açısından riskli olan bu akreditif türünün komisyonu da yüksek olduğundan çok tercih edilmez (Varlık ve Uçar, 2017: 7). Karşılıklı akreditif türünün özellikleri bakımından ihracatçı ve ithalatçının birbirini tanımamasının komisyoncu şirketlerce istenilmediği ve bu yüzden bu akreditif türünü tercih ettikleri belirtilebilir.

Teminatl Akreditif: Akreditif şartlarında belirtilen ve ihracatçı ile ithalatçı arasındaki sözleşmeden ortaya çıkan borçların ödenmemesi durumunda ödemenin ithalatçının bankası tarafından garanti edildiği akreditif türüdür (Kızıl vd., 2014: 26).

2.4.2.2. Ödeme Şekli Bakımından Akreditif Türleri

Ödeme şekli bakımından akreditifler vesaik ibrazında akreditif, kabul kredili akreditif, vadeli akreditif, vadeli ihracat finansmanı (yalnız katılım bankalarınca uygulanır) ve iştirali akreditif olma üzere 5 başlık altında incelenecektir.

Vesaik İbrazında Akreditif: Akreditifte belirtilen belgelerin ibrazı ve amir bankanın bu belgeleri onaylaması akabinde ödemenin ihracatçıya yapıldığı akreditiftir. Teyitli ise belge görüldüğü an ihracatçının bankasınca; teyitsiz ise ithalatçının bankasınca belge görüldüğü an ödeme yapılır (Ünüsân ve Canitez, 2014: 267).

Kabul Kredili Akreditif (Poliçe Kabullü Akreditif): Poliçe kabullü akreditif olarak da isimlendirilen kabul kredili akreditif, ihracatçı ve ithalatçının poliçeli akreditif açılması konusunda anlaştıklarında, akreditif belgelerinin yanında vadeli veya vadesiz poliçe de bankaya ibraz edilir (Bozkurt, 2006: 36). Akreditifin teyitli olduğu durumda borçlu olarak ihracatçının bankası; teyitsiz olduğu durumda ise ithalatının bankası yazılır

(Alabayır ve Muzır, 2016: 307). Poliçeler istenildiğinde vadesinden önce kırdırılma imkanı verir (Özalp, 2004: 125).

Vadeli Akreditif: Dış ticaret işlemlerinde en fazla görülen ödeme şekli olan vadeli akreditif, mal bedelinin belge ibrazında değil belge ibrazından belirli vade sonra ihracatçıya ödendiği akreditif türüdür (Zeynelzade vd., 2016: 131). Genelde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ithalatçıları tarafından tercih edilen bu ödeme türünde, sevk tarihinden, vesaik ibrazından veya fatura tarihinden itibaren 60, 90, 120 ve 180 gün vadelere kadar ödemeler ertelenebilir (Ünüsün ve Canitez, 2014: 267).

İştirali Akreditif: İştirali, vesaikin yetkili kılınan bankaca satın alınmasını ifade eder. İştirali akreditifin teyitsiz olanında, ihracatçının bankası ihracatçıdan belgeleri satın alarak ihracatçıya ödemeyi yapar ve sonrasında ithalatçının bankasına göndererek ödeme talebinde bulunur. İthalatçının bankası belgeleri onaylamaz ve ihracatçının bankasına geri iade ederse ihracatçının bankası ödemeyi faiziyle ihracatçıdan geri alır. İthalatçının bankası belgeleri onayladığında ise ödemeyi ihracatçının bankasına yapar. İştirali akreditifin teyitli olanında ödeme ihracatçının bankası tarafından garanti edildiğinden vesaik ibrazında teyitli akreditiften farkı yoktur (Alabayır ve Muzır, 2016: 308-309).

2.5. KABUL KREDİLİ ÖDEME

Mal mukabili ödeme yöntemine oldukça benzeyen kabul kredili ödeme yöntemi, poliçe aracılığıyla mal bedelinin ödemesinin garanti altına alındığı ödeme yöntemidir. İthalatçı, bu ödeme yöntemiyle ithal ettiği malı sattıktan sonra malın bedelini ödeme imkanına sahip olur ve ihracatçı vade boyunca ithalatçıyı finanse etmiş olur. Mal mukabili ödemedan farklı olarak ihracatçı, ödemeyi garanti altına aldığı kıymetli evrağa sahiptir. Ayrıca ihracatçının poliçeyi vadesinden önce iskonto ettirerek tahsil etme imkanına sahip olması da avantajdır (Öztürk ve Sandalcılar, 2018: 206).

2.6. AÇIK HESAP ÖDEME

Açık hesap ödeme şeklinde ihracatçı, mal sevkiyatından önce herhangi bir ödeme veya güvence almadan malların satışını gerçekleştirir. İhracatçı, iç piyasada yapılan satışlara benzer şekilde anlaşılan tarihe kadar mal bedelinin ödenmesini bekler. İç piyasada bu şekilde satış risk oluşturmazken, ihracatta açık hesap ödemeli satış oldukça risklidir. Çünkü mal üzerindeki fiziksel hakkını kaybeden ihracatçı, satış öncesi yapılan kontrat dışında ödemeye dair bir kanıta sahip değildir ve ödemeyi tahsil edebileceği

garanti değildir. Açık hesap ödeme şeklinin kullanımı, diğer ödeme şekillerine göre daha az yaygındır (Gökgöz ve Özdemir, 2015: 112).

2.7. KONSİNYE SATIŞ İLE ÖDEME

Konsinye satış ile ödeme, mal alıcısının malı görüp beğenmesinin gerektiği malların satışında ve normalde satışı zor olan mallar için kullanılır. Malın ihraç edildiği ülkede malın satışı gerçekleştikçe, satış bedelinden komisyonlar kesilerek bedelin ihracatçıya gönderildiği bu ödeme şeklinde ihracatçı ve ithalatçı arasındaki karşılık güven ön plana çıkmaktadır (Gürsoy, 2014: 14).

3. DIŞ TİCARET TESLİM VE ÖDEME ŞEKİLLERİNİN KONVANSİYONEL VE KATILIM BANKALARI AÇISINDAN BENZERLİK VE FARKLILIKLARI

Konvansiyonel ve katılım bankaları açısından dış ticaret ödeme ve teslim şekilleri değerlendirildiğinde teslim şekillerinde farklılık olmadığı ve ödeme şekillerinin her iki banka açısından genel anlamda benzer olduğu ifade edilebilir. Ancak ödeme şekilleri bakımından akreditifli ödeme şekli finansmanında farklılaşma olduğu belirtilebilir.

Akreditifli ödeme işlemindeki farklılık aslında belge düzenlemesiyle aynileşebilmekte ve farklılık ortadan kaldırılabilmektedir. Konvansiyonel bankalarda akreditifli ödeme işleminde önceden anlaşma olmaksızın akreditif sonrasında bu işlem için finansman sağlanabilmektedir. Ancak katılım bankalarında akreditif için finansman sağlanabilmesi için ilk akreditif teklif mektubunda banka ile ilgili olan kısımda “ihtiyaç halinde finansman” kutucuğu işaretlenmeli ve ilgili tercihe istinaden katılım bankacılığında esas olan ticaretin başlayacağını gösteren vekalet formu oluşturulmalıdır. Bu işaretleme yapılmadığında katılım bankalarında finansmana izin verilmez. Diğer taraftan başka bir farklılık da devredilebilir akreditifte vardır. Katılım bankalarının muhabirlik ilişkileri konvansiyonel bankalara göre daha kısıtlı olduğu için akreditif, katılım bankalarında konvansiyonel bankalara göre daha zor devredilmektedir. Bu farklılıklar göz önüne alındığında aslında temelde farklılık olmadığı ve şekilsel olan bu farklılıkların uygulama noktasında katılım bankalarını konvansiyonel bankaların bir adım gerisinde bıraktığı söylenebilir. Akreditif işleminin başında finansmana ihtiyaç duymayacağını düşünen ve akreditif işlemini katılım bankasıyla yapan ithalatçı sonradan finansmana ihtiyaç duyması halinde finansal olarak zor durumda kalabilir. Akreditif işlemini konvansiyonel bankadan yapan ve aynı durumla karşılaşan ithalatçının ise

ihitiya duyduğu finansmanı bankadan sağlayabilmesi konvansiyonel bankaların sunduğu avantaj olarak belirtilebilir.

Dış ticaret deme Şekilleri kullanım yoğunlukları bakımından değerlendirildiğinde her iki banka için de en çok tercih edilen deme Şekli akreditiftir ve akreditifi peşin ödeme, mal mukabili ödeme ve vesaik mukabili ödeme yöntemleri takip etmektedir. Kabul kredili ödeme, açık hesap ödeme ve konsinye satış ile deme Şekilleri daha az tercih edilen ödeme yöntemlerindendir.

İhracatçı ve ithalatçı açısından riskleri bakımından ödeme yöntemleri ele alındığında ihracatçı için yüksek riskli ödeme yönteminin ithalatçı açısından en risksizleri olduğu; ithalatçı açısından en riskli olanların ise ihracatçı açısından en az riskli ödeme yöntemleri olduğu belirtilebilir. Yoğun olarak kullanılan deme Şekilleri içinden ithalatçı açısından en riskli yöntem peşin ödeme iken en az riskli olanı mal mukabili ödemedir. İhracatçı açısından ise risk durumunun ithalatçının tam tersi olduğu söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARETTE KULLANILAN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde dış ticarete kullanılan finansman yöntemleri açıklanacak olup, konvansiyonel ve katılım bankaları açısından karşılaştırması yapılacaktır.

1. DIŞ TİCARETTE BANKALARIN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Dış ticaret finansmanı; ihracatçı ve ithalatçıya ödeme kolaylığı sağlayabilmek ve böylece ihracatçı tarafın vadeli satışını desteklemek adına sigorta, garanti ve kredi yöntemlerinin kullanılmasıdır.

Bu kısımda dış ticaret finansmanında kullanılan nakdi, gayrinakdi, Eximbank kaynaklı krediler ve alternatif finansman yöntemleri açıklanacaktır.

1.1. NAKDİ KREDİLER

Dış ticaret finansmanında kullanılan finansman yöntemlerinde öncelikle nakdi krediler sınıflandırılarak ihracat taahhütlü, iştira ve iskonto kredileri, spot ve rotatif krediler, vadeli ihracat finansmanı hakkında bilgi verilecektir.

1.1.1. İhracat Taahhütlü TL ve Döviz Kredileri

İhracat taahhütlü kredi, döviz kazandırıcı faaliyetlerde bulunan şirketlerin ihracat taahhüdünü yerine getirmesi koşuluyla kullandırılan kredidir. Genellikle ihracatçı firmaların ihracata hazırlık aşamasında kullandığı bu kredide, ihracat taahhüdü yerine getirildiğinde vergi ve harçlardan (BSMV) muaf olunur (Garantibbva.com, 2022).

1.1.2. İştira ve İskonto Kredileri

İskonto kredisi, henüz vadesi gelmemiş senedin önceden ödenmesinden kaynaklı olarak oluşan kredilere denir. İskonto yapılan senedin ödeme yeri finansmanı kullanan şirketin belediye sınırları dışında yer alıyorsa bu finansman türüne de iştira kredisi denilmektedir (Ataçoğlu, 2006: 36).

1.1.3. Spot Krediler

. Spot krediler, kredinin kullandırım sürecinde belirlenen faiz oranının vade sonuna kadar herhangi bir değişiklik yapılamadığı, anapara ve eklentilerinin (faiz, vergi, fon kesintileri) vade sonunda tek seferde ödendiği kredidir. Spot krediler, kısa vadeli nakit

ihtiyacının karşılanması için bankanın finansal politikalarıyla belirlenen diğer kısa vadeli kredilere göre daha düşük faiz oranlı kredi türüdür. Spot kredinin vadesi, faiz oranı ve toplam tutarı kredinin kullandırıldığı tarihte belirlenir (Kaban, 2017: 198). Kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamak isteyen firmalar, spot kredileri tercih ederek vade sonunda ödeyeceği faiz tutarını başlangıçta belirlemiş olması sebebiyle nakit akışlarında kendilerine kolaylık sağlamış olurlar. Vadeden önce kredi kapama durumlarının gelişmesine karşılık müşteri ve banka arasında bu husus değerlendirilerekten “erken ödeme opsiyonlu spot kredi” fiyatlaması yapılır. Böyle bir seçeneğe ihtiyaç duyulmaması halinde normal spot kredi ürünüyle işlem devam eder, arasındaki tek fark ise erken ödeme opsiyonlu kredi fiyatlamaların diğerine göre birkaç puan daha yüksek olmasıdır.

1.1.4. Rotatif Krediler

Firmaların finansman ihtiyacının belirlenen vade boyunca ve bankalarca belirlenen kredi limiti kapsamında, müşterinin istediği zaman dilimi ve tutarda kullanmasına imkan sunan kredidir. Ayrıca firma kullanmış olduğu krediyle ilgili olarak bankayla anlaşmış olduğu vadeden önce de ara ödeme yapabilir veya kredi tutarının tamamının ödemesini yapabilir. Rotatif kredide, sabit faizli kredi ürünlerinden farklı olarak faiz oranı piyasa koşullarına göre belirlenir. Banka ile müşteri arasında anlaşılan kredi riskinin devam ettiği vade boyunca banka, piyasa koşullarını referans göstererek faiz oranlarını değiştirebilir. Borçlu cari hesap (BCH) kredisi olarak da bahsedilen rotatif kredinin faizi 3’er aylık dönemlerde (Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarının son iş günü) ödenir (İşbank.com, 2022).

1.1.5. Vadeli İhracat Kredileri (VİF)

Katılım bankalarınca uygulanan vadeli ihracat finansmanı, vadeli akreditifle dış ticaretini gerçekleştiren ihracatçının malın bedelini, vade beklemeden bankadan tahsil edebilmesine imkan sunan finansman türüdür. Vadeli ihracat finansman türünde müşterinin teminat sunmasına veya müşteri için limit açılmasına gerek olmaz ve ihracatçı finansman maliyetini önceden bilir (Ziraatkatılım.com, 2022). Dolayısıyla ihracatçı açısından, likidite, rekabet gücü ve tahsilat süresi anlamında avantaj sağlar.

1.2. GAYRİNAKDİ KREDİLER

1.2.1. Akreditif

Gayrinakdi krediler başlığı altında değerlendirilen “akreditif”, ihracatçı ve ithalatçının yurt dışı alışverişlerinde tam olarak birbirlerine güvenmemesi sebebiyle yine

ihracatçı ile ithalatçının kendi ülkelerinde güven sahibi olan bankaların araya girerek işlemlerin gerçekleştirilmesi biçimindeki finansman yöntemidir.

Bir diğer adıyla akreditif, ihracat bedelinin ödenmesi için ihracatçı ve ithalatçının sözleşmede anlaşılan sorumlulukları yerine getirdikten sonra bu işleme dair belgeleri ibraz etmesi şartıyla ödemenin yapılabileceğini ifade eden ve ithalatçının bankası tarafından hazırlanan yazılı bir teminattır. Yani ithalatın tamamlanması durumunda ödemenin gerçekleştirileceğini ifade eden şartlı ödeme taahhüdüdür.

Akreditif işlemlerinde ithalatçı taraf amir ve bu tarafın bankası amir banka, ihracatçı taraf ise lehtar ve lehtarın ülkesinde akreditif işlemlerine aracılık edecek banka ise muhabir banka olarak adlandırılır (Gürsoy, 2005).

İthalat akreditifi sürecinde öncelikle ithalatçı, amir bankaya muhabir banka aracılığı ile akreditifin açılmasını bildirir. İhracatçı ise akreditifte belirlenen şartlar kapsamında ve zamanında ürünün yüklendiğine ilişkin belgeleri kurallara uygun olarak bankaya sunar. Muhabir banka ilgili belgeleri inceleyerek işlemin doğruluğunu ve belirtilen şartlara uygunluğunu araştırır, araştırma sonrasında uygun bulması halinde muhabir banka evrak setini amir bankaya gönderir. Amir banka da son durumda akreditif şartlarına uygunluğunu inceler ve uygun bulması halinde ithalata konu olan ürünün bedelini ihracatçının bankasına transfer eder (Kaçmaz, 2014: 7).

İhracatçı ve ithalatçı arasında olan ticarete istinaden uygulanan bu akreditif finansman yönteminin avantaj ve dezavantajları olabilir (Arzova, 2006);

Akreditifin avantajları:

- Konu ticarete istinaden devreye bankaların ödeme garantisi girmektedir.
- Satıcı taraf akreditif şartlarına uyması halinde parasını tahsil edecektir.
- Alıcı tarafın ödeme yapmama riskinin en az olduğu bir ödeme şeklidir.

Akreditifin dezavantajları:

- Satıcı taraf akreditifin vadesine uymayabilir.
- Yine satıcı taraf evrak setini hazırlamayabilir.
- Bürokrasi ve masraf kalemleri çoktur.
- Akreditifin teyitli olmasına rağmen lehtar banka ödeme yapmaktan kaçınabilir.

1.2.2. Teminat Mektupları

Borçlu tarafın alacaklıya karşı üzerine almış olduğu sorumluluğu gerçekleştirememesi halinde belirli bir tutarı alacaklı tarafın talebi olması halinde direkt ödemeyi taahhüt ettiğini içeren ve banka aracılığıyla verilen mektuba ‘banka teminat mektubu’ denir. Teminat mektuplarında toplam üç taraf vardır, bunlar mektubu veren banka, kendisine mektup düzenlenen muhatap ve lehine mektup düzenlenen yani lehtar taraftır. Mektup içeriği müşterinin düzenlenmesini istediği konuya ilişkin hazırlanarak banka yetkilileri tarafından çift imzalı olarak hazırlanır. Lehtarın belirtilmiş sorumluluğu yerine getirmemesi halinde banka mektupta garanti etmiş olduğu rakamı muhataba öder ve bu rakamı kendi müşterisinden tahsil etmeye çalışır. Bu sürece ise banka uygulamasında ‘mektup tazmini’ adı verilir. Muhatap taraf teminat mektubu sayesinde kendisini güvence altına alır. Dış ticaret işlemlerinin, ikili ve çok taraflı ticaret anlaşmalarına dayanan işlemlerin artması sebebiyle bankaların vermiş olduğu teminat mektuplarının da önemi artmıştır (Süsler, 1990: 9). Dış ticaret işlemlerinde teminat mektupları, genel olarak Eximbank finansman ürünlerine ulaşmak için kullanılır.

1.2.3. Harici Garantiler ve Kontrgarantiler

Garantör banka ile kontrgaranti arasındaki sözleşmeye kontrgaranti denir. İşleyişi ise lehdar tarafın bankasının başka bir bankaya garanti vermesi ve bu bankanın da yararlanana tarafa teminat mektubu vermesi şeklindedir. Lehdar tarafın bankasının teminat mektubunu hazırlayacak bankaya vermiş olduğu garanti ‘kontrgaranti’, karşı bankanın muhatap tarafa verdiği garanti ise harici garanti yani teminat garanti mektubudur (Kuveyt Türk (007.01), 2014: 1). Harici garanti ve kontrgaranti arasında bazı farklılıklar vardır. Kontrgarantide, yurtdışındaki bir bankanın da sürece teyit bankası olarak eklenmesi ve onun da mektuba garanti vermesiyle eşzamanlı olarak mektup muhataba ilgili teyit bankası aracılığıyla gönderilir. Harici garantide ise yurt içindeki banka tarafından hazırlanan garanti içerikli mektup direkt olarak muhataba gönderilebilir.

1.3. NAKDİ VE GAYRİ NAKDİ KREDİLERİN KATILIM VE KONVANSİYONEL BANKALAR AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Dış ticaret finansmanında kullanılan nakdi ve gayrinakdi kredilerin katılım ve konvansiyonel bankalar açısından bazı benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır:

- İhracat taahhütlü TL ve yabancı para krediler ile spot krediler, uygulamada her iki bankada yer alıp benzer operasyonel süreçlerle kullanılmaktadır. Katılım

bankalarında kullanılan ihracat taahhütlü kredilerin tek farkı murabaha kredilerinde olduğu gibi vakala sistemindeki⁵ vekalet belgesine istinaden ilerletilerek satıcı ödemesinin yapılmasıdır. Ayrıca ilgili kredinin finansman gideri konvansiyonel bankalarda “faiz oranı” olarak ifade edilirken katılım bankalarında “kar payı oranı” olarak ifade edilmektedir.

- İskonto ve iştirak kredileri, vadesi gelmeyen senet iskonto ettirilerek nakde ulaşma yöntemi olduğu için katılım bankaları prensiplerine uymamaktadır. Dolayısıyla uygulamada yalnızca konvansiyonel bankalarda aktif olarak kullanılmaktadır.

- Borçlu cari hesap olarak ifade edilen rotatif kredi, serbest ödeme-kullandırım ve değişken faiz içermesi sebebiyle yalnızca konvansiyonel bankalarda kullanılmakta olup katılım bankalarında kullanılmaktadır.

- Vadeli ihracat finansmanı (VİF), katılım bankalarınca kullanılmakta olup henüz konvansiyonel bankalarca kullanılmamaktadır. Ancak uygulamada faktoring⁶ şirketlerince VİF’e benzer operasyonel işlemlerin yapıldığı bilinmektedir.

- Gayrinakdi kredi teminat mektubu ürünlerinde (teminat mektubu, harici garanti, kontrgaranti) konvansiyonel ve katılım bankaları açısından uygulamada farklılık yoktur. Ancak akreditif ödemesinde, finansman ihtiyacı duyulması halinde farklılık oluşmaktadır. İlgili farklılık ise konvansiyonel bankaların kullanmış olduğu akreditif açılış talep formlarında vade sonunda finansman ihtiyacının oluşup oluşmayacağına dair bilgi talep edilmez. Katılım bankaları akreditif açılış talep formlarında ise finansman ihtiyacı oluşup oluşmayacağına dair bilgi bölümü yer almakta olup finansman ihtiyacı oluşması ihtimali halinde müşterilerden vakala sistemine dayalı vekalet formu temin edilmektedir⁷.

1.4. ALTERNATİF FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

1.4.1. İslam Kalkınma Bankası ve Uluslararası İslami Ticaret Kurumu Aracılığıyla Ödeme (IDB-ITFC)

1988 yılında İslam Kalkınma Bankası ve Türk Eximbank arasında imzalanan anlaşma gereğince İKB nezdindeki finansman türlerinden ‘orta vadeli ticaretin finansmanı fonuna’ Türk Eximbank aracılık etmekte olup ilgili kredi türü İslam

⁵ Katılım bankalarında vekalet sözleşmesiyle yapılan işlemler vakala sistemi olarak adlandırılır.

⁶ Alternatif finansman yöntemleri içerisinde ele alınmıştır.

⁷ Akreditif ödeme işleminin katılım ve konvansiyonel bankalar açısından farklılıkları 3. bölüm sonunda daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Konferansı Teşkilatı ülkeleri arasında ihracatı geliştirmek için yürürlüğe alınmıştır ve alıcı kredisi niteliğindedir (Altaylı, 2008: 138).

İKB kaynaklı krediler ihracat finansmanı veya ihracata yönelik ithalat finansmanı olarak kullanılabilir.

Ürünler kredili olarak ithal edilecekse ihracat yapılacak malların üretiminde kullanılması gerekmektedir, buna istinaden de ilgili krediden faydalanacak firmaların Türk Eximbank’a ihracat taahhüdünde bulunarak kredi kullandırım tarihinden itibaren 24 ay içerisinde FOB ihracat taahhüt tutarı üzerinden kapatılması gerekir. Kredi DİİB (Dahili İzin İşlem Belgesi) kapsamında kullanılması halinde ihracatı gerçekleştirmek için taahhüt süresinde belge süresi dikkate alınır.

İlgili ihracat taahhütleri bankaya iletilen gümrük beyanname aslı üzerinde banka kaşesi ile şerh düşülerek kredinin ihracat taahhüdü kapatılır (Altaylı, 2008: 138-139). İlgili finansman yöntemi yalnızca katılım bankalarında uygulanmaktadır.

1.4.2. SEP Programı

Suudi İhracat programı (SEP), Suudi Kalkınma Fonu (SFD) bünyesinde kurulmuştur, SFD Suudi Arabistan’ın resmi olarak ihracat kredi kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir.

Suudi Arabistan’dan petrol dışında ithalat yapan firmaların finansman ile sigorta işlemlerinde uygun maliyetli finansman fırsatı sunmaktadır (Kuveyt Türk, (002.01), 2014).

Uygulamada SEP kredilerinde süreç aşağıdaki şekilde olmaktadır (Karakuş, 2016: 56;’dan akt. Ceruz, 2019: 54):

- Öncelikle katılım bankası ve SFD arasında protokol imzalanır,
- Katılım Bankası bu protokol imzası ile SFD’nin vekili yetkisi kazanır,
- Katılım Bankası SEP şartlarına uygun şekilde Suudi Arabistan’dan yapılacak ithalat için SFD’den fon sağlanmasını müşterisine taahhüt eder,
- İlgili işlemde Suudi Arabistan’a ithalat akreditifi açılır, akreditif açılmadan önce ise katılım bankası akreditif finansmanının SEP kapsamında olmasına dair SFD’den onay almaktadır,
- Onay aşamasından sonra ithalatçı taraf ile katılım bankası arasında bir satım sözleşmesi düzenlenir,

- Bu anlaşma kapsamında da Suudi Arabistan’da herhangi bir bankaya teyitli akreditif açılır, ilgili akreditif içeriğinde işlemin SFD tarafından finanse edilecek olduğu mutlaka belirtilmelidir,

- Akreditifin açılmış olduğu banka swift mesajıyla SDF’ye iletir, swift mesajı yanında aynı zamanda gerekli olan evrak setleri, yükleme belgesinin bir örneği incelenmek üzere SDF’yle paylaşılır.

- SFD incelemeleri tamamlayıp onay vermesi akabinde akreditif açılan bankaya ödemeyi gerçekleştirir.

- Ödeme sonrasında son aşama olarak katılım bankası müşterisine malını gümrükten çekebilmesi için gerekli belgeleri teslim eder.

SEP, yalnızca katılım bankalarınca uygulanan finansman yöntemlerindendir.

1.4.3. Leasing

Leasing kelimesi kökünde İngilizce “lease” kelimesinden gelmekte olup taşınmayan bir malın uzun vadeli şekilde belli bir kira tutarı karşılığında bir başkasına kullanması için devredilmesidir. Leasing kelimesi ağırlıklı olarak finansal kiralama anlamında kullanılmaktadır (Aşıkoğlu, 2018: 396).

Leasing ürünüyle asıl amaç müşterilere doğrudan finansman vermek yerine fon tahsis edilmesidir, böylece finansmandan faydalanan şirketler istediği bir taşınır veya taşınmazı satın almaktadırlar, kira süresinin dolması akabinde ise mal leasing şirketine iade edilir veya leasing şirketi devir işlemlerini gerçekleştirir, kiracı tarafından satın alınır.

Leasing faizsiz bankacılık kapsamında ağırlıklı kullanılarak önemli bir yer tutmaktadır. Leasing yöntemine konu alan ürünler amortismanı tabi olan her türlü maldır; ancak yarı mamul, yedek parça ve ham madde leasinge konu olamaz (Aşıkoğlu, 2018: 397).

Uygulamada leasing işlemleri aşağıdaki şekilde gerçekleşmektedir (Aşıkoğlu, 2018: 397; Kaya, 2019: 270):

- Yatırımcı, satıcı ve leasing şirketi olmak üzere üç taraftan oluşur,
- Yatırım yapacak yani kiracı taraf malı seçer ve satıcı ile fiyatı, teslim şekli gibi hususlarda görüşerek bir ön anlaşma yapar,

- Yatırımcı finansman için leasing şirketine başvurur, firma kredibilite ve moralite gibi bilgilerin değerlendirmesi leasing şirketi tarafından yapılır ve limit, teminat tarafı belirtilerekten yatırımcıya oluşturulabilecek finansman tutarı ve gerekli şartları sunulur,

- Anlaşma sağlanması halinde satıcı taraf leasing şirketine hitaben hazırlanan proformayı bankaya ulaştırır, yani burada leasing şirketi konvansiyonel banka olduğu gibi katılım bankası da olabilmektedir. İlgili proformanın onaylanması akabinde vekalet ve leasing sözleşmeleri hazırlanarak yatırımcı yani kiracıya imzalanması için iletilir,

- Proformada anlaşıldığı şekilde satıcı tarafa ödeme leasing şirketi (konvansiyonel veya katılım bankası) tarafından ödenir,

- Ödeme sonrasında malların teslim alınıp firma bünyesine gelmesi ve faaliyete başlamasıyla beraber leasing tadil dediğimiz leasing proje kesinleştirme işlemi yapılır ve kiracının taksit yani kira ödemeleri başlar,

- Kira süresinin bitmesi yani vadenin dolması akabinde mal leasing şirketine iade edilir veya leasing şirketi kiracıya satarak devir işlemlerini gerçekleştirir.

Katılım ve konvansiyonel bankalarda leasing uygulama süreçleri çok benzer şekilde olup, konvansiyonel bankalarda banka bünyesi içerisinde değil ilgili kuruluşların iştirakleri hizmet vermektedirler. Ancak katılım bankalarında leasing, esas amaç olan mal alımını fonlaması sebebiyle bankaların kendi bünyesinde ürünü olarak leasing hizmeti verilmektedir.

1.4.4. Faktoring

Firmaların dış ticaret işlemlerinde vadeli satışlarından oluşan alacaklarını vadesinden önce nakite dönüştürülmesi işlemidir. Daha geniş olarak ifade etmek gerekirse ticari işlemlerde vadeli satışlardan oluşan alacakların faktöring şirketleri aracılığıyla peşin ödeme şartıyla satın alınması şeklindeki bir finansman türüdür. Ayrıca firmaların mevcut alacakları da faktöring şirketlerine satılabilir. Vadeler faktöring işlemlerinde genellikle kısa olup 30 ile 120 gün aralığındadır, işlem özelinde vade 180 güne kadar da çıkabilmektedir. Alacakların tahsil edilememesi halinde risk, faktör veya faktöring şirketine devredilebilmektedir (Ertem, 2015: 143).

Uygulamada faktöring işlemleri aşağıdaki süreçler ile ilerlemektedir (Elitaş, 2016: 499):

- İlk önce ithalat yapacak olan alıcı ihracatçı tarafa başvurur,

- İhracatçı talebi almasıyla beraber faktöring şirketine başvurur,
- Başvuru sonrasında faktöring ithalatçı tarafı araştırmayı başlatır, araştırmanın içeriğinde özellikle ithalatçının kredibilitesi hakkında bilgi temin edilir,
- Kredibilitesi olumlu görüldüğünde ihracatçı taraf ihracatla ilgili olan tüm belgelerin birer adet kopyalarını faktöring şirketine verir,
- Dış ticaret işlemi gerçekleşir ve ithalatçı taraf malların tamamını eksiksiz şekilde aldığını muhabir faktöring şirketine bildirme işlemini yapar,
- Muhabir taraftan bilgiyi alan yerli faktöring şirketi ise satıcı firmaya ön ödemeyi gerçekleştirir,
- İlgili alacağın vadesi geldiğinde ise ithalatçı mal tutarını muhabir faktöring şirketine yapar,
- Muhabir faktöring şirketleri ise kendi masraf tutarlarını tahsil edip ödemeyi faktöring şirketine gönderir,
- Faktoring şirketi, alacak olduğu komisyon ve finansman oranlarını uyguladıktan sonra kalan bakiyeyi ihracatçı tarafa öder.

Yalnızca konvansiyonel banka tarafında kullanılan finansman yöntemlerindendir. Ancak bankalar bunu direk kendi bünyelerinde değil iştirakleri aracılığıyla yaparlar. Dolayısıyla faktoring, banka uygulamaları arasında gösterilmemektedir.

1.4.5. Forfaiting

Forfaiting, mal veya hizmet ihracatından oluşan belli bir vadesi olan ve banka tarafından oluşturulmuş senetli, senetsiz alacakların rücu edilmeden belirlenen bir iskonto oranıyla satın alınmasıdır. Forfaiter ise banka tarafından garanti edilen bu alacakları satın alan tüzel veya gerçek kişidir. Yani kısaca ifade etmek gerekirse forfaiting belli bir ödeme planına bağlı vadeli alacakların satın alınmasıdır (Kaya, 2019: 313).

Forfaiter bu forfaiting işlemiyle alacak hakkını satın alırken, alacağın tahsil olmama riskini üstlenir ve alacak hakkı satın alınmış olan ihracatçı firmaya da birtakım istisnalar dışında müracaat edemez (bu istisnalara örnek olarak sahte belge düzenlenmesi, sözleşme kapsamı dışında ürünlerin alıcıya sevk edilmesi gösterilebilir).

Alacak hakkını satan ihracatçı taraf ise alacağın tahsil edememe riskini bankaya devretme hakkına sahip olup aslında alacağın peşin paraya satmaktadır.

Bu durumda faktoring işleminden farklı olarak forfaiting, orta ve uzun vadeli dış ticaret işlemlerinde oluşan alacağın iskonto karşılığında bir forfaiting şirketine devredilmesidir (Kaya, 2019: 313).

Factoring ve forfaiting işlemleri arasındaki farklılıklar (Altaylı, 2008: 116-117; Aşıkoğlu, 2018: 395-396):

- Faktoring işleminde devamlılık varken forfaiting işlemi bir defa yapılır.
- Faktoring işlemlerinde yalnızca rücu edilemeyen faktöring türünde riskin tamamı üstlenilir diğerlerinde değil, forfaitingde ise riskin tamamı üstlenilir.
- Faktoringde yalnızca fatura yeterli olurken forfaiting işlemlerinde mutlaka bono veya poliçe gerekir.
- Faktoring işlemlerinde vade 30 ile 180 gün aralığındayken, forfaitingde vade 1 ay ile 10 yıl arasında olabilir.
- Faktoring süreçlerinde borçlu taraf bilgilendirilirken forfaiting işlemlerinde borçlu taraf genellikle bilgilendirilmez.
- Faktoringde ana amaç finansmanı düzenleme, kredi veren tarafın hesaplarını denetleme, muhasebe, tahsilat işlemlerini yapmakken forfaitingde borçlu tarafın ödememe ihtimalini ortadan kaldırmak yani nakit para ödememe riskini önlemektir.
- Faktoringde her çeşit para birimi kullanılabilirken, forfaitingde ağırlıklı olarak uluslararası kabul görmüş güçlü para birimleri ile işlem yapılabilir.
- Faktoring yurt içinde veya uluslararası işlemlerde oluşan alacaklar için yapılabilirken forfaiting ağırlıklı olarak uluslararası işlemlerde doğacak alacaklar için yapılmaktadır.
- Faktoringde banka garantisi aranmazken forfaitingde mutlaka banka garantisi bulunması şarttır.

Yalnızca konvansiyonel banka tarafında kullanılan finansman yöntemlerindendir. Fakat konvansiyonel bankalar forfaiting işlemini iştirakleri aracılığıyla yaparlar. Dolayısıyla forfaiting, banka uygulamaları arasında gösterilmemektedir.

1.4.6. Franchising

Temelleri ABD’de atılan franchising tüm dünyada kabul görmüş olup ilk örneği 1863 yılında Singer Dikiş Makinelerinin dağıtım sisteminde yapmış olduğu uygulamadır.

Yine ilk örnekler olarak 1902 Racall'ın, 1988'de General Motors'un ilaç sektöründeki uygulamaları gösterilebilir. Tam olarak asıl patlamanın yaşandığı yıllar ise 1950'ler olup 1960'lı yıllarla beraber girişimcilik faaliyetlerinin gelişmesinde franchising uygulamasının önemli bir etkisi olmuştur. Ülkemizde ise franchising uygulaması 1980'li yılların ikinci yarısında görülmeye başlanmıştır. Pazara ilk giren firmalar ise ağırlıklı olarak fast-food ve hizmet sektöründe yer alan zincirlerdir, pazara ilk giren markalar olarak Mc Donald's, Wendy's, Kentucky Fried Chicken ve Pizza Hut örnek olarak gösterilebilir (Öztürk, 2014: 441). Tavuk dünyası, bay döner, kahve dünyası gibi firmalar franchisinge Türkiye'den verilebilecek örneklerdendir.

Franchising, lisans hakkını kullandıran şirketler için dağıtım ve pazarlama yöntemi, lisans hakkından faydalanan şirketler için ise yatırım yapma ve iş kurmak için ihtiyaç duyulan finans kaynağını azaltmış olmaktadır. Dolayısıyla franchisingin yatırım için gerekli olan finansal kaynak ihtiyacını azaltıcı etkisi olmasına karşın her iki banka türünde de bir finansman aracı olarak kullanıldığı görülmemektedir.

1.5.TÜRK EXİMBANK KAYNAKLI NAKDİ VE GAYRİNAKDİ KREDİLER

Türk Eximbank'ın kuruluş esaslarına göre öncelikli amacı ihracatta gelişmelere katkı sağlamak, ihracı gerçekleştirilecek ürün ve hizmet çeşidini artırarak yeni pazarlara ulaşmak ve tüm bu hususların yanında ihracatçı firmaları yatırım, üretim, satışa teşvik edici finansal desteğin sağlanmasıdır (Türk Eximbank Kuruluş Es. Hk., 1987: 8. Madde)

Bu bölümde Türk Eximbank kredilerinden orta ve uzun vadeli ihracat kredilerine yönelik, reeskont kredisi, sevk öncesi ihracat kredisi, sevk sonrası ihracat kredisi, ihracata hazırlık, kobi ihracata hazırlık, sigorta alacağına dayalı kredi, katılım bankacılığı ürünleri, alternatif finansman yöntemleri anlatılacak ve dış ticaret işlemlerinde konvansiyonel bankalar ile katılım bankaları fon kullandırım şekilleri karşılaştırılacaktır, ilgili karşılaştırma ağırlıklı olarak dış ticaret finansmanında kullanılan Türk Eximbank kredilerinin konvansiyonel ve katılım bankalarındaki uygulamalarının ne şekilde olduğunu kapsayacaktır.

1.5.1. Reeskont Kredisi

İhracat kapsamında üretim yapan imalatçı, döviz kazandırıcı hizmet ihracı gerçekleştiren ve tüm ihracatçı firmalara uygun maliyetli şekilde finansman sağlanması amacıyla TCMB ile iş birliği kapsamında Eximbank bünyesinde tanımlanan limit dahilinde kullandırılan TL ve/veya YP kredisidir. İlgili kredi 120-180 ve maksimum 360

gün olmak üzere yalnızca bir taksit olarak tek ödemeli şekilde kullanılır. Firma limitleri müşterilerin güncel mali veri, kredibilite ve moralite bilgileri kapsamında Eximbank tarafından yapılan çalışmada kendi bünyelerinde belirlenir (Eximbank, 2022a)

1.5.2. Sevk Sonrası Reeskont Kredileri

Üretim gerçekleştiren ihracatçıların vadeli satışlardan oluşan ihracat alacakları iskonto edilerek sevk sonrasındaki süreç için finansman ihtiyacı karşılanmaktadır, bu kredi ürününde amaç ihracatçıların pazarda vadeli satışlarını artırırken ticaretin içerisinde bulunan risklerden koruyarak finansman imkanı sağlamaktır (Eximbank, 2022b).

Ayrıca sevk sonrası reeskont kredileri alıcı ve satıcı kredileri olarak da yapılmaktadır. Satıcı kredisinde ihracatçı taraf üretmiş olduğu ürünleri sevk ettiğinde ilgili belgeleri bankasına ibraz edip sevkiyat sonrasında kendisini kredi ile finanse etmektedir. Banka bu finansman sürecinde malın tutarını ithalatçıdan tahsil eder ve böylece ihracatçının bankası ile ilişkide olduğu tek işlem kullanmış olduğu finansmana yönelik faiz/kar payı ödemesidir. Tüm kredilerde olduğu gibi bankanın ihracat bedellerini tahsil edememe gibi bir durumu söz konusu olursa ihracatçıya rücu etmektedir. Eğer ihracatçının da kredi sigortası varsa ihracatçı taraf da bu riski üstlenmeden sigorta şirketine devretmektedir.

Alıcı kredisi ise ithalatçıya kullanılmakla beraber ihracatçıyı finanse etmektedir. Alıcı kredisıyla ithalatçı tarafa borç verilerek alıcı taraf borçlandırılır (Ünay, 1989: 65)

1.5.3. Kobi İhracata Hazırlık Kredisi

İhracat yapan KOBİ ve ihracat yapmaya yönelik üretim gerçekleştiren KOBİ firmalar için maksimum 5 milyon USD'ye kadar kullanılabilen kredilere KOBİ ihracata hazırlık kredisi denir (Eximbank, 2022c)

KOBİ ihracata hazırlık kredileri TL ve YP olmak üzere maksimum 720 gün vade ve 4 taksite kadar kullanılabılır. KOBİ ihracata hazırlık kredisinde Eximbank KOBİ ihracata hazırlık kapsamında olan Eximbank kaynaklı kredilerde finansmanı sağlayan ana banka Eximbank olurken bu finansmanın kullanılabilmesi için banka kaynaklı teminat mektubu talep edilmektedir. Firmalar bankalardan almış oldukları teminat mektubu veya bono aval resmi belgeleri akabinde ilgili fona ulaşabilir. Firma, Eximbank'a başvuru yapması ve gerekli şartları sağlaması akabinde krediyi kullanabilmek için önce konvansiyonel veya katılım bankasına başvurarak KOBİ ihracata hazırlık kredisi

kapsamında ‘‘niyet mektubu’’ talep etmektedir⁸. Niyet mektubu ile mevcut banka Eximbank’a krediyi kullandırması için firmaya kefil olacağını ve kesin teminat mektubu vereceğini ifade etmiş olur, niyet mektubunun verilmesi sonrasında Eximbank’ta kredi onaylanır ve kullandırım için bankadan kesin teminat mektubu talep edilir, mektubun banka tarafından hazırlanıp yetkililerince imzalanmasıyla beraber ortalama üç iş günü içerisinde Eximbank kredi tutarı mektup veren banka hesaplarına gelir. Yani konumuz kredi türünde Eximbank sürecin nakdi kredi finansmanında rol alırken bankalar gayrinakdi tarafında rol almaktadır.

İlgili kredi türünde firmalar kullandıkları kredi tutarı kadar ihracatı gerçekleştireceğini taahhüt etmiş olur ve azami 24 ay vade içerisinde ihracat taahhüdünü kapatmaya yönelik gümrük beyannamelerini bankaya sunarak taahhüt kapama sürecini gerçekleştirirler. Bu husus, tüm konvansiyonel ve katılım bankalarında aynı şekilde ilerlemektedir. Belirtilen süre içerisinde ihracatın gerçekleştirilememesi halinde tek sefere mahsus ilave 6 ay süre ile ihracat taahhüdü kapatma süresi uzatılabilir, bu süre uzatımı hakkını kullanabilmek için de firmaların mutlaka krediyi kullanmış olduğu bankaya kredi referans, ihracat taahhüdü referans numaralarını belirterek süre uzatım taleplerini içeren firma kaşe imzalı talimat iletmesi gerekmektedir.

Yukarıda ifade edilen kredi başvuru, kullandırım ve kredi sonrası oluşan sorumluluklar ile beraber tüm süreç ve evrak başvuru setleri konvansiyonel ve katılım bankalarında aynı olarak ilerlemekte olup herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

1.5.4. İhracata Hazırlık Kredisi

KOBİ dışı ihracatçı veya ihracata yönelik üretim gerçekleştiren firmaların kullanmış olduğu finansman türü olup, KOBİ ihracata hazırlık kredi ürünü özellikleri ve süreçlerinden tek farkı KOBİ dışı kritere sahip firmaların kullanmasıdır. Aynı zamanda KOBİ ihracata hazırlık kredisi azami tutarı 5 milyon USD iken, ihracata hazırlık kredisinde kullanılabilecek azami tutar 25 milyon USD’dir (Eximbank, 2022d).

Güncel KOBİ tanımı ise 250 milyon TL altı ciro ve 250 altı çalışana sahip şirketler KOBİ, bu kriterlerin dışında kalan ciro ve çalışana sahip firmalar ise KOBİ dışı olarak nitelendirilmektedir.

⁸ Eximbank internet sitesinde belirttiği içerik ve formatta müşteriden ‘‘niyet mektubu’’ talep etmektedir. Müşteriler de bu niyet mektuplarını konvansiyonel ve katılım bankalarından temin edebilmektedirler.

1.5.5. Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK) ve Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi

Sevk öncesi ihracat kredisi (SÖİK) ülkemiz ihracatını desteklemek amacıyla oluşturulmuş kredi programıdır. Sevk öncesi ihracat kredileri Türkiye’de ihracat yapan firmalar yanında KKTC’de ihracatçı ve ihraç kayıtlı mal üretimi yapan firmalar kullanılmaktadır. Türkiye’de TL ve YP olarak kullanılabilen kredi azami 25 milyon USD’dir. SÖİK KKTC kredisi yalnızca TL olarak kullanılmakta olup 5 milyon TL ile sınırlıdır. Doğrudan ihracat faaliyeti gösteren firmalar veya ihraç kaydı ile bir ihracatçı aracılığıyla ihracat işlemlerini gerçekleştiren imalatçıların, ihracat öncesindeki işletme finansmanına yönelik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kullandırılan kredi ürünüdür (Eximbank, 2022e).

Sevk öncesi ihracat kredisinin beş ayrı kapsamda kullandırımı mevcuttur, bunlar ise sevk öncesi ihracat kredisi, katılım bankaları sevk öncesi ihracat kredisi, sevk öncesi Türk Lirası yatırımlarda öncelikli bölgeler ihracat kredisi (SÖİK YÖB TL), KKTC Sevk öncesi Türk Lirası ihracat kredisi ve serbest bölgeler sevk öncesi döviz ihracat kredisidir.

2014 yılında sevk öncesi ihracat kredisi ürünü katılım bankaları uygulamalarına göre düzenlenerek faizsiz bankacılık sistemi içerisinde kullanıma açılmıştır. Bu uygulama Türk Eximbank’ın ilgili kredide kaynağını yurt dışında faizsiz bankacılık prensipleri kapsamında çalışan İslam Kalkınma Bankası’ndan sağlamasıyla başlamıştır

Eximbank katılım bankası sevk öncesi ihracat kredisi ürünü süreçleri kısaca özetlenecek olursa;

* Eximbank faizsiz finans kapsamında kaynağını İslam Kalkınma Bankasından temin eder,

* Katılım bankası Eximbank’ın bu kaynağını vekil olarak ihracatçı müşterilerinin kullanımına sunar, ilgili kredinin maliyeti Eximbank tarafından belirlenir ve katılım bankası operasyonel süreçlerinin karşılığı olarak belirli bir masraf almaktadır, katılım bankası bu işleme aracılık etmekle beraber ihracatçı müşterisinin kredi borcuna kefil olmuştur.

* İhracatçı firma belirlenen başvuru evrakları ile katılım bankasına başvurur ve buna istinaden Eximbank’a katılım bankası aracılığı ile başvuru gider. Eximbank’ın onayı akabinde kredi kullandırım süreciyle beraber katılım bankası murabaha uygulaması kapsamında malın ödemesini yaparak ürünü ihracatçı firmasına peşin almış olur.

* Satıcı da katılım bankasının ödemesine istinaden ürünün sevkiyatını gerçekleştirir.

* Katılım bankası ve ihracatçı firma arasında gerçekleşen murabaha sözleşmesiyle peşin alınan ürünler ihracatçı tarafa vadeli satılmış olur ve ihracatçı yani borçlu taraf belirlenen vadelerde katılım bankasına kredi geri ödemesini yapar.

* Katılım bankalarında sevk öncesi ihracat kredisi kullanmak için Eximbank bünyesinde katılım bankalarının limitleri bulunmalıdır. İlgili limitler Eximbank Yönetim Kurulu kararı çerçevesinde TL krediler için TL, yabancı para krediler için ise USD olarak yapılmaktadır.

İhracatçı müşteriler bu kredi ürününü kullanmak istediğinde tıpkı konvansiyonel bankalarda olduğu gibi kredi taleplerini çalışmış oldukları katılım bankalarına iletmektedirler, banka şubesinde de talep Eximbank'a iletilmektedir. Her kredi ürünü talebi kapsamında Eximbank'ın belirlemiş olduğu bazı başvuru evrak setleri vardır, bu başvuru evrakları kredi talep formu, firma bilgi formu, muvafakatname ve firma taahhütnamesidir. İlk defa kullanım yapacak firmalarda ise ilave olarak ticaret sicil gazetesi, güncel kapasite raporu da iletilmektedir.

1.5.6. Sigortalı Alacağın Teminatına Dayalı Kredi

Şubeler aracılığıyla doğrudan Türk Eximbank şubelerine başvuru yapılmakta olup müşterinin sigortaya konu olan sevkiyat rakamları dikkate alınarak mali analiz çalışması yapılır ve Eximbank tarafından limit belirlenir. Kredi azami 1 yıl vade olmak üzere tek taksit olarak kullanılır. Sigortalı alacağın teminatına dayalı kredi türü ile Eximbank tarafından sigortalanan alacaklar teminata alınıp ihracatçı tarafa sevkiyat vadesinden bağımsız olarak kredi kullanılır (Eximbank, 2022f)

1.5.7. Katılım Bankacılığı Ürünleri

1.5.7.1. Katılım Bankaları Finansal Kiralama İşlemlerine Yönelik Kredi

Türkiye’de ihracatçı, hem ihracatçı hem imalatçı ve ihraç kayıtlı mal üreten ürününü ihracatını gerçekleştiren imalatçı olmak üzere yurt dışı ve Türkiye’deki diğer serbest bölgelere satış yapan firmaların döviz kazandırıcı ihracatı gerçekleştirme taahhüdü karşılığında finansal kiralama yoluyla yapacak oldukları yatırımları finanse etme amacıyla Katılım Bankası aracılığıyla kullanılan kredi türüdür. Kredinin önemli iki özelliğinden birisi bir firmaya kullanılabilecek kredilerin anapara bakiyeleri azami 5

milyon USD ‘yi aşamaz ve Vergi Resim ve Harç İstisnası Belgesi (VRHİB) kapsamında döviz kazandırıcı hizmet finansmanı amacıyla kullanılması sebebiyle kredi tutarı toplamda VRHİB aşamaz (Eximbank, 2022g).

İlgili kredi türünde uygulanacak olan kar payı oranları Türk Eximbank tarafından belirlenerek aracı kuruluşlara duyurulur. Kar payı oranlarının belirlenmesinde de kredi kullandırım esnasında geçerli olan güncel oranlar dikkate alınır. Aracı kuruluşlar da Türk Eximbank tarafından belirlenen kar payı oranlarının üzerine kendi komisyon oranlarını ilave edebilirler; ancak bu komisyon oranı maksimum yıllık %1,50’u geçemez. Bu kredi türü TL, USD ve EUR olarak kullanılabilirken KOBİ firmalara yalnızca TL olarak kullanılır. Ayrıca döviz cinsinden kullanılırken azami 720 gün vade maksimum 4 taksite kadar işlem yapılabilirken KOBİ firmalara kullanılan TL cinsinde 120 gün vade tek taksit, 180 gün vade tek taksit ve maksimum 360 gün vade iki taksit olarak kullanılabilir.

1.5.7.2. Katılım Finans Yatırım Kredisi

İhracatçıların sermaye malı harcamaları için katılım bankacılığı finans modeline uygun olacak şekilde murabaha yöntemiyle kullanılan kredi türüdür. İlgili kredi yalnızca USD cinsinden kullanılmakta olup azami 8 yıl vade ve 2 yıl geri ödemesiz olarak kullanılabilir (Eximbank, 2022h).

1.6.TÜRK EXİMBANK KREDİLERİNDE KONVANSİYONEL İLE KATILIM BANKALARININ ŞEKİL ŞARTLARI VE UYGULAMA YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILARAK GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Dış ticaret finansmanında kullanılan Türk Eximbank kredileri incelendiğinde ağırlıklı olarak yüksek kullanım oranlarını sevk öncesi ihracat kredileri, reeskont kredileri, ihracata yönelik kredi ürünleri oluşturmaktadır. Bu kredi uygulamaları ile ilgili olarak katılım ve konvansiyonel bankalar uygulamalarındaki benzerlik ve farklılıklar aşağıda sunulmuştur.

1.6.1. Reeskont Kredisi

Mal ve döviz kazandırıcı ihracat yapan firmaların TL ve döviz olmak üzere Türk Eximbank’ın T.C. Merkez Bankası tarafından tanımlanan limitler kapsamında uygulanan vadeli ihracat işlemine bağlı olarak ihracatçı tarafın bankasına ciro ettirdiği senet ile alacağını iskonto ettirdiği bir kredi ürünüdür. Ürün ihracı amacıyla kullanılan reeskont

kredi programlarında taahhüt edilen ihracatın 24 ay içerisinde tamamlanması beklenmektedir, yapılan ilgili ihracata istinaden de bankalara gümrük beyannameleri sunularak taahhüt kapama işlemleri gerçekleştirilir (Eximbank, 2022b).

Mevcut uygulama kapsamında katılım bankaları reeskont kredilerine doğrudan nakdi finansman olarak aracılık edemezken gayrinakdi teminat mektubu ile hizmet vermektedirler. Ancak tüm katılım bankalarının ilgili ürüne gayrinakdi tarafta da aracılık etmeye yönelik kararları danışma kurullarınca tamamlanmamıştır, hala daha bir katılım bankasında (Albaraka) bu hususun danışma kurullarında sıkça gündem olduğu bilinmektedir.

Reeskont kredilerinin konvansiyonel sistem içerisindeki işleyişini kısa ve net olarak ifade etmek gerekirse, vadeli bir ihracat alacağının peşin şekilde nakde dönüştürülmesidir. Yani reeskont kredi süreçlerinde ticari bir sözleşme bulunmadan direkt olarak vadeli alacağın iskonto edilerek müşteriye nakit olarak ödenmesi katılım bankacılığı faizsiz prensiplerine uymamaktadır. İhracatı destekleme amacı bulunan uygun maliyetli bu kredinin faiz hassasiyeti taşıyan müşterilerin faydası için katılım bankaları tarafında da kullanılabilmesi adına gerekli değerlendirmeler yapılabilir. Tabi bu değerlendirme yapılırken kaynak toplanması ve kullandırım süreçleri reeskont kredisi kapsamında da gerçek bir ticarete konu olacak şekilde hassasiyetle incelenmelidir.

1.6.2. Sevk Öncesi İhracat Kredisi ve Katılım Bankası Sevk Öncesi İhracat Kredisi

Uygulamada kredi kullandırım işlemleri için öncelikle firma hangi banka aracılığıyla Eximbank SÖİK kullanacaksa ilgili bankada limit çalışması yapılır. Eximbank sitesinde bulunan kredi başvuru belgeleri doldurularak aracı bankaya iletilir, aracı banka dış ticaret birimlerince Eximbank sitesine başvuru yapılır ve onaya sunulur. Eximbank sisteminde kredinin onaylanmasıyla beraber nakdi tutar aracı banka müşteri hesaplarına aktarılır. Katılım bankası ile konvansiyonel banka arasında farklılık tam da bu hususta ortaya çıkar. Eximbank'tan aracı banka müşteri hesaplarına geçen kredi tutarı konvansiyonel bankalarda direkt firmaların kendi hesabında kullanımına açık olurken; katılım bankalarında müşteri hesaplarına geçen kredi bakiyesiyle aynı gün içerisinde satıcı ödemesi yapılmalı yani ticaretin fonlanması gerekmektedir. Bu farklılık, krediyi konvansiyonel banka aracılığıyla kullanan firma için uygun maliyetli bu krediyi mevduat hesabında değerlendirme ve daha yüksek maliyetli kredisini kapatma gibi kendi inisiyatifinde değerlendirebilmesi imkanlarını sunabilmektedir. Şekil şartları bakımından

ilgili evrakların içeriğinin konvansiyonel ve katılım bankaları için aynı olduğu tespit edilmiştir.

Mevcut kredi ürününde asıl farklılık kaynak sağlama yöntemi, aracılık yöntemi, kullandırım şekli (para cinsi, vade, limit), ve finansman maliyetidir:

- Eximbank'ın katılım bankaları sevk öncesi ihracat kredisi kapsamında konvansiyonel bankalara göre farklılık ilk olarak kaynak sağlama yöntemidir. Burada sağlanacak kaynak faizsiz finans esasları kapsamında İslam Kalkınma Bankası'ndan mal murabahası⁹ veya mal sendikasyonu¹⁰ şeklinde yapılmaktadır (Eximbank, 2022i).

- Sevk öncesi ihracat kredilerinde konvansiyonel ile katılım bankalarında oluşan bir diğer farklılık ise aracılık yöntemleridir. Faizsiz finans kapsamında oluşan Eximbank kaynağı katılım bankası tarafından ihracatçı müşterinin kullanımına sunulurken vekalet uygulaması kullanılmaktadır. Yani Eximbank kaynağı katılım bankalarınca vekil olarak ihracatçı müşteriye kullandırılmakta ve firmaların kredi borcuna kefalet edilmekte yani kefil olunmaktadır. Katılım bankalarında bu vekalet işlemi kapsamında Eximbank'ın belirlemiş olduğu kar payı oranlarıyla ihracat taahhüdü kapama beyanıyla fon kullandırımı murabaha yöntemiyle sağlanmaktadır. Konvansiyonel bankalarda ise sevk öncesi ihracat kredisi ödemeleri müşteri hesaplarına direkt olarak yapılmaktadır.

- Katılım bankası vekalet kapsamında kullandırdığı kredide müşterinin yapmış olduğu geri ödeme tutarlarını Eximbank hesaplarına gönderir. Eximbank da yurt dışından faizsiz finans kapsamında sağlamış olduğu fonu katılım bankasından gelen kredi geri ödemeleriyle kapatır.

- Sevk öncesi kredilerin fiyatlaması Eximbank tarafından yapılmakta olup katılım ve konvansiyonel bankalar tarafından yalnızca aracılık veya vekalet komisyonu alınmaktadır.

- Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar sevk öncesi ihracat kredilerinin kullandırımında para cinsi, referans faiz çeşidi, vade ve limit açısından da bazı farklılıklar söz konusudur (Eximbank, 2022i):

⁹ Mal murabahası: Katılım bankaları, fon haricindeki finansman sağlama yöntemlerindendir ve mali piyasalarda aracılar vasıtasıyla emtia alım-satımını ifade eder (Kaban ve Bakacak, 2018: 95)

¹⁰ Mal sendikasyonu: Mal murabahasından farklı olarak birden fazla finansal kurum ve bankadan fon sağlanmasıdır (Kaban ve Bakacak, 2018: 104).

* Eximbank USD fon kullandırım maliyetlerini LIBOR belirlerken, EUR fon maliyetlerini EURIBOR belirlemektedir. Katılım bankalarında sevk öncesi ihracat kredisi murabaha yöntemiyle kullanıldığı için buradaki oran birleşenine kar payı denir. Konvansiyonel bankalarda ise aynı oran faiz oranı olarak isimlendirilmiştir. LIBOR ve EURIBOR referans olarak belirlenen oran üzerine Eximbank'ın kar payı/faiz oranı ilave edilir¹¹. Dolayısıyla bazı vadeler (bu vadeler aşağıda açıklanmıştır) haricinde maliyet açısından katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların SÖİK maliyetleri aynıdır.

* Konvansiyonel bankalarda sevk öncesi ihracat kredileri USD, EUR, GBP ve JPY olarak kullanılmakta olup birçok ödeme vade çeşidi vardır, örneğin 720 gün vade 1 yıl ödemesiz dönem 3 taksit gibi. Katılım bankalarında ise TL, EUR ve USD olarak azami 540 güne kadar kullanabilir. Ayrıca katılım bankaları sevk öncesi ihracat kredilerinde 540 gün vade ve 1 yıl geri ödemesiz ürün çeşidinde LIBOR veya EURIBOR değil IRS¹² üzerinden maliyet belirlenmektedir.

* Katılım bankaları sevk öncesi ihracat kredilerinde müşteriye kullandırılan kredilerin hem TL hem YP olmak üzere anapara bakiyesi azami 15 milyon USD 'yi geçemezken konvansiyonel bankalarda bu tutarın üst sınırı 25 milyon USD'dir.

1.6.3. KOBİ İhracata Hazırlık ve İhracata Hazırlık Kredileri

Konvansiyonel ve katılım bankaları tarafında hem kullandırım esasları hem de maliyet açısından herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Her ikisinde de gayrinakdi teminat mektubu veya banka garantili bono avaluyla ilerlenmektedir (Eximbank, 2022d).

1.6.4. Katılım Bankalarında Eximbank Alacak Sigortaları Poliçesinin Teminata Alınması

2019 yılı itibariyle işleme alınmaya başlamıştır. İç piyasada aktif olarak çalışan firmalar vadeli satışları karşılığında almış oldukları çek ve senetleri bankalarda teminata değerlendirebilirken iç piyasa ile çalışmayan ihracatçı firmalar bankalara teminat üretmekte zorlanabilir (Eximbank, 2022f). Bu kapsamda ihracatçı firmaların da yapmış oldukları vadeli ihracat karşılığı alacaklarını Eximbank'a sigortalatarak bankaya teminat

¹¹ 540 gün vadeli SÖİK için oran, katılım bankalarında IRS ile belirlenirken; konvansiyonel bankalarda LIBOR/EURIBOR ile belirlenir. SÖİK'de 540 gün vadeli ödemeler, katılım bankalarında 1 taksitken; konvansiyonel bankalarda aynı vadenin ödemesi 2 ve 3 taksittir. Taksit farklılığından dolayı maliyet karşılaştırması yapılamamaktadır.

¹² IRS (Interest Rate Swap): Faiz oranı takasını ifade eder. İki taraf arasındaki faiz değişimini içerir (Wikipedia, 2022)

olarak sunabilmesi sektördeki ihracatçı firmalara önemli bir katkıdır. Fakat uygulamaya bakıldığında katılım bankaları tahsis birimleri tarafında çok aktif olarak kullanılmayan ve teminat sıralamasında ön sıralarda yer almayan bir türdür. Bu teminatın uygulamada aktif olarak kullanılmamasının tek sebebinin bankadaki ilgili birimlerin alışkanlık ve ön yargıları olduğu düşünülmektedir.

1.6.5. Diğer Eximbank Kredilerinin Konvansiyonel ve Katılım Bankaları Açısından Maliyet Farklılıkları

Eximbank sevk öncesi ihracat kredilerinin yanında Eximbank diğer ürünlerinin de katılım bankaları kredilerinde kullandırılan para birimi ve referans faiz oranı (LIBOR/EURIBOR - IRS) kaynaklı maliyet açısından farklılıkları söz konusudur. Örneğin finansal kiralama işlemlerine yönelik kredilerde konvansiyonel bankalarda TL, EUR USD, GBP, JPY para cinslerinden kullanılarak maliyetleri LIBOR, EURIBOR, GBP SONIA, TIBOR belirlerken, katılım bankalarında ilgili kredi yalnızca USD, EUR ve TL olarak kullanılmaktadır. İlave olarak maliyet, konvansiyonel bankalarda tüm vadelerde LIBOR ve EURIBOR kanalıyla belirlenirken; katılım bankalarında 6 ayda bir ödeme seçeneği olan ödeme planlarında IRS (diğer vadelerde LIBOR/EURIBOR) ile belirlenmektedir. Dolayısıyla IRS ile LIBOR/EURIBOR oranları farklı olduğu için katılım ve konvansiyonel bankalar finansal kiralama işlemlerine yönelik maliyet farklılıkları vardır¹³.

İhracata yönelik yatırım kredisi ve katılım finans yatırım kredilerinde de maliyet açısından farklılıklar bulunmaktadır. ‘‘Konvansiyonel bankalarda ihracata yönelik yatırım kredisi’’ USD ve EUR olarak azami 10 yıl vade 2 yıl geri ödemesiz olarak kullandırılıp maliyet yine ‘‘LIBOR/EURIBOR+oran’’ ile belirlenirken ‘‘katılım finans yatırım kredisinde’’ yalnızca USD para cinsinden azami 8 yıl vade 1 yıl geri ödemesiz olarak kullandırılır ve maliyet ‘‘IRS+oran’’ olarak belirlenir. Bu durum kredilerin maliyetlerinde farklılıklar oluşturmaktadır.

Aşağıdaki tablo 5’de katılım ve konvansiyonel bankalar dış ticaret işlemlerinin karşılaştırması özetlenmiştir:

¹³ Eximbank sitesi (Eximbank, 2022j), hesaplama araçları kısmından kredi maliyetleri elde edilmiş ve karşılaştırılmıştır.

Tablo 5. Katılım ve Konvansiyonel Bankalar Dış Ticaret İşlemlerini Karşılaştırma Özeti

TESLİM ŞEKİLLERİ	Dış ticaret işlemlerinde kullanılan ticari belgeler, resmi belgeler, taşıma belgeleri ve sigorta belgeleri arasında herhangi bir farklılık olmadığı gibi teslim şekillerinde de katılım ve konvansiyonel banka açısından bir farklılık bulunmamaktadır.			
ÖDEME ŞEKİLLERİ	Dış ticaret işlemlerinde ödeme şekillerinin her iki banka açısından oldukça benzer olduğu ifade edilirken yalnızca akreditifli ödeme şeklinin finansmanında farklılaşma söz konusudur.			
FİNANSMAN ÜRÜNLERİ	Dış Ticaret Finansmanında Yalnızca Katılım Bankalarında Kullanılan Ürünler			
	- İslam Kalkınma Bankası ve Uluslararası İslami Ticaret Kurumu Aracılığıyla Finansman (IDB-ITFC) - SEP Programı (Suudi İhracat Kalkınma Fonu) - Vadeli İhracat Finansmanı (VİF) - Katılım Bankaları Finansal Kiralama İşlemlerine Yönelik Kredi(Eximbank) - Katılım Finans Yatırım Kredisi(Eximbank)			
	Dış Ticaret Finansmanında Yalnızca Konvansiyonel Bankalarda Kullanılan Ürünler			
	- TCMB Reeskont kredileri(Eximbank) - Rotatif (Borçlu Cari Hesap) Krediler - İskonto ve İştira Kredileri			
	Dış Ticaret Finansmanında Konvansiyonel ve Katılım Bankalarında Kullanılan Ortak Ürünler			
	Ürünler	Şekilsel	Limit	Vade
	Sevk Öncesi İhracat Kredisi(Eximbank)	+	+	+
	İhracata Hazırlık Kredisi(Eximbank)	-	-	-
	Kobi İhracata Hazırlık Kredisi(Eximbank)	-	-	-
	İhracat Taahhütlü TL ve YP Krediler	+	-	-
	Spot Kredi	+	-	-
	Teminat Mektupları, Harici ve Kontrgaranti Mektupları	-	-	-
	Akreditif	+	-	-
	Finansal Kiralama/Leasing (Eximbank)	+	-	+

Not: “+” işareti farklılık olduğunu; “-” işareti farklılık olmadığını ifade etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknoloji, ulaştırma ve iletişim ağlarının gelişimine paralel olarak küreselleşme süreci hız kazanmış, ekonomilerin birbirleriyle entegrasyonu artmıştır. Ülkeler ve ekonomiler arası entegrasyonun artması, ülkelerin küresel rekabet ortamında yarışmasına ve dış ticaret işlemlerinin öneminin artmasına sebep olmuştur. Bu önemle beraber dış ticaret ürünlerinin artmasının yanında dış ticaretin finansmanı ile dış ticareti destekleyici ürün ve hizmetler de gelişim göstermiştir. Dış ticaretin finansmanı ve mal ile hizmetlere aracılık etme bakımından bankalar ön plana çıkmaktadır.

Dünyada 1970’li yılların sonuna doğru belirgin gelişim gösteren faizsiz bankacılık sistemi, Türkiye’de de 1985 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Faizsiz bankacılık prensibiyle faaliyetlerini sürdüren, fonlara mal gözüyle bakmayan ve fonları kar zarar şeklinde toplayıp kullandıran katılım bankaları, dış ticaret işlemlerinde de ihtiyaç duyulan finansmana aracılık etmektedir. Faiz ve riba kavramları ile ilgili literatür, günden güne artmakta, konvansiyonel ve katılım bankaları fon kullandırım ve toplama yöntemlerine ilişkin farklı perspektiflerden karşılaştırmalar çoğalmaktadır. Fakat dış ticaret finansmanı ile ürün ve hizmetlerinde konvansiyonel ve katılım bankalarının karşılaştırılmasına ilişkin çalışmaların az sayıda oluşu konunun bu bağlamda incelenmesini önemli kılmaktadır. Bu önemle çalışmada konvansiyonel ve katılım bankaları dış ticaret işlemlerinin karşılaştırılması ve elde edilen bulgularla düzenleyici otoritelere öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmada ilk olarak katılım bankacılığı kavramı üzerinde durulmuş, katılım bankacılığının Türkiye’deki gelişimi incelenmiş ve katılım bankaları fon kullandırım ve toplama yöntemleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde dış ticaret, dış ticaret işlemleri ile ilgili kavramlar, dış ticaret işlemlerinde kullanılan belgeler ve dış ticaret finansmanı kavramları açıklanmıştır. Çalışmanın ilk iki bölümü, çalışmanın amacına uygun değerlendirmelerin yapılmasına ve yapılan değerlendirmelerin daha anlaşılabilir olmasına temel oluşturmak için ortaya koyulmuştur.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde dış ticaret işlemleri, katılım ve konvansiyonel bankalar açısından içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde katılım ve konvansiyonel bankalar açısından dış ticaret teslim ve ödeme şekilleri; dördüncü bölümde ise iki banka türünün aracılık ettiği dış ticaret finansman ürünleri, işleyiş ve içerik bakımından karşılaştırılmıştır.

Analiz sonucunda katılım ve konvansiyonel bankaların dış ticaret teslim ve ödeme şekillerinin genel anlamda aynı olduğu gözlenmiştir. Fakat dış ticaret ödeme yöntemlerinden olan akreditifte yapılaş biçimi olarak farklılıklar vardır. Akreditifli ödeme işlemindeki farklılık aslında belge düzenlemesiyle aynileşebilmekte ve farklılık ortadan kaldırılabilir. Konvansiyonel bankalarda akreditifli ödeme işleminde önceden anlaşma olmaksızın akreditif sonrasında bu işlem için finansman sağlanabilmektedir. Fakat katılım bankalarında akreditife finansman sağlanabilmesi için ilk akreditif teklif mektubunda banka ile ilgili olan kısmının “ihtiyaç halinde finansman” kutucuğu işaretlenmeli ve ilgili tercihe istinaden katılım bankacılığında esas olan ticaretin başlayacağını gösteren vekalet formu oluşturulmalıdır. Bu işaretleme yapılmadığında katılım bankalarında finansmana izin verilmez. Diğer taraftan başka bir farklılık da devredilebilir akreditifte vardır. Katılım bankalarının muhabirlik ilişkileri konvansiyonel bankalara göre daha kısıtlı olduğu için akreditif, katılım bankalarında konvansiyonel bankalara göre daha zor devredilmektedir. Bu farklılıklar göz önüne alındığında aslında temelde farklılık olmadığı ve şekilsel olan bu farklılıkların uygulama noktasında katılım bankalarını konvansiyonel bankaların bir adım gerisinde bıraktığı söylenebilir. Akreditif işleminin başında finansmana ihtiyaç duymayacağını düşünen ve akreditif işlemini katılım bankasıyla yapan ithalatçı sonradan finansmana ihtiyaç duyması halinde finansal olarak zor durumda kalabilir. Akreditif işlemini konvansiyonel bankadan yapan ve aynı durumla karşılaşan ithalatçının ise ihtiyaç duyduğu finansmanı bankadan sağlayabilmesi konvansiyonel bankaların sunduğu avantaj olarak belirtilebilir.

Dış ticaret finansman yöntemleri konvansiyonel ve katılım bankaları açısından ele alındığında, bazı finansman ürünlerinin bankaların yalnızca birinde kullanıldığı gözlenmiştir. Dış ticaret finansmanında, reeskont, iştirak, iskonto kredilerinin yalnızca konvansiyonel bankalarda; VİF ve SEP’in yalnızca katılım bankalarında kullanılması buna verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

Katılım ve konvansiyonel bankalar dış ticaret finansman ürünlerinden aynı amaç ve isimde olanlar incelendiğinde dış ticaret finansman ürünlerinin içerik ve maliyetinin genel anlamda aynı olduğu, farklılıkların daha çok işleyiş ve şekilsel olduğu, çok azında maliyet olarak da farklılıklar olduğu görülmüştür. Katılım ve konvansiyonel bankalar dış ticaret ürünlerinin hepsinde mevcut olan işleyiş farklılığı, katılım bankalarında vakala sisteminin kullanılmasıdır. Diğer farklılıklar ağırlıklı olarak Eximbank kredilerindedir. Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar Eximbank kredilerinden sevk öncesi ihracat

kredisi, finansal kiralama işlemlerine yönelik kredi ve ihracata yönelik kredide para cinsi, referans faiz çeşidi, vade, maliyet ve limit açısından farklılıklar olabilmektedir. Sevk öncesi ihracat kredilerinde konvansiyonel bankalardan finansman sağlayanlar, vade ve para birimi olarak daha fazla seçeneğe sahip olabilmektedir. Diğer bir farklılık da 540 gün vadeli tek taksit ödemeli seçeneğin yalnızca katılım bankalarında uygulandığı ve maliyet hesabının LIBOR ile değil IRS ile yapılmasıdır. Konvansiyonel bankada aynı vadede kullandırım olmadığı için maliyet karşılaştırılması yapılamamaktadır. Ancak finansal kiralama işlemlerine yönelik kredi ve ihracata yönelik kredilerin bazı vadelerinde her iki bankada aynı vadede, maliyet olarak da farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Bulgulardan yola çıkarak katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar dış ticaret işlemlerinin genel anlamda aynı olduğu, farklıların çoğunlukla işleyişle alakalı olduğu vurgulanabilir.

Katılım bankalarının Eximbank'ın direkt kullandığı fonlar için teminat mektubu ürünü vermesinde geçtiğimiz yıllarda her ne kadar 6 katılım bankasının fetva vermesi söz konusu olsa da bir katılım bankası (Albaraka) danışma kurulunda bu konunun süre gelen bir tartışmasının devam etmesi katılım bankası hassasiyeti taşıyan müşteriler için ister istemez bir faiz endişesi doğurarak ilgili ürünü tercih etmelerinde geri planda kalmalarına sebep olmaktadır.

Eximbank'ın toplam sevk öncesi ihracat kredisi rakamıyla katılım bankaları aracılığıyla kullandırılan sevk öncesi ihracat kredileri karşılaştırıldığında sektörde katılım tarafının daha düşük paya sahip olacağı beklenen bir durumdur. Çünkü başvuru süreçlerinin konvansiyonel bankalara göre herhangi bir sebep bulunmadan daha uzun sürmesi, vade seçeneğinin konvansiyonel ile karşılaştırıldığında daha kısa sunulması ve katılım bankaları SÖİK rakamlarında İslam Kalkınma Bankası'nın kaynak yetersizliği görülmektedir. Bu bilgiler dahilinde Eximbank kredilerinin tamamında icazet usullerinin yeniden ele alınması önerilebilir. Yani pazar payında beklenen seviyelere ulaşmak için tüm bunların yanında katılım bankaları çalışanları tarafından da bu ürünlerin çok daha doğru anlatılması gerektiği, sektörde bununla ilgili bir belirsizliğin olduğu gözlenmektedir. İlgili iyileştirmenin yapılması halinde faizsiz standartlarda Eximbank ürünlerinin daha aktif olarak kullanılacağı ve buna bağlı olarak ülkemiz dış ticaret, ihracat rakamlarının yukarı yönlü ivme göstereceği öngörülmektedir.

Faizsiz bankacılıktaki uygulamaların birçoğunun fıkıh literatüründeki ‘hiyel’ mantalitesinde dayandığı bilinmektedir. Hiyel yönteminin, yani kuralların arkasını

dolanarak o kuralın engellediği sonuca bir şekilde ulaşma çabasının en çok faiz ve talak alanlarında gerçekleştiği, bir alanda hiyel'in çok fazla ortaya çıkmasının ise eskiden çözüm gibi görülen bir uygulamanın bugün sorun üretmeye başladığının göstergesi olduğu da ifade edilebilir. Sonuç olarak çeşitli eleştiriler olsa bile, İslam ülkelerindeki fakihlerin çoğunluğu şu andaki faizsiz bankacılık uygulamasını caiz görmektedir. Bu yaklaşımla bağlantılı olarak uygulama ciddi ölçüde yaygınlaşmaktadır. Ülkemizde de "katılım bankacılığı" ismiyle son 10 yılda önemli mesafeler katetmiştir.

Faizsiz finans kurumlarının işlemlerinin çoğu, ana akım finans kurumlarındakilerle benzerlik göstermektedir. Bu nedenle faizsiz finansın temeli olan ribanın tanımının yeniden gözden geçirilmesi yönünde sesler yükselmeye başlamıştır. Çünkü ribanın tanımı, faizsiz finans alanında herhangi bir gerçek deneyim olmadan çok öncelerde yapılmış bulunmaktadır. Fiili uygulama, teoriyle önemli ölçüde çelişen durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla İslam iktisatçılarının, konuyu yeniden gözden geçirmeleri gerektiği belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Altaylı, Y. (2008). *Dış Ticarete Finansman Teknikleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arzova, S. B. (2006). *İhracat Hakkında Her Şey*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Aşıkoğlu, R. (2018). *Finansal Yönetim*. Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Ataçoğlu, H. (2006). *Kredi Riski Takibi, Sorunlu Krediler ve Erken Uyarı Sistemleri*. (Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Atabey, A., Saraç, T. B. ve Develi, A. (2006). *Dış Ticarete Giriş*. Konya: Nobel Yayınları.
- Aydın, D. ve Sevim, A. (2002). *Dış Ticaret İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ayub, M. (2017). *İslami Finansı Anlamak*. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Bağdatlı, E. (2010). *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi Bütünleşik Sistem İçerisinde Uygulanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Bankacılık Kanunu. (2005). "5411 Karar Nolu Bankacılık Kanunu" (2005, 1 Kasım). Resmi Gazete (Sayı no:25983)
- Bardakoğlu, A. (2019). *İslam'ı Doğru Anlıyor muyuz?*, İstanbul, Kuramer Yayını
- Bayındır, S. (2006). *Din ve Ülke Farklılığının Faizin Hükümüne Etkisi*. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (14): 207-235.
- Ceruz, O. (2019). *Katılım Bankalarında Dış Ticaretin Finansmanında Türk Eximbank Uygulamalarının Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Çalışkan, A. E. (2009). *Dış Ticaret İşlemlerinde Risk Yönetimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çağrı, M. (22.01.2020). *Faiz ve Fetva*, Karar Gazetesi.
- Çelik, F. ve Ekin, M. B. (2010). *Firmalar ve Bankalar İçin Dış Ticaret Yazışmaları*. İstanbul: Türkmen.
- Çonkar, K. ve Gököz, H. (2021). *Katılım Bankaları Kar Payı Oranlarını Etkileyen Faktörler: Mevduat Faiz Oranları ve Kar Payı Oranlarının Yakınlığıyla İlgili Bir Değerlendirme*. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 235-251.
- Durmuş, A. (2013). "Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı", <https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/faizsiz%20bankac%C4%B1%C4%B1k-%20sayfa%2039%20KAPAK%20olsun%202.g%C3%BCn%20pratik.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2021).
- Ecer, H. F., Camitez, M. (2003). *Uluslararası Pazarlama*. Niğde: Niğde Üniversite Yayınları.
- Elitaş, C. (2016). *Dış Ticaret Finansmanı*. İçinde: *Uluslararası Ticaret ve Finansman* (ss. 497-527). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Erdoğan, M. (2010). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ertem, Ü. (2015). *Uluslararası Finansman*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eximbank. (2022a). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/kisa-vadeli-ihracat-kredileri/reeskont-kredisi: (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022b). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/kisa-vadeli-ihracat-kredileri/sevk-sonrasi-reeskont-kredileri (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022c). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/kisa-vadeli-ihracat-kredileri/kobi-ihracata-hazirlik-kredisi (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022d). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/kisa-vadeli-ihracat-kredileri/ihracata-hazirlik-kredisi (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022e). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/kisa-vadeli-ihracat-kredileri/sevk-onesi-ihracat-kredisi (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022f). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/kisa-vadeli-ihracat-kredileri/sigortalı-alacagin-teminatina-dayali-kredi-programi (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022g). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/katilim-bankaciligi-urunleri/katilim-bankalari-finansal-kiralama-islemlerine-yonelik-kredi-programi (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022h). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/katilim-bankaciligi-urunleri/katilim-finans-yatirim-kredisi (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022ı). www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/katilim-bankaciligi-urunleri/sevk-onesi-ihracat-kredisi-katilim-bankasi (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank. (2022i). www.eximbank.gov.tr/tr/faiz-ve-kar-payi-oranlari (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Eximbank (2022j). www.eximbank.gov.tr/#hesaplama-araclari (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Garantibbva, (2022). www.garantibbva.com.tr/tr/ticari/krediler/doviz_kredi.page (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Gökgöz, A., Özdemir, H. (2015). Dış Ticarete Teslim ve Ödeme Şekillerinin TMS 18 Hasılat Standardı Çerçevesinde İncelenmesi. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1 (3) 105-122.
- Gökgöz, A. ve Şeker, A. (2014). *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*. Bursa: Dora.
- Gültekin, S. ve Savcı, M. (2010). *Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Gün, N. (2004). *Dış Ticaret, Kambiyo & Yabancı Yatırımcılar Teşvik Mevzuatı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Gürsoy, Y. (2005). *Dış Ticaret İşlemleri*. Ankara: Ekin Kitabevi.
- Gürsoy, Y. (2015). *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*. Bursa: Ekin.
- Haziroğlu, T. (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2 (1): 119-132.

- Hazıroğlu, T. (2017). *Katılım Ekonomisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- İşbank, (2022). www.isbank.com.tr/is-ticari/borclu-cari-hesap (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Kaban, İ. (2017). Kullanımı Yaygın Olan Teminat Türleri Çerçevesinde Bankalarda Nakdi Krediler İçin Ayrılacak Özel Karşılıkların Muhasebeleştirilmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39 (1), 195-211.
- Kallek, C. (2008). *Bir Hukuk, Maliye ve Ticaret Terimi Olarak SAK*, (ed: Şentürk, R.) Ekonomik Kalkınma ve Değerler içinde (157-170). İstanbul: UTESAV
- Karacan, S. (2010). *Dış Ticaret ve Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınevi.
- Kaçmaz, E. (2014). Türkiye’de Dış Ticaret İşlemlerinde Uygulanan Finansman Teknikleri ve Lojistik Sektörüne Yönelik Bir Araştırma. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karakuş, Aslıhan. (2016). Katılım Bankacılığında Dış Ticaretin Finansmanı ve Ürünleri. (Yüksek Lisans Tezi), Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, F. (2013). *Dış Ticaret ve Finansmanı*. İstanbul: Beta.
- Kaya, F. ve Turguttopbaş, N. (2012). *Dış Ticaret İşlemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Kaya, F. (2019). Finansman Yöntemleri ve Kaynakları. İçinde; *Finansal Yönetim* (ss. 267-332). İstanbul: Beta Yayınları.
- Kaya, S. (2008). *Güncel İthalat İhracat ve Kambiyo İşlemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kuruç, B. (1971). Katma Protokolü Okurken. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 26 (2): 181-211.
- Khan, M. (2019). *İslam İktisadının İkilemleri. İslam İktisadi Metodolojisi-Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (1. Baskı) (ss. 239-337). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Kömürcü, S. (2018). Katılım Bankacılığı ve Sukuk: Türkiye’de Yapılmış Olan Sukuk İhraçları (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, İstanbul.
- Kuveyt Türk. (2014). Harici Garantiler (Yurtdışı Teminat Mektupları) Ürün Hizmet Kataloğu. (007.01.).
- Kuveyt Türk.. (2014). SEP Kredisi Uygulama Esasları. (002.02).
- MEGEP. (2008). *Muhasebe ve Finans, Dış Ticaret Kavramları*. Ankara.
- Odabaşı, M. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- OAİB. www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-ihracat-belgeleri-dolasim-ve-mense-belgeleri-eurmed-dolasim-sertifikasi.html (Erişim Tarihi: 15:01.2022).
- Ortaç, S. (2010). Dış Ticaret İşlemleri, Muhasebe Uygulamaları ve Uygulamaların Muhasebe Standartları Karşısındaki Durumu. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özalp, A. (2004). *Uluslararası Yeni Kurallar Işığında Dış Ticarete Teslim ve Ödeme Şekilleri, Genel ve Bankalar Uygulaması*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

- Özsoy, M. Şerafettin ve Sayar Yakup. (2019). *Kobiler İçin Adım Adım Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Özsoy, Şerafettin. (2012). *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
- Öztürk N. (2014). *Para Banka Kredi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Öztürk, M. ve Şahin, H. (2021). *Riba ve Faiz Nedir, Ne Değildir?* Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Parasız, İ. (2005). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Rahman, F. (1964). Riba and Interest. *Islamic Studies*, 3 (1).
- Resmi Gazete, (2001). Karar Sayısı : 2001/214.1
- Rodoplu, B. C. (1997). Dünyada Faizsiz Bankacılık. *Bereket Dergisi*, 1 (1).
- Sayım, F. ve Zengin, H. İ. (2012). Dış Ticarete Kullanılan Finansman ve Teslim Şekillerinin Türkiye'nin Sınır Ticareti Uygulamalarında Kullanılabilirliği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8 (17), 215-235.
- Seyidoğlu, H. (2010). *Uluslararası İktisat*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Süsler, F. (1990). *Teminat Mektupları ve Banka Garantileri*. İstanbul: İktisat Bankası Eğitim Yayınları.
- Şahin, E (2007). Türkiye'de Düünden Bugüne Katılım Bankaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, A. (2007). İhracat Prosedürlerini Biliyor Musunuz? Ankara: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı
- Tariq, A. A. (2004). Managing Financial Risks of Sukuk Structures. Master of Science Dissertation, Loughborough University, Leicestershire.
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Genelge 2014/1. (2014).
- T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (2001b). Dış İşlemler Mevzuatı-Dış Ticaret İşlemleri, Dış Ticaret İşlemlerine İlişkin Ortak Konu ve Hükümler. Ankara: Ziraat Bankası.
- T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (2001a). Dış İşlemler Mevzuatı-Dış Ticaret İşlemleri, İthalat. Ankara: Ziraat Bankası.
- TKBB, (2022). "Katılım Bankacılığı Nedir? Nasıl Çalışır?" tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Katilim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf, (Erişim Tarihi: 15/05/2022).
- TOK, A. (2009). İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler. Yeterlik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Ankara.
- Toroslu, M. V. (1997). Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tuna, İ. (2015). Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Dış Ticaret İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Basım Yayın.

- Turan, Z. ve Kaya, N. (2014). Yabancı Sermayeli Bankaların Örgütlenme Şekilleri Ve Ev Sahibi Ülkede Oluşturabilecekleri Avantajlar ile Dezavantajlar. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (2): 39-49.
- TÜİK. (2022). www.tuik.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
- Türk Eximbank Kuruluş Esasları Hakkında. (1987). 1987, 21 Ağustos Tarihli Resmi Gazete, Sayı No:19551
- Uludağ, S. (1988). İslamda Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış. İstanbul, Dergah Yayınları.
- Ustaoglu, D. (2014). Türkiye’ De Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Ünay, V. (1989). *Bankalarca Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri*. İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar.
- Ünüsan, Ç. ve Canitez, M. (2014). *Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Wikipedia. (2022). https://en.wikipedia.org/wiki/Interest_rate_swap (Erişim tarihi: 06/07/2022)
- Yanpar, A. (2015). *İslami Finans*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yarbaşı, E. ve Gürtan, İ. N. (2012). *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*. İstanbul: Literatür.
- Yazır, E. M. H. (1992). *Hak Dini Kur'an Dili*. Sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nurettin Bolelli, Abdullah Yücel. İstanbul: Azim Dağıtım.
- Yıldız, K. (2016). Dış Ticaret İşlemleri, Muhasebeleştirilmesi ve Örnek Uygulamalar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, O. N. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Yılmaz, E., (2014) Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 68, 81-100.
- Ziraat Katılım, (2022). www.ziraatkatilim.com.tr/ticari/dis-ticaret/vadeli-ihracat-finansmani (Erişim tarihi: 10/05/2022)
- www.investrade-tr.com/IcerikSayfalari/Kira-Sertifikalari-Sukuk/79/. (Erişim tarihi: 10/01/2022).
- www.daralistithmar.com/ (Erişim tarihi: 10/01/2022).
- islamansiklopedisi.org.tr/faiz. (Erişim tarihi: 05/08/2022).
- tkbb.org.tr/sektor-sunumlari/ara?year=7 (Erişim tarihi: 06/08/2022).